

ACADEMICA

REVISTĂ EDITATĂ DE ACADEMIA ROMÂNĂ

DIRECTOR: ACAD. IOAN-AUREL POP, PREȘEDINTELE ACADEMIEI ROMÂNE

Nr. 9-10, SEPTEMBRIE-OCTOMBRIE 2024
Anul XXXIV • 407-408

DIRECTORI:

Acad. Mihai DRĂGĂNESCU
(director fondator)
octombrie 1990 – ianuarie 1994

Acad. V.N. CONSTANTINESCU
februarie 1994 – ianuarie 1998

Acad. Eugen SIMION
februarie 1998 – aprilie 2006

Acad. Ionel HAIDUC
mai 2006 – aprilie 2014

Acad. Ionel-Valentin VLAD
mai 2014 – decembrie 2017

Acad. Cristian HERA
ianuarie 2018 – aprilie 2018

Acad. Ioan-Aurel POP
mai 2018

COORDONATOR:

Acad. Marius ANDRUH
Vicepreședinte al Academiei Române

COLEGIUL DE REDACȚIE:

Redactor-șef
Dr. Narcis ZĂRNESCU

Redactori I
Dr. Andrei MILCA
Mihaela-Dora NECULA

CONSILIUL EDITORIAL:

Acad. Ioan-Aurel POP
Acad. Marius ANDRUH
Acad. Mircea DUMITRU
Acad. Dumitru MURARIU
Acad. Nicolae-Victor ZAMFIR
Acad. Ioan DUMITRACHE

Acad. Dan BĂLTEANU
Acad. Cristian HERA
Acad. Constantin IONESCU-TÎRGOVIȘTE
Acad. Maria ZAHARESCU

SECTOR TEHNIC:

Grafică
Lect. dr. Roland VASILIU

Operatori-corectori
Aurora POPA
Monalisa STANCA

Responsabili de număr:
Mihaela-Dora Necula
Andrei Milca
Narcis Zărnescu

Coperta 1: Viorel Mărginean, Colecția Academiei Române.

E-mail: academica@acad.ro

revista_academica2006@yahoo.com

Adresa web: http://www.acad.ro/academica2002/pag_academica.htm

Tel. 021 3188106/2712, 2713; Fax: 021 3188106/2711

Ziua Limbii Române

Ioan-Aurel Pop, <i>Limba română ca destin al românilor</i>	6
Mircea Dumitru, <i>Sesiune festivă – Ziua Limbii Române</i>	9
Gheorghe Chivu, <i>Darurile limbii române</i>	13
Rodica Zafiu, <i>Comunicare și construcție culturală</i>	16

Penser l'Europe

Ioan-Aurel Pop, <i>L'élargissement de l'Union européenne et les Roumains</i>	21
Wilhelm Dancă, <i>Rădăcinile iudeo-creștine ca izvor și orizont al identității europene</i>	25
Eugen Dijmărescu, <i>Élargissement et/ou approfondissement de l'UE.</i> <i>Un point de vue de la périphérie de l'Europe</i>	31
Varujan Vosganian, <i>La priorité de l'Union européenne: s'élargir ou s'approfondir?</i>	36
Daniel Dăianu, <i>Disparația dividendului păcii: câteva gânduri</i>	40

Zilele Academice Ieșene

Wilhelm Dancă, <i>Educația și provocările competențelor digitale</i>	49
--	----

Academia Bulgară de Științe, sărbătorită la Academia Română

Departamentul comunicare și imagine, Academia Română, <i>Academia Bulgară de Științe, serbată la Academia Română, la împlinirea a 155 de ani de la fondare</i>	56
Cătălin Mosoia, <i>„Mă aștept ca tradiția colaborării dintre cercetătorii ambelor Academii să continue” – Interviu cu Julian Revalski, Președintele Academiei Bulgare de Științe</i>	62

Agricultura și spațiul rural din România

Păun Ion Otiman, <i>Unde se află și încotro se îndreaptă agricultura României în perioada postaderare, 2007–2024–2040</i>	65
---	----

Evenimente științifice

Cătălin Mosoia, „Nicolae Donici și astronomia pe meleaguri moldovene” – Simpozion științific omagial.	76
---	----

Cercetarea academică în Republica Moldova

Gheorghe Duca, <i>Reflecții asupra evoluției istorice, a rolului și viitorului Academiei de Științe</i>	81
---	----

Convorbiri

Cătălin Mosoia, „Academia Română este cea mai prestigioasă instituție culturală și științifică a României” – Interviu cu profesorul Cristian Calude.	85
--	----

Opinii

Mihaela Racovițeanu, <i>Academia Română în presa din perioada Marii Uniri</i>	89
---	----

Aniversări

Nicolae Bud, <i>Academicianul Mugur Isărescu la a 75-a aniversare</i>	96
---	----

In memoriam

Bogdan C. Simionescu.	99
Jean-Jacques Askenasy, <i>Fructul cade lângă copacul care l-a născut</i>	101

Cronica vieții academice	103
------------------------------------	-----

Apariții la Editura Academiei	107
---	-----

Ghid pentru autori	109
------------------------------	-----

Ziua Limbii Române

ACADEMICA 2024

Limba română ca destin al românilor*

Acad. Ioan-Aurel Pop

Președintele Academiei Române

M-am întors recent din Basarabia și mi s-a părut că am ajuns cumva din nou pe tărâmul cronicarilor, ca-n studenție, când încercam să pătrund mai bine mesajele venite dinspre Grigore Ureche și Miron Costin. La stânga Prutului, oamenii încă își dau binețe frumos, după cuvînta de odinioară. Când dau de greu și se străduiesc să facă ceva ca să reușească spun simplu că se stăruie și că or să dovedească. Când vor să te-îmbrățișeze zic că te cuprind. Bunicii sunt bunei și coboară parcă din basmele cu zâne și feți-frumoși. Mai scapă câte-un decalc din rusă, ori câte-un cuvânt preluat din această limbă a stăpânilor de odinioară, dar intelectualii vorbesc foarte frumos, cumpătat, îngrijit. Față de situația de la începutul anilor 1990, s-au schimbat multe în bine. Se văd roadele celor peste trei decenii de școală românească, de mijloace de difuzare în masă în românește, care, fără să le întrecă pe acelea în rusă, răzbat bine

acum la suprafață. Se văd și roadele declarării, după mai bine de trei decenii de la căderea Uniunii Sovietice, a limbii române, prin Constituție, drept limba oficială a Republicii Moldova, în locul invenției politice ridicole numite „limba moldovenească”. Unii au privit acest fapt ca pe o declarație de război, ca pe un fel de atentat (contra cui?), ca pe o blasfemie, când avem de-a face doar cu purul adevăr. Dar și adevărul este adesea complicat. Alții au receptat actul cu indiferență, ceea ce este periculos și condamnat, fiindcă limba trebuie și apărată câteodată.

Orice om rațional știe că se vorbește românește pe ambele maluri ale Prutului. Este un lucru simplu, care nu trebuie demonstrat, ci constatat. Totuși, aici este vorba despre o mare victorie a spiritului liber, de un mare succes îndreptat contra imperiului de la răsărit, care ne-a disprețuit, ne-a îpușinat, ne-a mințit și ne-a ciuntit mereu. Din

**Alocuțiune rostită la Sesiunea omagială „Ziua Limbii Române”
(29 august 2024, Aula Academiei Române)*

această împlinire, se pot trage mai multe învățăminte. Cine spune că numele limbii nu contează, ci doar conținutul ei, greșește. *Nomen est omen*, ziceau înțelepții romani și ei știau ce spun. Numele nu este o simplă formă, ci este semnul adevărului sau al minciunii. Limba se pliază după nume, iar dacă numele este greșit apar „savanți” de pripas care fac teorii lingvistice (de fapt, politice) periculoase. În plus, străinii care nu știu mai nimic despre „moldoveni” și despre români, pot crede că sunt două popoare și două limbi distincte. De aceea, limba noastră trebuie să se cheme limba română oriunde s-ar afla ea.

Este foarte bine să ne vorbim limba și s-o prețuim, dar, nu este destul. Este nevoie s-o și cunoaștem, și nu oricum, ci corect. Și mai este nevoie s-o apărăm. Limba, ca și poporul care o folosește, are nevoie să fie conservată, protejată, ferită de intruziuni nefirești, ocrotită părintește. Sunt țări civilizate și respectabile care dispun de legi de apărare a limbii, de limitare a „poluării” ei, de încurajare a specificului ei genuin. Limba maternă o primim cu toții, din fericire, de la mamele noastre, dar faptul acesta nu este suficient pentru prosperitatea și perenitatea ei, nici pentru exprimarea noastră corectă. Dacă mama sau tata au fost profesori de limba română nu devenim, din păcate, și noi experți în limba română. După ce învățăm să vorbim, avem nevoie de educație într-o limbă, de studiu sistematic al limbii și apoi al literaturii. Dacă nu învățăm bine și suficient la școală limba și literatura română, rămânem cu un mare handicap în lumea pe care o trăim. Este drept că generații întregi de români analfabeți, de țărani de la talpa casei au păstrat limba ca pe o comoară de preț și au transmis-o pe cale orală copiilor, nepoților și strănepoților, dar astăzi acest lucru nu mai este de ajuns. Pe vremea lor nu existau atentate la adresa limbii, cum există azi la fiecare pas. Educația într-o limbă și literatură română, însoțită de studiu latin, al istoriei, al geografiei, ne scoate din ignoranță și ne proiectează în comunicare și dialog. Educația ne impune obiceiul lecturii, fără de care limba noastră slăbește, sărăcește, se pervertește. Prin urmare, nu este suficient să comunicăm în mod aproximativ, ci este nevoie să studiem gramatica și literatura română,

să pătrundem tezaurul literaturii române, să citim mereu creațiile literare românești și universale.

Numai așa se dobândește simțul sănătos al limbii și numai așa cuvintele se înlanțuie armonios, frumos, atractiv și firesc. Nu întâmplător a scris poetul basarabean: „Limba noastră-i limbă sfântă!”, lucru de care, după cum se vede, am cam uitat în timpurile din urmă. În debutul ciclului său de romane numit al Comăneștenilor (*Viața la țară, Tănase Scatiu, În război, Îndreptări, Anna*), Duiliu Zamfirescu scria un *motto* semnificativ, azi complet uitat și el: „Suntem datori să citim în limba noastră. Popoarele mari nici nu cunosc alte limbi”. Faptul că nu suntem un popor mare, așa cum ne consideram imediat după Marea Unire, nu ne scuete însă de cunoașterea limbii române; altminteri, în curând, nu vom mai fi nici mari și nici mici, ci nu vom mai fi deloc.

Toate limbile materne sunt, pentru fiecare dintre vorbitorii lor, universuri neprețuite. Limba română nu este o limbă excepțională între limbile pământului, dar pentru noi, românii, ea este specială, dintr-un motiv foarte simplu: este a noastră. O limbă în sine nu poate să facă rău. A învinui o limbă pentru relele oamenilor este un nonsens. Limba unui popor nu poate ucide pe nimeni. Dacă patria noastră este limba noastră, atunci noi locuim cu toții în limba română.

Popoarele vechi erau numite în textele vechi „limbi”. Expresia „limbile cele păgâne” înseamnă popoarele necreștinate, cele care se mai închinau idolilor. Chiar și așa, „limbile” (neamurile) nu declanșau războaiele, așa cum nu le declanșau nici patriile, nici sentimentul de patriotism și nici iubirea propriei națiuni. Este adevărat că s-au purtat războaie în numele națiunilor, al dragostei, al familiei, al dinastiei, al credințelor, dar toate acestea au fost doar pretexte ca să fie ridicate masele la luptă. Nimeni nu poate crede că iubirea, ori dinastia, ori familia, ori credința de oriunde și de oricând sunt condamnabile în sine numai fiindcă în numele acestora s-au purtat războaie. Înainte de a condamna, este bine să cugetăm, iar pentru aceasta este nevoie de cultură generală, de cunoaștere, de învățătură. Altminteri, primul venit cu gură mare ne protestește prin aceste înșelătoare mijloace de difuzare în masă, făcându-ne să ne

simțim vinovați pentru ceea ce nu am făcut. Limba noastră a fost viața noastră, fiindcă prin ea am fost și mai suntem poporul român.

Fără să ne lăudăm, trebuie să constatăm că limba română este cea mai răspândită limbă maternă din sud-estul Europei, pentru că are cel mai mare număr de vorbitori (circa 25 de milioane) dintre toate limbile din regiune. Acest aspect cantitativ este însoțit de o calitate a literaturii române de cea mai mare importanță. Ca să percepem toate aceste lucruri, avem nevoie de cunoștințe, de acumulări, de exercițiu, adică de studiu neobosit. Acest fapt al iscodirii și cercetării permanente nu este nimic neobișnuit, pentru că face parte din esența umană.

În această lume ciudată ne pasc felurite primejdii, ca indivizi și ca grup etnic ori popor. Asemenea primejdii sunt risipirea neamului (câte neamuri nu s-au risipit pe lumea asta!), pierderea fărâmelor de românitate prin lume, înstrăinarea fiilor și fiicelor noastre, care se pripășesc prin alte locuri de ispititor belșug și uită treptat nu numai de vatră, dar și de limbă.

În anii din urmă, prin drumurile mele, întâlnesc tot mai des români care nu mai știu româneș-

te, chiar dacă au nostalgia locurilor de obârșie a familiei lor și chiar dacă mai cred – unii – că patria lor este limba română. Oricum, limba noastră este viața noastră ca națiune și este bine să nu uităm aceasta niciodată. În final, îl evocăm din nou pe George Călinescu, acela care l-a nemurit pe Mihai Eminescu: „Astfel se stinse în al optulea lustru de viață cel mai mare poet, pe care l-a ivit și-l va ivi vreodată, poate, pământul românesc. Ape vor seca în albie și peste locul îngropării sale va răsări pădure sau cetate, și câte o stea va veșteji pe cer în depărtări, până când acest pământ să-și strângă toate sevele și să le ridice în țeava subțire a altui crin de tăria parfumurilor sale”. Prin Eminescu și prin limba română avem certitudinea că – în ciuda vieții individuale trecătoare și a nimicniciei noastre – neamul acesta va viețui cât Pământul. Câtă vreme mai locuim în limba română – „ca un fagure de miere”, cum scria Poetul – înseamnă că avem încă o patrie română, oriunde ne-am afla.

Sesiune festivă – Ziua Limbii Române*

Acad. Mircea Dumitru

Vicepreședinte al Academiei Române

Distinse domnule președinte al Academiei Române, academician Ioan Aurel-Pop,
Domnule vicepreședinte,
Domnule secretar general,
Doamnelor și domnilor, membri ai Academiei Române, membri corespondenți,
Doamnelor și domnilor profesori,
Stimați invitați,
Dragi eleve, dragi elevi,
Este o mare bucurie pentru mine și, de asemenea, o onoare deosebită să pot modera sesiunea în care sărbătorim limba noastră – limba română.

La invitația domnului academician Ioan Aurel-Pop, voi prezenta pe cei care sunt invitați pentru a susține alocuțiuni. La sfârșitul întâlnirii noastre vom avea bucuria să ne întâlnim și să ascultăm

câțiva actori, pe care îi știm foarte bine, dar și un grup remarcabil de actori tineri care au absolvit anul acesta Universitatea de Artă Teatrală.

Ați remarcat în alocuțiunea președintelui Academiei Române că una dintre, dacă nu chiar cea mai importantă misiune pe care Academia Română a avut-o încă de la înființarea ei (1866) a vizat, în acord cu vocația națională a instituției noastre, normarea limbii române, dar și studiul istoriei poporului român, având ca obiective elaborarea gramaticii limbii române, stabilirea ortografiei, realizarea diferitelor dicționare și, în ceea ce privește studiul istoriei, elaborarea tratatelor de istorie a românilor.

Această misiune deopotrivă culturală dar și politică, în sensul cel mai larg al cuvântului, este

**Alocuțiune rostită la Sesiunea omagială „Ziua Limbii Române”
(29 august 2024, Aula Academiei Române)*

specificată în decretul de înființare a Societății Literare Române, care este instituția precursoră a Academiei Române, societate care a fost înființată prin Decret Regal de către Regele Carol I pe 1–13 aprilie 1866. Misiunea aceasta de a cultiva limba, de a o norma și de a pune în acord regulile cu evoluția firească și normală a limbii este o îndatorire constantă a Academiei Române.

De ce? De ce este această lucrare atât de importantă pentru noi?

La urma urmei, învățarea limbii materne este atât de accesibilă tuturor. Învățăm spontan să vorbim limba română cu mult înainte de a ajunge la școală, cu mult înainte de a trece prin instituțiile de educație. Cu mult înainte de a primi certificări și diplome putem vorbi limba noastră maternă, limba națională.

Sunt foarte multe explicații pentru acest lucru atât de natural și de firesc, dar care rămâne încă destul de greu de înțeles până la capăt, unii spun chiar misterios. Astăzi vom asculta două conferințe ale colegilor din Secția de filologie și literatură susținute de domnul academician Gheorghe Chivu, președintele Secției de filologie și literatură a Academiei Române, și de doamna profesoară Rodica Zafiu, membru corespondent al Academiei Române. Cu siguranță, domniile-lor, în alocuțiunile pe care ni le vor prezenta, ne vor explica aceste aspecte din perspectiva lingvisticii.

Din perspectiva pe care o am eu ca logician și ca filosof – cred că veți împărtăși acest punct de vedere –, este foarte greu să supraapreciem rolul și importanța limbii vorbite, dar și ale limbii scrise în orice comunitate umană; pentru că limba pe care o vorbim în viața de zi cu zi se poate spune că este cea mai importantă instituție pe care o avem și pe care o împărțăm cu ceilalți, în fiecare moment al existenței noastre, din momentul în care începem să o învățăm și până în momentul în care părăsim această lume. Este o instituție fundamentală și esențială, în sensul în care nicio altă instituție pe care noi o reglementăm nu ar fi posibilă, necum actuală sau reală, fără existența acestei instituții *suis generis*, care este limba pe care o vorbim, în cazul nostru, limba română.

Nu am în vedere aici numai lucrurile de spiritualitate înaltă, cum ar fi chestiuni culturale precum identitatea națională, identitatea culturală, identitatea spirituală, religioasă sau filosofică; am în vedere lucrurile cele mai obișnuite ale vieții noastre de zi cu zi. În lipsa limbii pe care o folosim nimic nu este posibil pentru noi, nici individual, nici comunitar. De aici rezultă și importanța pe care o are stabilirea, prin documente cu caracter și politic, dar și juridic, a conștientizării de către fiecare dintre noi a rolului pe care limba română trebuie să îl joace și a importanței pe care o are această păstrare a unei normativități flexibile dinamice, nu a unei normativități închistate odată pentru totdeauna, pentru că limba este la fel de vie și într-o mișcare continuă așa cum este întreaga noastră societate și cum este fiecare om, fiecare membru al acestei societăți.

De aceea, cred că nu este lipsit de interes pentru toți cei de față, care s-ar putea să nu aibă aceste informații, să afle că avem în spate o istorie de 30 de ani în care și în Republica Moldova, dar și în România oameni de știință, lingviști, profesori, dar și politicieni și juriști s-au gândit și au decis ca prin acte normative să consfințească și să semnaleze importanța studierii și a păstrării limbii naționale. Iată, așadar, românii din Moldova au luat-o înaintea noastră, pentru că acolo trebuia dusă și o luptă dificilă, cu o miză evident politică și identitară, nu numai culturală. În 1989, pe 27 august, limba română este declarată limbă de stat, iar pe 31 august este declarată independența statului Moldova. Nu este niciun fel de coincidență întâmplătoare această succesiune rapidă de evenimente, declararea limbii române ca limbă națională în Moldova și declararea independenței statului moldovean. Asta se întâmplă pe 31 august 1989 și iată că acum, prin lege și în țara noastră, tot pe 31 august serbăm *Ziua Limbii Române*.

În 2011, *Ziua Limbii Române* este serbată pentru prima dată și în România, pe 31 august, exact așa cum se întâmplă și în Republica Moldova. Sărbătoarea devine oficială în România prin Legea nr. 53/2013, care stipulează că *Ziua Limbii Române* este serbată exact în aceeași zi, pe

31 august, și în România, și în Moldova. Dar lingviștii vor vorbi, așa cum am spus, mai mult despre aceste aspecte.

Foarte pe scurt, aș vrea să vă mai rețin atenția cu câteva remarci, cu câteva reflecții care arată nevoia noastră de a gândi, de a cerceta mai adânc rosturile limbii, toate pornite de la dezvoltările foarte recente ale tehnologiilor de comunicare. Deci, nu pornim de la istoria mai îndepărtată și de la ceea ce se poate numi spiritualitate înaltă, ci pornim de la lucruri pe care le folosim în viața de zi cu zi și care astăzi determină foarte mult și reacțiile noastre culturale.

În domeniul pe care eu îl practic, ca profesor și cercetător, care este filosofia și logica, se poate spune că secolul al XX-lea a stat sub semnul limbilor. A fost secolul filosofiei limbajului și filosofiei limbajelor. În toate orientările filosofice principale azi – și am aici în vedere, din perspectiva culturală pe care o reprezentăm, care este cea europeană fără a fi europocentristă, filosofia pe care o numim continental europeană, dar și filosofia de sorginte anglo-saxonă analitică – limba a fost subiectul principal. Mulți s-au întrebat care este motivația mai adâncă a acestei preocupări și de ce discutăm în filosofie despre limbă și nu vorbim despre Univers, despre existență, despre semnificația vieții umane, despre Dumnezeu? A fost pariul și tentația filosofiei din secolul al XX-lea de a înțelege natura umană, de a înțelege în primul rând inteligența umană din perspectiva descifrării mecanismelor limbii, în primul rând a limbilor pe care oamenii le vorbesc în comunitățile lor și pe care atât lingviștii cât și filosofi le numesc *limbi naturale*. Sigur că ele sunt constructe sociale, culturale, istorice, dar sunt atât de înrădăcinate în viața noastră, chiar în biologia noastră încât ele sunt numite în literatura de specialitate *limbi naturale* (*natural languages*).

Iată, de pildă, un scurt fragment dintr-o lucrare a lui Constantin Noica pilduitoare și esențială pentru tema de astăzi, *Cuvânt împreună despre rostirea românească*; am adus cu mine astăzi această superbă ediție care prezintă pentru prima oară, integral, cartea filosofului. Ediția a fost îngrijită și prefăcută de colegul nostru, domnul dr. Gri-

gore Vida, secretarul științific al Secției de filosofie, teologie, psihologie și pedagogie. Recomand această lucrare tuturor celor care sunt interesați de o bună așezare și înțelegere culturală în limba noastră.

Foarte pe scurt, ce spune Noica este extem de semnificativ și pentru ideea sub care stă întâlnirea noastră de azi: *Cu limba noastră, noi dăm acea «iscusită oglindă a minții omenesti»*, cum spunea despre scris Miron Costin, în care gândul *de totdeauna și omul de pretutindeni să-și vadă chipul. Și o putem face în termeni proprii, uneori de netălmăcit în alte limbi*.

Într-un fel, una dintre ideile acestui scurt text este consonantă cu ce spunea și președintele Academiei în alocuțiunea domniei-sale, când mărturisea că iubește limba franceză, dar limba lui română este mai frumoasă. Sigur, pentru noi toți, limba noastră este mai frumoasă decât limbile celelalte. Tot așa cum pentru englezi limba engleză este mai frumoasă decât celelalte limbi sau pentru francezi, sau pentru greci, sau pentru bulgari, sau pentru cine vreți dumneavoastră limba pe care ei o vorbesc natural și social e mai frumoasă.

Secolul al XX-lea a stat sub semnul limbii, nu pentru că ne-ar interesa limba ca atare, ci pentru că ne interesa omul care vorbește limba și am crezut – și încă mai credem mulți dintre noi – că descifrarea mecanismelor limbii va conduce la descifrarea mecanismelor gândirii, la înțelegerea mai bună a omului, va conduce la o viață mai decentă, mai liberă și mai demnă a acestuia.

Aceasta era speranța care încă nu ne-a părăsit și, pentru a încheia scurtul meu preludiv, vă atrag atenția asupra unor gânduri foarte interesante pe care le-a formulat lingvistul contemporan Noam Chomsky, care dacă nu este cel mai important – deși mulți susțin cu argumente aceasta – atunci, cel mai probabil, este cel mai cunoscut lingvist al secolului al XX-lea. Gândurile sale vizează cele mai noi tehnologii fabuloase din domeniul procesării informației și limbajului, pe care savanții din domeniul inteligenței artificiale (*machine learning*) ni le-au pus la dispoziție în ultima vreme. Este vorba despre ceea ce toți folosim

astăzi, aceste sisteme care generează *pattern*-uri de limbaj ce pot fi antrenate pentru a da răspunsuri aproape instantanee la toate întrebările pe care le punem; între cele mai cunoscute este Open AI chatGPT.

Considerațiile lui Chomsky la care mă voi referi aici au apărut într-un articol din „New York Times”, de acum un an și ceva. El spune câteva lucruri care sunt pilduitoare pentru noi toți, dar mai ales pentru aceia care au îmbrățișat deja sau ar putea să îmbrățișeze iluzia periculoasă că înțeleg lucrurile și că știu adevărurile acestui domeniu; iar îmbrățișarea unei astfel de iluzii mi se pare chiar mai periculoasă decât ignoranța pe care putem să o eliminăm printr-un exercițiu critic și prin aplicarea unor metode verificate științific. Iluzia adevărului și a cunoașterii și dogmatismul la care conduce această iluzie periculoasă mi se par mai nocive decât ignoranța. Fiecare dintre noi este ignorant în foarte multe subiecte, dar în măsura în care știm că suntem ignoranți și vrem să învățăm suntem deschiși la experiențe și la adevăr și putem depăși gradual această ignoranță.

Chomsky zice despre aceste sisteme foarte noi de tip generativ-lingvistic că, pe de o parte, ne insuflă un optimism care ar trebui să fie foarte rezonabil, deoarece ele sunt sisteme care rezolvă probleme, dar pe de altă parte, pot să aducă și mari primejdii. Una dintre ele, ne spune Chomsky, este primejdia de a degrada știința și etica, în sens general, dar și etica cercetării științifice prin încorporarea în tehnologiile avansate a unei concepții fundamentale eronate cu privire la limbaj și la cunoaștere. Chomsky socotește că filosofia cu care vine la pachet toată această tehnologie este eronată, pentru că, spune el, sistemul de operare al minții umane – modul în care copiii învață limba maternă – este fundamental diferit de felul în care au fost programate să funcționeze aceste sisteme generative care se bazează pe modele mari ale limbajului, *large language models* (LLMs).

Pe scurt, care ar fi în opinia lui Chomsky cea mai gravă iluzie referitoare la prezumptiva folosire cu înțelegere inteligentă a limbajului uman de către aceste sisteme generative? Este, spune el, absența la aceste sisteme a capacității critice remarcabile pe care o are inteligența umană. Și anume, capacitatea nu numai de a spune ceea ce este cazul, ceea ce facem cu ajutorul limbajului când descriem fapte sau situații; de a spune ce a fost cazul, așa cum facem atunci când construim narațiuni istorice ale evenimentelor trecute și de a spune ce va fi cazul, ceea ce facem de obicei în toate predicțiile statistice sau deterministe în viața de zi cu zi sau în științe.

Capacitatea remarcabilă pe care o vizează Chomsky, și asta este marca inteligenței umane care lipsește din modul în care sunt gândite și realizate sistemele de AI de generare lingvistică, este aceea de a vorbi și de a gândi despre ceea ce ar putea să fie cazul sau despre ceea ce nu poate sau nu ar putea să fie cazul. Acest gen de gândire imaginativă contrafactuală este marca inteligenței umane. Iar această gândire și vorbire contrafactuală nu s-ar fi putut dezvolta niciodată în lipsa limbajului. La nivel instinctiv, la nivel senzorial, perceptiv, omul, ca orice fel de animal mai evoluat, va reacționa prompt la stimuli corelați cu ceea ce se întâmplă. Pe de altă parte, limbajul este ceea ce a permis omului, ca specie culturală și istorică, să vorbească despre ceea ce este contrafactual. Abia acolo începe știința adevărată. Abia acolo apare explicația adevărată a ceea ce ar putea să fie cazul sau nu ar putea să fie cazul.

Iată că înțelegerea limbajului nu este doar o sarcină pe care ne-o asumăm doar pe 31 august, când omagiem limba română, ci este destinul nostru individual și social, al nostru ca specie, și – de ce nu – al acestei instituții academice în care ne aflăm astăzi.

Darurile limbii române*

Acad. Gheorghe Chivu

Instituirea unei zile de sărbătorire a limbii române are o semnificație deosebită: pentru limba română însăși, căreia i se recunoaște astfel importanța aparte și rolul activ în istoria și în cultura noastră. Dar și pentru cultura românească în ansamblu, deoarece, prin instituirea acestei zile, este celebrat factorul major de identitate, de unitate și de progres al spațiului românesc.

Ziua limbii române este astfel plină de semnificații pentru toți cei care participă anual la această sărbătoare, în cadrul spațiului românesc actual, dar și în zone din jurul acestuia, în care româna este limba unor minorități importante, întrucât, cum formula admirabil Nicolae Iorga, „România este țara înconjurată de români”.

Faptul că sărbătoarea pe care o celebrăm astăzi a fost instituită la inițiativa intelectualilor

basarabeni, luptători pentru limbă ca expresie și apărătoare a identității de neam și a unității de cultură, într-un teritoriu de graniță al românității, adaugă semnificații suplimentare unei zile cu totul deosebite.

Acum aproape 35 de ani, instituirea acestei sărbători a fost punctul culminant al unei remarcabile rezistențe prin cultură, rezistență începută imediat după 1812. O rezistență menită să apere vorbirea românească și cultura în limba română în teritoriile anexate de încercările constante, programate de deznaționalizare, întreprinse de ocupații ruși.

Iar această instituire nu a însemnat sfârșitul luptei de apărare a limbii române la est de Prut, nu a consemnat victoria definitivă a intelectualilor români. A fost doar începutul unei etape noi a acestei

**Alocuțiune rostită la Sesiunea omagială „Ziua Limbii Române”
(29 august 2024, Aula Academiei Române)*

lupte, în care au fost întreprinse și urmează să se întreprindă încă acțiuni și mai eficiente în folosul limbii și al culturii românești din spațiul răsăritean al românității.

Este astfel *Ziua limbii române* o recunoaștere a valorii identitare a unui fenomen cultural de primă importanță; o dovadă de conștientizare a rolului limbii noastre în afirmarea și în păstrarea unității de neam și de cultură în spațiul sud-est european; o evidențiere a rolului limbii noastre în evoluția și în afirmarea culturii naționale.

Lăudăm cu acest prilej, în fiecare an, limba română pentru vitalitatea ei deosebită; pentru capacitatea de adaptare la circumstanțe culturale, sociale și politice nu totdeauna favorabile, capacitate dovedită în mod repetat, capacitate care, alături de vitalitate, a permis românei să se dezvolte și, implicit, să ajute la dezvoltarea istorică, socială și culturală a românității.

Lăudăm limba română pentru puterea apartenței de expresie și pentru frumusețea ei, nu o dată scoase în evidență de români și de străini, atât prin analiza scrierilor literare elevate, cât și prin studiul unor remarcabile creații folclorice.

Punem astfel în evidență, în cadrul acestor manifestări de celebrare a limbii noastre, nu doar valoarea creațiilor beletristice moderne, ci și aceea a textelor care ilustrează limba română în momente anterioare ale istoriei sale și în domenii diverse de activitate intelectuală. Evidențiem rolul marilor personalități ale culturii noastre, rolul instituțiilor care au contribuit la crearea și la promovarea acestei culturi, conștienți de importanța pe care o are limba în tot acest proces.

Toate acestea spun, prin intermediul analizelor și al prezentărilor noastre, că limba română ne-a dat identitate ca popor, ne-a unit și ne-a apărât în decursul timpului, ne-a fost sprijin și spațiu de manifestare, dar nu o dată a fost actor principal în dezvoltarea, în evoluția noastră socială și culturală.

Chiar instituirea *Zilei limbii române* în urmă cu aproape 35 de ani, la est de Prut, a pus în evidență, cum afirmam anterior, rolul, importanța românei în apărarea identității și în afirmarea unității noastre istorice și culturale. Rol întărit de chemarea în sprijin, în lupta pentru apărarea limbii noastre, a grafiei cu litere latine, factor mult mai puțin important decât esența latinească a limbii pe care

o vorbim, dar definitoriu pentru punerea în evidență a acestei esențe. (Înlocuirea slovelor rusești cu literele latinești în scrisul basarabean a anulat și din punct de vedere formal pretinsa diferență dintre limba așa-zis moldovenească și limba română. A fost, la scară istorică, o repetare a momentului în care, prin acțiunea Școlii Ardelene, originea latinească a limbii noastre a devenit evidentă prin introducerea scrisului etimologizant în locul celui chirilic.)

* * *

Limba ne ajută, ne apără, ne exprimă. Fără ea nu avem identitate și nici nu putem pune în evidență specificul și, implicit, valoarea culturii noastre.

Ea, limba română, este rezultatul istoric al acțiunii perseverente, desfășurate timp de secole de către predecesorii noștri luminați. Este moștenirea pe care ne-au lăsat-o cărturarii care au creat, prin conlucrare eficientă, totdeauna cu gândul la viitor, cultura românească modernă. Moștenire pe care trebuie, avem datoria să o transmitem urmașilor, nu doar intactă, ci și îmbogățită.

În perspectiva obișnuită, de cele mai multe ori constatativă, a manifestărilor de celebrare nu doar a *Zilei limbii române*, ceea ce facem astăzi pentru limba noastră pare mai puțin important decât ceea ce s-a obținut în secolele precedente. Afirmatia este adevărată și integral justificată de perspectivă istorică, obligatorie nu doar în evaluarea fenomenelor sociale, precum și de modestia, la fel de obligatorie, care trebuie să se manifeste în raportarea muncii noastre la eforturile înaintașilor.

Și totuși, raportându-ne la numeroasele, la esențialele daruri făcute nouă de limba română, ne întrebăm, la ceas aniversar, ce daruri aducem noi, cei de astăzi, limbii noastre.

Ce facem astăzi pentru a păstra unitatea și valorile limbii române?

Care sunt acțiunile pe care le întreprindem pentru apărarea și pentru cultivarea formei elevate, exemplare a limbii noastre literare, în condițiile impuse de starea actuală a societății, în ansamblu, și de starea specială a instrucției, a învățământului și a culturii românești de astăzi?

Lingviștii dăruiesc limbii române, la ceas de sărbătoare, un *Îndreptar ortografic, ortoepic și de punctuație* nou, instrument normativ actualizat și esențializat pentru uzul literar actual. Fără derapaje descriptive puțin folositoare, fără concesii evidente făcute „limbii vii”, respectiv așa-ziselor „norme” sugerate de frecvența formelor limbii vorbite actuale.

Ce facem însă pentru cultivarea limbii naționale, acțiune care ar îndruma și ar conștientiza vorbitorii mai puțin instruiți să nu se lase copleșiți de tendințele limbajului colocvial, de influența nu totdeauna benefică și nici necesară exercitată de mass media și de mijloacele de comunicare moderne?

Apărăm, cum ar trebui, limba română vorbită în comunitățile tradiționale românești aflate de secole în jurul granițelor țării? Îi apărăm, prin limba literară, care ar trebui predată în școli și susținută prin carte românească de valoare, pe membrii acestor comunități? Îi ajutăm să nu renunțe la limba maternă și să nu devină (în mod închipuit) vorbitori ai unei alte limbi, considerate, fără argumente, diferită de română?

Ce facem pentru ca milioanele de români, plecați în doar câteva decenii peste graniță, să nu uite limba „de acasă” și să îi determine pe copiii lor să învețe sau să nu ignore această limbă? Nu doar ca limbă de comunicare, ci și ca limbă de utilitate culturală.

Ce facem pentru îmbunătățirea predării limbii noastre în școală, în școlile din țară, întrucât româna trebuie să rămână instrument de dezvoltare intelectuală, cu obiective clare, obligatoriu de precizat, apoi de urmat și de îndeplinit, într-un context cultural general deloc favorabil.

Ea, limba română, trebuie să redevină mijloc esențial de cunoaștere și de comunicare, instrument eficient și corect de interpretare a mesajelor primite. Fără simplificări periculoase pentru gândire și fără imixtiuni nu totdeauna utile ale limbilor străine, favorizate de telefoanele și de tabletele devenite substitut al vorbirii materne.

Ce facem pentru a stopa și a elimina analfabetismul funcțional, ce tinde să se generalizeze,

urmare a acestui mod de așa-zisă modernizare a instruirii, în învățământul nostru?

Cum pregătim copiii pentru epoca (deja anunțată) în care nu cartea în general, nici chiar manualul, ci telefonul și tableta vor fi instrumente obligatorii pentru instruire?

Cum promovăm lectura, singura capabilă să dezvolte, în absența conversațiilor formatoare cu părinții, apoi cu dascălii, vocabularul copiilor, evitând stereotipurile și lipsa de imaginație, favorizate de limbajul sărac, lipsit de mobilitate și de profunzime al mijloacelor informatice și al mass media?

Româna, slujită secole la rând de cărturari devotați și de oameni de cultură responsabili, datorită cărora a devenit instrument elevat de expresie culturală și științifică, trebuie să primească în dar, nu doar de ziua ei, acțiuni concrete și coerente pentru normarea și cultivarea formei sale exemplare. Formă pe care o analizăm și o lăudăm constant, utilizând texte exemplare, scoase, ori de câte ori facem prezentări ale valorilor culturii naționale, din istoria literaturii noastre (considerată inutilă de mulți așa-ziși intelectuali, subjugată irevocabil perspectivei exclusiv sincronice de analiză și de interpretare a fenomenelor, nu doar culturale).

Am primit în dar o limbă bogată, cultivată și rafinată, aptă de aleasă cultură. Avem datoria să lăsăm moștenire o limbă care trebuie să își păstreze nu doar vitalitatea, ci și unitatea, care trebuie să folosească nu doar variantele comunicării imediate, ci și pe cele supuse normelor exprimării cultivate. Este o datorie firească. Și la fel de firești trebuie să fie acțiunile presupuse de multele datorii pe care le avem, enumerate, amintite anterior. Răspunsurile și acțiunile noastre, necesar pozitive, parte a unui program național de apărare și de promovare a culturii naționale, s-ar constitui în daruri demne de Limba Română, pe care o sărbătorim în aceste zile în întreg spațiul românității.

Comunicare și construcție culturală*

Rodica Zafiu

Membru corespondent al Academiei Române

O sărbătoare este un prilej de reflecție asupra lucrurilor simple și fundamentale. Printre acestea, s-ar număra o întrebare: în ce termeni gândim în general o limbă – în cazul nostru, evident, limba română? Din ceea ce considerăm că este esențial pentru o limbă se dezvoltă o serie de atitudini, de evaluări – și chiar consecințe practice, în planul acțiunii normative. Limba română este deopotrivă instrument de comunicare, mijloc de expresie, fenomen cultural și factor identitar. Limba română este ansamblul varietăților ei, dar se reduce uneori la varianta cea mai prestigioasă – limba literară, cea care a fost supusă unui proces de standardizare. Ca fapt de comunicare, limba permite multă variație, aproximări, chiar ambiguități și imperfecțiuni rezolvate contextual sau corectate prin reformulare; depinde în mare măsură de autoreglajele uzului și de alegerile vorbitorilor, care pot neglija norme prestabilite. Comunitățile create în mediul online ne dovedesc însă că forme noi de

comunicare se realizează nu în absența oricăror reguli, cum ni s-ar părea uneori, ci prin stabilirea unor reguli ad-hoc, create prin practica dialogului și a negocierii¹. Pe de altă parte, limba literară e un fenomen cultural, fie că presupune mai ales norme implicite, impuse prin prestigiu și respectate prin consens, fie că se bazează pe norme explicite, elaborate; acestea din urmă depind de concepții și ideologii care se schimbă în timp și care determină preferințe și alegeri (raționaliste sau romantice, puriste, elitiste sau democratice etc.)². Fiind o construcție culturală, limba literară ierarhizează, creează distincții de care societatea are nevoie. Chiar ca fapt de comunicare, limba funcționează într-un mediu social în care contează adaptarea la situație și la destinatar și în care limbajul folosit transmite informații despre statutul cultural al vorbitorului.

În epoca noastră, lingvistica este un domeniu esențialmente teoretic și descriptiv, care evită în general să-și asume un rol prescriptiv³. De fapt,

**Alocuțiune rostită la Sesiunea omagială „Ziua Limbii Române”
(29 august 2024, Aula Academiei Române)*

prescriptivismul este el însuși obiect de studiu – al sociolingvisticii, care urmărește și motivațiile proceselor de standardizare inițiate de specialiști, și atitudinile și opiniile vorbitorilor obișnuiți, ambele având un rol în modificările lingvistice⁴. Intervenția deliberată în funcționarea limbii nu este întotdeauna eficientă, dar a schimbat de multe ori evoluțiile spontane ale uzului: e posibil ca, de exemplu, pronumele *însuși* să fi devenit invariabil, chiar cu statut de adverb, în absența normelor care i-au menținut flexiunea. Intervenționismul în limbă nu e un fenomen al trecutului și nici nu este neapărat o acțiune de sus în jos, dinspre autorități și instituții către vorbitori: o dovedesc astăzi activismele etice antidiscriminatorii, pornite dinspre grupuri minoritare.

În raportarea la intervenția în uzul limbii, sunt două poziții extreme: una acordă intenției puteri absolute: cineva (Academia, de exemplu) trebuie să decidă! Or, nu totdeauna o opinie de specialitate sau chiar o recomandare clară are efect și intervine cu succes în uz: o arată cazul răspândirii în ultimele decenii a construcției *ca și*, repetat criticate de specialiști⁵. Cealaltă poziție acordă (cu resemnare sau cu entuziasm) prioritate absolută uzului, prin butada *greșeala de azi e norma de mâine!* Nici în acest caz lucrurile nu sunt foarte simple: anumite abateri de la normă dispar cu timpul, de la sine sau prin condamnarea și ironizarea lor, unele sunt într-adevăr acceptate cu timpul, iar altele rămân – în ciuda frecvenței mari – condamnate și stigmatizate, pentru că sunt asociate de vorbitori cu niveluri de limbaj lipsite de prestigiu. Extinderea desinenței *-ră* la perfectul compus, muntenism ironizat de Caragiale (*am plecatără, am făcutără*) a dispărut aproape cu totul (poate cu mici excepții în unele graiuri); în schimb, *decât* în construcții fără negație (*am decât*) e foarte răspândit, dar și foarte departe de a fi acceptat, pentru că a fost deja asociat cu profilul de locutor incult.

În istoria limbii române literare sunt numeroase exemple de acțiune asupra limbii: impusă, răspândită, acceptată, devenită normă. Limba română e un exemplu foarte bun de intervenționism reușit, de construcție culturală care s-a impus în timp scurt, în secolul al XIX-lea (cu „arderea etapelor”), depășind teama contemporanilor – care întrevădeau o viitoare imposibilitate de comunicare între generații sau între straturi sociale și educaționale.

E remarcabil succesul pe care l-a avut, în secolul al XIX-lea, formula de preluare a împrumuturilor latino-romanice propusă acum 225 de ani de Paul Iorgovici, în *Observații de limbă românească* (1799), formulă preluată de Ion Heliade Rădulescu: adaptarea împrumuturilor prin folosirea rădăcinilor (a *radicalelor*) cuvintelor moștenite: cărturarii vremii considerau că având deja *parte* (cuvânt moștenit) se puteau introduce ușor în română cuvinte ca *particular, particulă, parțial, repartitie* etc.⁶ – văzute atunci, în mod surprinzător pentru cei de azi, ca recuperare a unor *vorbe străbune „reprimite” în limbă*⁷. Tot atunci s-au elaborat modelele de „românizare” care preluau sensul din franceză sau italiană, forma fonetică din italiană sau latină, iar terminația de la cuvintele românești moștenite (ca în cazul lui *libertate*⁸).

Un alt exemplu este și *Dicționarul limbii române* al lui August Treboniu Laurian și Ioan C. Massim⁹, dicționar al Academiei care a produs în epoca publicării sale numeroase reacții negative, de contestare și ridiculizare, rămânând apoi, în istoria standardizării limbii române, în primul rând ca exemplu de purism lexicografic extrem. Dicționarul are și mari merite, în furnizarea de informații sistematice și nuanțate asupra sensului și a utilizării cuvintelor. Interesant e că unele dintre creațiile și explicațiile sale au anticipat împrumuturi lexicale și evoluții semantice ulterioare (interne sau prin calc). Se întâmplă azi ca termeni recent împrumutați din engleză să fie de fapt de origine latino-romană și chiar să fi păstrat în engleză sensuri vechi, pe care româna nu le preluase din franceză sau italiană. E o surpriză, de exemplu, să descoperim la 1876 cuvinte care ne par – și sunt, de fapt – împrumuturi de ultimă oră. În dicționarul academic latinizant găsim verbul *a procrastina* – „a amâna pe mâne, pe a doua zi și în genere a amâna”; cu participiul *procrastinat* „amânat”, alături de substantivul *procrastinațiune* – „acțiune de procrastinare” și de adjectivul *procrastinatoriu, -torie* – „care amână de azi pe mâne”¹⁰. Dicționarele următoare nu au crezut de cuviință să păstreze în inventarele lor creații latiniste fără circulație reală. Circulația din prezent face însă ca dicționarul de acum aproximativ 150 de ani să devină mai actual decât părea în momentul publicării sale. Uneori dicționarul vechi oferă sprijin involuntar unor inovații recente

mai curând supărătoare, care adaugă prin calc semantic, prin traducerea sensurilor din engleză, sensuri inexistente în română: e cazul lui *decepție* folosit azi uneori nu cu sensul bine fixat în română – „dezamăgire” –, ci cu acela de „înșelăciune”. Dictionarul lui Laurian și Massim propunea însă chiar acest sens (etimologic, justificat de etimonul latinesc *deceptio*) pentru substantivul *decepțiune*: „înșelăciune, amăgire”; nu a reușit să-l impună, cum nu a reușit să impună nici întreaga familie lexicală alcătuită din verbul *a decepe* „a prinde în cursă, cu artificii” și adjectivele *deceptiv*, *deceptor*, *deceptios*, *decept*¹¹. În fine, același dictionar propunea verbul *a concludere* – pe care îl vedem acum preluat, prin engleză, ca pentru a complica și mai mult concurența dintre *a conchide* (care fusese modelat după *a închide*) și *a concludere* (dezvoltat mai târziu)¹².

Un alt exemplu de atitudine culturală care a influențat evoluția limbii române este preferința, manifestată tot în perioada modernizării, pentru îmbogățirea lexicului prin împrumut, nu prin calcuri, deci nu prin imitația cu material lingvistic preexistent. Această preferință – pe care o întâlnim atât la oamenii de cultură, cât și la vorbitorii obișnuiți – s-ar putea explica prin trăsături intrinseci ale limbii doar în cazul calcului de structură, care ar fi produs compuse; or româna, ca și celelalte limbi romanice, preferă derivarea compunerii și evită mai ales anumite tipare de compunere. În cazul calcului semantic (adică al traducerii sensurilor) nu exista niciun obstacol pur lingvistic, de structură, în adoptarea sa: bariera a fost una culturală, ținând de separarea între registre, de dificultatea de a accepta în limbajele de specialitate conotațiile cuvintelor vechi și populare. Așa se explică felul în care Ion Heliade Rădulescu ironiza „cârpirea de vorbe”, care ar fi făcut ca *persoana* să fie numită în continuare *obraz* „și prin urmare *pronumele personale* din Gramatică să le numească *în loc de nume obraznice* și *personalitatea obrăznicie*”¹³. Heliade regreta și propriile opțiuni terminologice mai vechi pentru calcuri, de pildă faptul că a numit *strămutători* verbele (*verbii*) care ar fi fost mai bine numite *transitivi*¹⁴. Și astăzi, calcul semantic acționează aproape insesizabil asupra unor cuvinte din fondul modern latino-roman (versatil, expertiză, patetic etc.), dar se blochează și produce efecte comice în cazul cuvintelor vechi și populare

(astfel că *mouse* nu a putut deveni, în limbajul informatic românesc, *șoarece*). O atitudine culturală care se manifestă puternic în prezent este respectul față de integritatea ortografică a împrumuturilor (mai ales din engleză).

Astăzi nu mai suntem în situația de acum două secole, în fața unei limbi care trebuia standardizată, modernizată, înzestrată cu instrumente normative de bază (gramatici și dicționare). Ceea ce prin tradiție se numește „cultivarea limbii” trebuie să recunoască, din punct de vedere strict lingvistic, că nu se bazează pe criterii infailibile, că normatorul își impune de obicei propria viziune asupra limbii și propria ierarhie de valori, mai ales acolo unde sunt factori multipli care influențează selecția și fixarea unei forme, unde mai multe criterii intră în concurență (raționaliste, estetice, analogice și de sistem al limbii, etimologice, tradiționaliste, de uz și frecvență). Pe de altă parte, există o nevoie socială de normă (fie și numai pentru a produce, prin raportare la ea, încălcări), Specialiștii fac recomandări și iau decizii – consemnate în dicționare, îndreptare, gramatici. De ce unele au succes, altele nu? Răspunsul care face apel la „spiritul limbii” e o capcană sau o iluzie; de multe ori, forma acceptată și cea respinsă, forma preferată de normatori și cea răspândită în uz sunt la fel de justificate de sistemul limbii. Ce le diferențiază e mai curând de natură culturală. Cum am mai spus, ideile despre limbă – ale lingviștilor, ale normatorilor, ale publicului larg – influențează și modifică limba.

Lingvistul are datoria să-și recunoască limitele, dar și pe aceea de a oferi argumente pentru o decizie: descriind istoria și statutul actual al variației, dar și, pe cât posibil, atitudinile și evaluările vorbitorilor. Din acumularea acestor date se poate naște o ierarhie a abaterilor (care separă simple forme mai vechi sau regionale de contaminările lesne condamnabile) și o decizie normativă.

E șansa noastră de a contribui la o construcție culturală și e rostul acestei zile de a ne-o aminti.

Note

1 Apariția unor norme specifice genurilor discursive și comunităților online este discutată în mai multe studii din volumul Susan C. Herring, Dieter Stein, Tuija Virtanen (ed.), *Pragmatics of Computer-Mediated Communication*, Berlin/Boston, de Gruyter Mouton, 2013.

2 A se vedea Dirk Geeraerts, „Cultural models of linguistic standardization”, în René Dirven, Roslyn Frank, Martin Pütz (ed.), *Cognitive Models in Language and Thought. Ideology, Metaphors and Meanings*, Berlin/New York, Mouton De Gruyter, 2003, p. 25-68.

3 O poziție extremă de refuz al prescriptivismului este ilustrată de Steven Pinker, în capitolul 12 („The language mavens”) din volumul *The language instinct*, New York, Harper Perennial, 2007 (1994).

4 Peter Garrett, *Attitudes to language*, Cambridge, Cambridge University Press, 2010.

5 Este vorba de construcția *ca* și folosită în locul lui *ca*, cu sensul „în calitate de”.

6 Paul Iorgovici, *Observații de limba românească*, Buda, Crăiasca Universității Tipografie, 1799; ediție de Doina Bogdan-Dascălu și Crișu Dascălu, Timișoara, Facla, 1979.

7 Ideea împrumuturilor ca formă de recuperare este vizibilă în titlurile dicționarelor de neologisme ale epocii, de exemplu în Ioan D. Negulici, *Vocabular român de toate vorbele străbune repriimate până acum în limba română și de toate cele ce sunt a se mai primi d-acum înainte, și mai ales în științe*, București, Tipografia Colegiului, 1848; Emmanuel Protopopescu, V. Popescu, *Nou dicționar portativ de toate zicerile radicale și streine reintroduse și introduse*

în limbă, cuprinzând și termeni științifici și literari, vol. I-II, București, Tipografia lui Toma Teodorescu/Tipografia lui Oprea Demetrescu, 1862.

8 Ca multe alte cuvinte din seria cu finala în *-tate*, substantivul *libertate* este adaptat pornind de la fr. *liberté*, it. *libertà*, lat. *libertas*, *-atis*, după modelul unor cuvinte moștenite, ca *bunătate*, *greutate* etc.

9 August Treboniu Laurian, Ioan C. Massim, *Dicționarul limbei romane*, București, Noua Tipografie a Laboratorilor Romani, vol. I (A-H) 1871; vol. II (I-Z) 1876.

10 *Op. cit.*, vol. II, 1876, p. 782. În ortografia latinizantă adoptată de autorii dicționarului, cuvintele au forma PROCRASTINARE, PROCRASTINATIONE, PROCRASTINATORIU, PROCRASTINATU.

11 *Op. cit.*, vol. I, 1871, p. 1019: DECEPERE, DECEPTIONE, DECEPTIOSU, DECEPTIVU, DECEPTORIU, DECEPTRICE, DECEPTU.

12 *Op. cit.*, vol. I, 1871, p. 838: CONCLUDERE.

13 I. Heliade Rădulescu, *Opere*, vol. II, ed. critică de D. Popovici, București, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1943, p. 207 (articolul *Pentru limba românească*, publicat în „Curierul românesc”, în 1832).

14 I. Heliade Rădulescu, *Literatura. Critica*, București, Tipografia Heliade și asociații, 1860, p. 21.

Penser l'Europe

ACADEMICA 2024

L'élargissement de l'Union européenne et les Roumains*

Acad. Ioan-Aurel Pop

Președintele Academiei Române

Je vous propose de récapituler un peu la chronologie finale de l'élargissement de l'Union européenne. Vous savez très bien que le régime communiste n'a pas permis un tel processus. C'est pour cela que l'élargissement de l'Union européenne a longtemps été entravé, voire stoppé. Et pourtant, au dehors des interdictions du communisme, se sont ajoutés d'autres motifs. C'était claire que, malgré la chute des régimes totalitaires, les Pays de l'Est n'étaient pas préparés pour à rejoindre immédiatement l'Union. D'autre part, c'étaient les préjugés formés durant les siècles. Parmi les peuples de l'est du rideau de fer, ceux situés plus à l'ouest et qui étaient catholiques et protestants étaient préférés. L'Europe de Charlemagne a longtemps été considérée comme la seule Europe viable et nécessaire. L'autre Europe – celle byzantine – c'était autre chose, c'était l'Europe égaré ou éloigné. Petit à petit, les choses ont légèrement changé, mais jamais radicalement. Les pays orthodoxes étaient considérés comme extra-européens, comme d'anciennes régions « schismatiques », non préparées aux « valeurs européennes ». Heureusement, la Grèce, pays de l'Orthodoxie par excellence – même si le cœur de ce monde, Constantinople, n'était plus, depuis longtemps, « la deuxième Rome » – est entrée dans l'Union européenne en 1981. Naturellement, la Grèce n'est pas devenue un pion de l'Europe occidentale, comme les dirigeants de Strasbourg et de Bruxelles l'espéraient, mais elle avait inventé la démocratie et il fallait donc lui pardonner toutes les fautes. En 2004, dix pays ont rejoint l'Union européenne: République Tchèque, Chypre, Estonie, Lettonie, Lituanie, Hongrie, Malte,

Pologne, Slovénie, Slovaquie, tous catholiques et protestants, à l'exception de Chypre. Chypre était une bizarrerie parce qu'il est géographiquement situé en Asie, parce qu'il est divisé territorialement, ethniquement et politiquement (la partie turque et musulmane ne fait pas partie de l'UE) et parce que c'est un pays orthodoxe. Chypre constitue la deuxième brèche créée dans l'UE en faveur de l'Orthodoxie. La Roumanie et la Bulgarie, anciens pays communistes et orthodoxes, n'ont pas été admises dans l'UE qu'en 2007, après de nombreuses négociations, oppositions et propos discriminatoires. Les voix les plus véhémentes contre la Roumanie et la Bulgarie sont venues des pays germaniques et nordiques, pays qui se considèrent ultra-civilisés et, par l'intermédiaire de leurs élites politiques, méprisent les peuples « périphériques » et « sans histoire ». Le fait que la Roumanie et la Bulgarie ne soient pas aujourd'hui pleinement intégrées à l'espace Schengen est dû aux mêmes préjugés qui sont devenus des politiques d'État dans certains pays (Autriche, Pays-Bas), qui négligent ces « pions insignifiants » de l'Europe. Pourquoi ces pays sont-ils, à certains égards et sur certains indicateurs, les retardataires de l'Europe unie, plus personne ne se le demande. Pourquoi sont-ils des « pays de la périphérie »? Pourquoi des centaines d'années sont-elles été laissées à la merci des grandes puissances (l'Empire ottoman, l'Empire romano-allemand – devenu un temps autrichien et puis, pendant cinq décennies, l'Autriche-Hongrie –, l'Empire russe)? Pourquoi ont-ils été versés, après la Seconde Guerre Mondiale, par les grandes puissances occidentales dans la « cour » de Staline et des Soviétiques?

*Alocuțiune rostită la Seminarul internațional „Penser l'Europe” (ediția a XXI-a)
(3-4 octombrie 2024, Aula Academiei Române)

De plus, mettre ces pays dans le même bateau a amené de nombreux Occidentaux à les regarder de la même manière, à les considérer comme identiques, avec la même identité et la même histoire. Il est clair que les Roumains et les Bulgares sont des Européens et des chrétiens et qu'ils ont contribué à la construction des valeurs européennes. L'Europe n'a jamais été exclusivement celle de l'Occident, ni seulement celle de Charlemagne, ni celle de la Troisième Rome, ni celle de l'Allemagne, ni celle de l'Autriche. L'Europe est bien plus riche et complexe.

En Europe, il existe trois grandes catégories de peuples: les romans, les germaniques et les slaves. Alors que les Bulgares appartiennent à la catégorie des Slaves (du sud), les Roumains sont romans – comme les Italiens, les Français, les Espagnols, les Portugais, les Catalans, etc. - et ils font partie de la romanité orientale, étant les seuls héritiers actuels de cette romanité. Près de 80 % des mots que les Roumains utilisent dans leur vie quotidienne sont d'origine latine, hérités des processus d'ethnogenèse et de glottogenèse ou progressivement repris comme néologismes d'autres langues, principalement romanes.

Quand et où ?

Pour pouvoir comprendre comment se sont formés les Roumains, c'est nécessaire de répondre à quelques questions: quand, où et comment s'est déroulé ce processus.

Les Roumains sont un peuple roman et, comme tout autre peuple roman, ils se sont formés, en général, **pendant le premier millénaire de l'ère chrétienne** (entre les IIe-Ier siècle avant Ch. et VIIIe-IXe siècles après Ch.), suite à un processus historique complexe et de longue durée, qui commence après la conquête de la Mésie et surtout avec la conquête de la Dacie par les Romains. La zone de formation est un espace vaste, situé dans **la région de la chaîne des Carpates, du Danube, de la mer Noire et des Balkans**, restructuré par la suite principalement au nord du Bas-Danube, jusqu'aux Carpates boisés, entre la vallée de la Tisza et celle du Dniestr.

Comment ?

Les éléments ethniques qui se trouvent à la

base de la formation des Roumains sont les mêmes chez tous les peuples romans.

Le premier c'est **l'élément pré-romain**, soit les **Géto-Daces**, branche septentrionale des Thraces (chez les Français, cet élément pré-romain fut représenté par les Gaulois (les Celtes de la Gaule), chez les Espagnols par les Celtibères etc.).

Le second c'est **l'élément conquérant, les Romains** (le dénominateur commun de tous les peuples romans européens);

Le troisième, **l'élément migratoire** (barbare), est représenté par **les Slaves** (chez les peuples romans occidentaux, les composantes migratoires furent de souche germanique: les Francs chez les Français, les Visigoths chez les Espagnols, les Ostrogoths et les Lombards chez les Italiens etc.).

Autrement dit, les quelques groupes de Géto-Daces (à côté de quelques autres petits groupes ethniques) restés en vie après plusieurs décennies de guerres dévastatrices furent assujettis par les Romains, qui y fondèrent des provinces romaines, dont la Dacie fut la plus importante (106-107 ap. J.-C.).

La romanisation de la Dacie fut, d'une part, le résultat d'une intense et massive **colonisation**, extrêmement bien organisée par l'État romain, et, d'autre part, le fruit d'une migration spontanée de latinophones, arrivés « de tout le monde romain » (*ex toto orbe romano*) pour tenter leur chance. Peu de temps après, l'ancienne Dacie était totalement « romanisée », notamment sous aspect linguistique et spirituel. Au moment où, à la fin du IIIe siècle, les autorités romaines décidèrent d'évacuer la Dacie, une partie relativement nombreuse de population, parlant un latin populaire modifié par le patois local, resta sur place. Cette population (qui n'était pas encore roumaine) subit l'invasion de **plusieurs vagues de peuples barbares** (germaniques et touraniens), dont les plus importants furent les Slaves (arrivés en Dacie autour du VIe ou VIIe siècle), qui s'y établirent partiellement. Après quelques siècles de cohabitation avec ces Proto-roumains ou Pré-roumains, les Slaves finirent par être assimilés, non avant de laisser des traces dans la langue roumaine, en toponymie ou dans d'autres domaines de la vie locale. Par conséquent, les Roumains sont un peuple roman de la romanité orientale ; latins

principalement par leur langue, ils allaient devenir byzantins par leur foi.

Les Roumains en tant que peuple de frontière

Les Roumains se sont retrouvés, dès la fin de l'ethnogenèse (VIIIe–IXe siècles) à la frontière entre **les grandes aires culturelles et confessionnelles de l'Europe: l'aire latine et catholique, d'un côté, et l'aire byzantino-slave et orthodoxe, de l'autre**. Pour certains auteurs, cette « frontière » serait une ligne de démarcation précisément établie sur l'arc des Carpates, qui aurait tranché à jamais le destin extra-européen des Roumains. Cette « ligne » délimiterait, d'une part, les peuples (nations) catholiques et protestants, germaniques et romans, créateurs de civilisation et de culture, dynamiques et persévérants, européens, et, de l'autre, les peuples orthodoxes, slaves, stagnants et traditionalistes, « orientaux » ; elle serait donc une sorte d'isthme » reliant l'Europe à l'Asie. C'est un raisonnement assez simpliste. Les Roumains, les Grecs, les Hongrois, les Albanais, les peuples baltes et d'autres ne s'y retrouvent d'ailleurs que vaguement. Par exemple, les Roumains ne sont pas slaves, mais sont orthodoxes, alors que les Polonais sont slaves et catholiques. **Les Roumains sont, évidemment, un peuple de frontière, mais, loin d'être une simple ligne, cette frontière est une bande de quelques centaines de kilomètres de large**, qui part de la mer Baltique et aboutit au Bas-Danube et à la mer Adriatique. C'est une vaste région, où les interférences des spiritualités occidentale et orientale sont visibles, depuis le niveau officiel et élitare jusqu'au niveau de la vie quotidienne de la population. Les sources historiques révèlent, pour le Moyen Age, la présence dans cette région de personnes et communautés qui ont simultanément assumé, pour un certain temps, une double identité (byzantine et latine, orthodoxe et catholique, chrétienne et islamique, mosaïque et chrétienne etc.), afin de pouvoir se manifester, s'affirmer, survivre ou se conformer aux exigences de la société. C'est ce qui explique, dans des royaumes ou principautés tels la Hongrie, la Pologne-Lituanie, les Pays roumains, la Bulgarie, la Serbie etc. l'existence de hiérarchies ecclésiastiques byzantines (orthodoxes) et latines (catholiques) qui

coexistent, « cohabitent » sur un même territoire, se transforment etc. Plus y est, dans des pays tenus pour catholiques, tels les royaumes des Arpad ou des Jagellon, où l'Église officielle était l'Église occidentale, certains témoignages indiquent, pour les XIIIe-XVe siècles, une présence orthodoxe importante, qui va jusqu'à la moitié de la population, avec ses propres églises, monastères, évêchés et métropoles. Il en est de même dans les Principautés roumaines (Moldavie et Valachie), où l'existence d'une hiérarchie officielle orthodoxe n'exclut pas les diocèses latins (catholiques), qui réunissaient une partie de la population, urbaine pour la plupart, locale ou arrivée de Transylvanie. Par conséquent, cette large zone de frontière connaît un maximum d'interférences.

Les Roumains – particularités et singularités

Le peuple roumain, formé à présent d'environ 25-30 millions de personnes, qui habitent pour la plupart au nord du Danube, est, tout comme au Moyen Age, le peuple le plus nombreux du Sud-Est européen. Il est le seul héritier actuel de la romanité orientale; le seul peuple roman isolé de la grande masse latine; le seul peuple roman européen dont la langue contient un superstrat slave; le seul peuple roman de rite chrétien oriental (orthodoxe); le seul peuple roman à avoir, au Moyen Age, le slavon pour langue liturgique, de chancellerie et de culture; le seul peuple roman obligé de vivre plus de quarante ans (1945-1989) sous un régime communiste; le peuple roman dont l'histoire est la moins connue en Occident.

Néanmoins les Roumains se revendiquent, par une part fondamentale de leur identité, comme appartenant à l'Occident, alors que par l'autre ils se rattachent au Sud-Est européen.

Les Roumains n'ont pas participé aux grands courants de la culture européenne, n'ont pas construit de cathédrales gothiques, n'ont pas créé d'épopées héroïques, chansons de geste, romans courtois, *commedia dell'arte*, n'ont pas eu d'universités scolastiques aux XIIIe-XIVe siècles, ni une Renaissance comme en Italie ou en France, ni de grands philosophes, dramaturges ou fabulistes aux XVIIe-XVIIIe siècles. Ils ont, évidemment, eu d'autres valeurs, mais qui n'ont pas fait la gloire de la culture occidentale.

La Dacie fut une province romaine impériale, avec une culture du type occidental, latin, et non pas grec-oriental. L'établissement de la capitale à Constantinople (330), ensuite la division officielle de l'empire (395) et la chute de l'Empire romain d'Occident (476), le règne de Justinien (527–565), avec l'extension de son État jusqu'au Danube et même au nord du Danube constituèrent autant de causes importantes de l'orientation des Romans du Bas-Danube et des Carpates vers la nouvelle Rome et l'Empire Roman de l'Est, appelé plus tard, par les historiens, Byzantin. L'invasion et l'établissement des Slaves dans la Péninsule balkanique (massivement après 602) et la formation des États slaves au sud du Danube, sur une bande assez large (entre la mer Noire et l'Adriatique) eurent pour conséquences l'interruption des liens directs entre les Romans carpato-danubiens et l'ancienne Rome. Ces processus historiques qui aboutirent à la slavisation des Balkans et à l'interruption des relations entre les Romans danubiens et Rome signifièrent aussi des rapports plus difficiles avec la Nouvelle Rome. Isolés des grands centres du christianisme, les habitants romans nord-danubiens (les Proto-roumains et les premiers Roumains) vécurent une longue période de « **christianisme populaire** », sans avoir une hiérarchie canonique ou la possibilité d'organiser leur(s) propre(s) Église(s). L'organisation conserva, naturellement, le rituel byzantin, mais suivant **un modèle direct slave**. Néanmoins, le modèle byzantino-slave d'organisation de la vie religieuse était accablant, omniprésent, pressant pour les Roumains et était souvent accompagné ou imposé par le facteur politique. Ce modèle incluait, comme élément extérieur essentiel, **la langue liturgique slavonne et l'alphabet cyrillique**. C'est tout à fait normal, vu la proximité et la domination politique, ainsi que la présence, quelques siècles durant, des éléments ethniques slaves à côté des Roumains et parmi les Roumains. Ces groupes

slaves furent petit à petit assimilés, non avant de laisser des traces profondes dans la langue et la culture roumaines. Autrement dit, l'élite roumaine (formée, jusqu'aux XIIe–XIIIe siècles, d'une mixture d'éléments ethniques roumains, slaves, petchenègues, coumans etc.) adopta la liturgie slave, la langue de chancellerie slave, la tradition slave. **Ainsi, par leur origine, leur langue, leur nom et la manière de la leur christianisation, les Roumains appartiennent au l'Occident, en tant que par la leur église, par la culture byzantine-slave du Moyen Age, par l'alphabet cyrillique (utilise jusqu'au XIXe siècle), par leurs liens sud-est européennes appartiennent au l'Orient. Cette dualité a donné naissance à une synthèse originale, unique.**

Per conséquence, les Roumains étaient et restaient des Européens, des Européens par rapport à l'ensemble de l'Europe, de l'Atlantique à Oural. L'Occident a donné à l'Europe le modèle dominant de civilisation, mais il ne pouvait pas se substituer à l'Europe, qui constitue une réalité bien plus vaste. Mais les vieilles civilisations se fatiguent toujours. Il en est ainsi depuis le début du monde. Il est désormais prévu d'élargir l'Union européenne aux pays des Balkans occidentaux, à l'Ukraine et Moldavie et peut-être à la Turquie (après le retour de la Turquie aux valeurs européennes). La Roumanie ne peut et ne veut pas refuser ces plans d'expansion. La plupart des Roumains pensent que l'Union européenne sera beaucoup plus forte lorsqu'elle inclura tous les pays européens.

Aujourd'hui, pendant les guerres qui nous entourent, c'est difficile de parler d'un avenir glorieux et même de penser à l'élargissement de l'Union Européenne. Mais on est ici, dans ce club de discussions fondé grâce à un grand savant – l'ancien président de l'Académie Roumaine, Eugen Simion – non seulement pour penser, mais même pour rêver l'Europe.

Rădăcinile iudeo-creștine ca izvor și orizont al identității europene*

Wilhelm Dancă

Membru corespondent al Academiei Române

Mircea Eliade, într-o notă din 3 februarie 1965, din *Jurnal*, spune că este „european și creștin”, dar se rușinează de această identitate atunci când citește istoria cuceririi Mexicului¹. Contextul în care a făcut această afirmație e legat de distrugerea culturii și civilizației aztece de către spanioli, și ei „europeni și creștini”. Ca și atunci, și astăzi, dacă Mircea Eliade ar citi despre conflictele actuale din Europa orientală, cu siguranță s-ar rușina. La fel, dacă ar vedea ce se întâmplă în zilele noastre cu unele dintre Biserici și mănăstirile din Europa occidentală, care sunt transformate în muzee, hoteluri sau restaurante, ar fi cuprins de o tristețe incurabilă, chiar dacă a întrevăzut criza civilizației creștine din Europa de Vest, așa cum scrie într-o însemnare din 27 iulie 1964: „În cincizeci-șaizeci de ani, lumea nu va mai arăta aceeași – și nici cultura, nici sensul existenței, nici valorile morale. Evident, pentru că cred în *om* – nu în *rase* sau *culturi* – nu deznădăjduiesc. Va naște o altă lume, care ar putea fi tot atât de creatoare și interesantă cu aceea care a început să-și arate chipul în Grecia secolului al VII-lea î.Chr. Dar nu e mai puțin adevărat că lumea noastră va dispărea, și poate într-un fel încă și mai tragic decât au dispărut lumile Orientului apropiat și a Greciei. Îmi închipui, bunăoară, Europa locuită de populații asiatice sau africane; oameni inteligenți și cultivați, plimbându-se prin orașe vechi și ruine fără să le privească, fără să le înțeleagă”².

Pornind de la aceste perspective sumbre despre viitorul Europei creștine, pe care le consider semnale de alarmă, voi încerca să descriu în continuare coordonatele identității creștine europene, pornind de la un studiu de caz, și anume

integrarea României în Uniunea Europeană. Voi trece în revistă și câteva inițiative concrete care urmăresc păstrarea sau aprofundarea elementelor structurale ale identității europene creștine în context românesc.

Putem vorbi despre un european creștin conform unor criterii pe care le voi scoate în evidență din discursurile rostite de Papa Ioan Paul al II-lea în timpul vizitei sale istorice în România. Anul acesta s-au împlinit 25 de ani de când Ioan Paul al II-lea a sărutat pământul României, aniversare pe care mi-am propus să o onorez. După prezentarea pe scurt a fiecărui criteriu voi arăta cum acesta a fost asumat de societatea românească.

Am identificat patru criterii, elemente structurale care țin de profilul unui popor: religia, istoria, geografia și politica. Criteriile nu sunt enunțate în mod sistematic, pentru că religia, în cazul de față creștinismul, nu există nici în România, nici în Europa ca fenomen în sine, ci mereu în forme concrete. Religia e amestecată cu istoria, cultura, tradiția, politica și, într-un anumit fel, cu geografia României. Prin urmare, dacă cineva vrea să înțeleagă sufletul unei națiuni, trebuie să pornească de la religie.

Înainte de a trece în revistă criteriile de mai sus, spun că cele mai multe ocurențe în discursurile oficiale rostite în timpul vizitei sunt despre elementul religios (de 37 de ori), apoi despre cel geografic (de 9 ori) și, în fine, despre cel politic (de 5 ori) și cel istoric (de 5 ori). Natura vizitei lui Ioan Paul al II-lea în România a făcut în așa fel ca trimiterea la factorul religios să fie mai numeroasă, dar asta nu înseamnă că celelalte criterii sunt lipsite de importanță. Pentru a vă convinge că așa stau lucrurile, voi începe să vorbesc despre criteriul istoric.

*Alocuțiune rostită la Seminarul internațional „Penser l’Europe” (ediția a XXI-a) (3-4 octombrie 2024, Aula Academiei Române)

1. Criteriul istoric

În primul discurs pe care l-a rostit la sosirea sa în România, Ioan Paul al II-lea a subliniat că România face parte din Uniunea Europeană prin „istorie și cultură”³. A reiterat această idee după ce s-a întors în Vatican, afirmând că „istoria și poziția geografică a României fac parte integrantă din noua Europă”⁴. De aceea, „Biserica înțelege să slujească acest proces al dezvoltării și al integrării democratice cu spirit de efectivă colaborare”⁵. Și, într-adevăr, începând din 1999 până în 2007, Biserica Romei a sprijinit în multe feluri integrarea României în Uniunea Europeană, mai ales pe cale diplomatică și culturală. De exemplu, în 6 iunie 2001, Ioan Paul al II-lea a acceptat să devină membru de onoare al Academiei Române, deși protocolul pontifical nu permite asemenea titluri. A acceptat, printre altele, și pentru a atrage atenția Europei asupra României.

Papa era convins că România face parte din Europa, fiindcă, din punct de vedere istoric, formarea națiunii române a coincis cu formarea și evanghelizarea primelor comunități creștine⁶. A subliniat lucrul acesta și la Audiența generală din Vatican, în 12 mai 1999. Vorbind despre vizita sa în România, spunea: „Am dorit să aduc un omagiu poporului român și rădăcinilor sale creștine coborând, conform tradiției, din lucrarea evanghelizatoare a Apostolului Andrei”⁷.

Alături de sfântul Andrei, fratele sfântului Petru, amintesc alți slujitori remarcabili care au continuat vestirea Evangheliei în primele veacuri creștine pe teritoriul actual al României: martirul Sava Gotul (334-372), episcopul Niceta de Remesiana (335-414), Laurențiu de Novae, episcop al Daciei (401-417). Lor li se alătură patru martiri care au trăit în secolul al IV-lea: Zoticos, Attalos, Kamasis și Filippus, martiri ale căror morminte au fost descoperite prin anii 1970, la Niculițel, județul Tulcea. Alți doi sfinți care atestă vechimea creștinismului românesc, căci s-au născut în Scythia sau Dobrogea de astăzi, pe malul Mării Negre, sunt Ioan Casian (360-435) și Dionisie Exiguu (475-544). Ambii au slujit Biserica Romei, primul a murit la Marsilia (Franța), iar al doilea la Roma (Italia).

Evident, formarea creștină a poporului român nu a fost un drum liniar și fără obstacole. De multe ori istoria nu a fost prietenoasă cu românii,

dar, în ciuda amenințărilor, ei au reușit să apere credința creștină și să o asimileze într-o manieră originală. Ioan Paul al II-lea a remarcat că geniul creștinilor români constă în faptul că, în decursul istoriei, au unit într-unul singur felurite suflute ale creștinismului – cel latin, cel constantinopolitan și cel slav⁸. De aceea, românii, încă de la începuturile existenței lor ca popor, au o vocație spre sinteză, iar lucrul acesta se vede în viața, obiceiurile, limba și cultura lor⁹.

Așadar, Papa a venit în România, printre altele, ca să aducă un omagiu rădăcinilor creștine care hrănesc credința și cultura poporului român. Cum a fost receptat gestul lui Ioan Paul al II-lea? Bisericele creștine ortodoxe și catolice au un răspuns cu mai multe feluri de inițiative. S-au introdus la orele de religie din școlile de stat sau la orele de cateheză din biserici referințe istorice la originea apostolică a creștinismului românesc, dar și la contribuțiile în plan teologic și eclezial ale sfinților amintiți mai sus.

La nivel social, Biserica Ortodoxă Română a propus ca memoria liturgică a Sfântului Andrei să devină sărbătoare legală nelucrătoare. Lucrul acesta s-a întâmplat în 2011, când autoritățile civile au legiferat ziua de 30 noiembrie ca sărbătoare legală.

Apoi Biserica Romano-Catolică a inițiat un pelerinaj pentru tinerii liceeni din București, dar nu numai, la Niculițel (Tulcea), unde se află mormântul martirilor amintiți.

2. Criteriul religios

La întâlnirea cu membrii Sfântului Sinod, Papa spunea că patrimoniul cultural și artistic care s-a născut din credința creștină, rugăciunea și frumusețea liturghiei bizantine „constituie o contribuție deosebit de semnificativă la dialogul dintre Orient și Occident”¹⁰, dialog care are ca scop și promovarea unității Europei. Această finalitate a dialogului dintre Biserica Apuseană și Biserica Răsăriteană este asumată și de patriarhul Teoctist care constată, pe bună dreptate, că „popoarele Europei au primit, în marea lor majoritate, Evanghelia în această perioadă a Bisericii nedespărțite”¹¹. Având în zestrea lor culturală și religioasă experiența unității ecleziale, „Bisericele din România împreună cu creștinătatea europeană întregă, în

drumul lor comun spre unitate”, pot da acel supliment de suflet pe care Europa din zilele noastre îl caută cu ardoare¹².

Dar, „pentru a fi o unitate adevărată și durabilă, unitatea Europei trebuie să fie mai întâi de toate o unitate spirituală”, de aceea, patriarhul Teoctist a afirmat: „Noi dorim să prezentăm Europei tezaurele noastre spirituale ca temei al unității spre care tind popoarele europene”¹³. Același gând pentru unitatea națiunilor europene i-a fost transmis papei de patriarh la despărțire pe aeroportul Otopeni: „Cultura română, latină în esența ei, cu aporturi geto-dacice, slave, dar mai ales bizantine, la care se adaugă contribuții recente din lumea franceză și germană, ne este, de asemenea, suport în pelerinajul nostru actual împreună cu alte națiuni ale Europei spre unitatea ei”¹⁴.

Țin să adaug că importanța factorului religios în construcția unității Europei a fost subliniată și de președintele Emil Constantinescu, care îi spune Papei că București este „capitala unei țări care aparține Europei nu numai prin cultura sa dominantă, sau prin opțiunile sale de politică externă, ci și prin adâncimea rădăcinilor sale creștine.”¹⁵. Și mai mult, președintele îl asigură pe Papa Ioan Paul al II-lea că poporul român și-a asumat vocația de punte între Orient și Occident și îl roagă pe Papa să fie „mesagerul privilegiat” al românilor și să spună „Europei că, în jurul Carpaților și la Dunăre, trăiește un popor-creștin (...) care își adună puterile pentru a ieși la liman”¹⁶.

Cât de credincioasă este astăzi România putem afla dintr-un studiu din 2018, studiu din care reiese că România este cea mai religioasă țară dintre cele 34 de țări europene, cu un procent de 55% din populație care se declară „foarte religioasă”¹⁷. În anul 2015, în țara noastră existau 18.436 lăcașuri de cult. De atunci încolo, numărul lor a crescut în medie cu 90 de biserici în fiecare an. În anul 2021 s-a făcut un recensământ al populației din România și au fost înregistrați 19, 05 milioane de locuitori. 15% dintre cei recensați s-au declarat fără apartenență religioasă, adică 1,7 milioane de locuitori. Totuși, la nivel declarativ, între 80% și 90% din adulții interogați au spus că au credință în Dumnezeu.

Credința e înțeleasă diferit căci, în anul 2024, în România sunt recunoscute oficial 19 culte religioase, dintre care cei mai mulți sunt creștini. Ortodocșii sunt 85, 3%, catolicii 4,5%, protestanții și neoprotestanții, împreună, sunt 5,5%. Față de recensământul din 2011, se observă o scădere a procentelor în cazul ortodocșilor și catolicilor, dar și al protestanților. Toate cultele au înregistrat mai puțini credincioși, doar penticostalii au crescut ca număr, și anume cu 1,5%.

Criteriul identitar religios este susținut și de inițiative culturale, din care amintesc aici doar două, amândouă sprijinite cu multă determinare de academicianul Eugen Simion. Mai întâi, Ziua Culturii Naționale, stabilită prin lege în 2010, care se celebrează pe 15 ianuarie, ziua de naștere a poetului Mihai Eminescu. Apoi, Ziua Limbii Române, care a devenit zi festivă din 2013 și se celebrează pe 31 august. Cu ocazia acestor două zile se țin conferințe academice și, în România, dar și în Republica Moldova, au loc diferite manifestări artistice cu scopul de a redescoperi rădăcinile creștine/culturale camuflate în tradițiile populare, în literatură (în special în poezie), în cântecele și dansurile populare.

3. Criteriul geografic

Configurația geografică a poporului român a fost menționată de Emil Constantinescu în discursul de la Palatul Cotroceni, unde a spus că românii trăitori între Carpați, Dunăre și Pont fac parte din patrimoniul european, fiind un popor latin în veșmânt bizantin, după cum polonezii sunt un popor slav în haină latină. Acest mod de a aparține Europei și de a construi unitatea ei este ceva unic și sintetizator¹⁸.

După cum se știe, în decursul istoriei, teritoriile geografice ale unei națiuni se modifică, o realitate pe care Papa o cunoștea bine din propria experiență în Polonia. De aceea, adresându-se românilor transilvăneni, le spune că, deși trăiesc într-un „mozaic socio-religios complex”, dacă vor căuta arta de a trăi împreună, vor putea să depășească opozițiile și temerile¹⁹, căci geografia poate deveni factor de unitate. De exemplu, Dunărea care izvorăște din munții Pădurea Neagră, din Germania, și traversează mai multe țări, ajungând să mărginească granița de Sud a României, de fapt, într-un anumit fel, inspiră culturile locale

și unește astfel diferite popoare din Răsărit și din Apus. Pământul românesc fiind la confluența dintre Latinitate și Bizanț este o invitație la întâlnire și comuniune²⁰.

În fine, convins că pământul românesc este un „pământ udat de sângele martirilor”, un pământ plin de „comori de sfințenie, de fidelitate creștină”²¹, Papa afirmă că, potrivit unei tradiții populare, „România este numită Grădina Maicii Domnului”²².

Tot din perspectivă geografică, România este o țară înconjurată de români, după cum spunea Nicolae Iorga. Istoricul se referea la faptul că dincolo de granițele României interbelice existau zone sau provincii care au făcut parte cândva din Regatul României sau din voievodatele românești și astăzi sunt parte din Bulgaria, Serbia, Ungaria, Ucraina și Republica Moldova. Locuitorii respectivelor zone au rămas legați de România, evident, cu sufletul, cu tradițiile, cu obiceiurile lor, deși politic sunt administrați de guvernele țărilor vecine, căci religia, limba și cultura sunt factorii care transformă geografia fizică într-o geografie simbolică.

Se întâmplă cumva același lucru în zilele noastre când aproximativ 5 milioane de români trăiesc în diaspora. Majoritatea dintre ei sunt ortodocși. S-au integrat în comunitățile care i-au primit. Acum încearcă să se organizeze cât mai bine cultural și religios. Celebrează cu mult fast Ziua Națională, dar și alte evenimente civile sau religioase care au legătură cu România. Pentru a fi mai mult împreună în astfel de momente, Biserica Ortodoxă Română a înființat episcopii și mitropolii în Europa și în alte continente. De exemplu, în Italia, în 2008 s-a înființat Episcopia Ortodoxă Română a Italiei. În cadrul acestei episcopii sunt 280 de parohii și șase mănăstiri ortodoxe. Cu un an mai înainte, în 2007, a fost deschisă Episcopia Ortodoxă Română a Spaniei și Portugaliei, cu sediul la Madrid. În Italia sunt înregistrați 950.00 de români, în Spania 631,3 mii, iar în Portugalia 13,8 mii. Majoritatea dintre cei care trăiesc în Italia, în Spania și Portugalia sunt ortodocși, dar există și un număr important de catolici și (neo)protestanți.

Geografia simbolică este valabilă și în cazul românilor catolici consacrați. Preoții catolici, aici includ și preoții călugări, care vorbesc limba română și activează în alte țări sunt aproximativ

250. Pe lângă comunitățile de români de care se îngrijesc, dau o mână de ajutor și în parohiile din străinătate care îi găzduiesc. Datorită religiei, diaspora catolică se integrează mult mai ușor în țările din Europa de Vest.

În fine, având în vedere proporțiile impresionante ale diasporei românești, dar și aniversarea a 1700 de ani de la conciliul de la Niceea (Turcia, de astăzi) care va avea loc anul viitor, 2025, ar fi un adevărat miracol al dialogului interconfesional ca să se ajungă la un acord între Biserica Ortodoxă Română și Biserica Catolică pentru a celebra împreună Paștele, cea mai mare sărbătoare creștină. Deja există unele inițiative din partea unui grup de europarlamentari români. Sperăm ca și ierarhii să sprijine dorința de unitate creștină, pentru că la nivelul comunităților de bază, credincioșii nu au nicio obiecție, în special cei care trăiesc în diaspora.

4. Criteriul politic

În discursul de la Palatul Cotroceni, Papa a vorbit mai mult despre aspectul politic al procesului de integrare, zicând: „România trăiește o perioadă de tranziție determinantă pentru viitor, pentru participarea ei mai intensă la construcția Europei”²³. Însă, a precizat că această participare se face prin restaurarea sistemului democratic, care necesită „timp, răbdare și constanță”²⁴. Sfântul Părinte i-a avertizat pe români că drumul „vieții democratice trece înainte de toate printr-o educație civică pentru toți cetățenii, astfel încât ei să participe activ și responsabil la viața publică”²⁵.

Sub aspect politic, și patriarhul Teoctist și președintele Constantinescu spuneau că România trece printr-un moment greu. De exemplu, patriarhul spune că „România se află în durerile nașterii” și se pregătește să intre „într-o nouă fază a istoriei sale”²⁶. Iar președintele spune că românii „se străduiesc și-și adună puterile pentru a ieși la liman”²⁷, dar vede venirea Papei în România ca „un semn al unor vremi noi”²⁸.

Mesajul final al Papei a fost îndreptat spre tineri, atrăgând atenția asupra educației: „Educația tinerii în spiritul țărilor îndrăznețe (...); să se deschidă Europei și lumii; (...) să nu evite angajarea politică, dar să se facă prezenți cu acel spirit de slujire, de care este deosebită nevoie”²⁹.

Pe scurt, românii au înțeles mai bine după vizita papei că rădăcinile lor sunt iudeo-creștine, în sensul că identitatea lor europeană și creștină are legături strânse cu revelația biblică, care a venit de la Ierusalim, și cu administrația civilă, pe care au adus-o soldații trimiși de împăratul Romei. De fapt, acest lucru a fost confirmat de cercetările istorice și arheologice recente. Astfel, în afară de sfântul Mina (+309), Gheorghe (+303) și Teodor (+306), care erau deja cunoscuți și venerați, au fost descoperite semne ale existenței altor soldați romani, care au vestit credința creștină în Dacia Felix și au murit ca martiri. De exemplu, sfinții Pasicrat și Valentin (+298), sfinții Iuliu Veteranul, Isihie, Nicandru, Marcion (+304), precum și sfinții Emilian și Dasie (+361 sau +363).

În fine, românii vizitați de Ioan Paul al II-lea au mai înțeles încă ceva, anume că cu cât își vor lua mai în serios rădăcinile, cu atât mai mult refacerea statului de drept va fi mai solidă.

După 25 de ani de la recomandările adresate de Papa Ioan Paul al II-lea politicienilor români, constatăm că s-au făcut progrese importante în ceea ce privește consolidarea statului de drept și a instituțiilor democratice. Lucrul acesta e confirmat de faptul că România s-a alăturat Alianței Nord-Atlantice în 29 martie 2004 și a devenit membru al Uniunii Europene la 1 ianuarie 2007. De atunci încoace a crescut nivelul de trai al românilor. De exemplu, în 2007, salariul minim brut pe economie era de 390 lei (78,31 euro), iar acum, în 2024, este de 3.700 lei (742,97 euro). Avem o creștere aproape de 10 ori, un lucru de necrezut la vremea respectivă, dar sperat de cei care au votat pentru aderarea României la Uniunea Europeană. Se verifică progrese în multe sectoare. De exemplu, în dezvoltarea infrastructurii, avem o creștere a numărului de kilometri de autostradă. Dacă în 1989, în România existau 113,5 km de autostradă, acum avem 1111 kilometri. Ritmul de creștere a fost și este sincopat din cauza divergențelor sau miopiei politice. Același lucru se poate spune despre educație și sănătate, care în România suferă de carențe mari, nu din cauza lipsei de fonduri, ci pentru că politicienii au alte priorități. Pentru exemplificare, toate partidele care au câștigat ale-

gerile în ultimele decenii au promis 6% din PIB pentru educație, însă, lucrul acesta nu s-a realizat niciodată. În aceste situații critice ar trebui să intervină societatea civilă. Din păcate, în ultimul deceniu, glasul ei nu se mai aude în spațiul public așa cum a fost în deceniile din jurul anului 2000. În anul 2018, potrivit *Registrului Național al Organizațiilor Neguvernamentale*, în România, existau 101 681 de organizații oficial înregistrate, printre care organizații sau asociații (81 786) și fundații (17 822). Având în vedere lipsa de reacție a societății civile din zilele noastre, se estimează că doar jumătate din ele sunt active. Printre cauzele care explică declinul societății civile, amintesc aici cadrul legal stufos, slaba capacitate organizațională, incertitudinea suportului financiar, goana după o anumită imaginea publică. E nevoie de un plus de suflet în politică, dar acesta nu poate veni de sus, ci din rădăcinile creștine și culturale și din dialogul dintre stat și societatea civilă. Glumind, aș putea zice, că Ioan Paul al II-lea ar trebui să revină în România și să pledeze cauza voluntariatului și a societății civile.

Concluzie

Putem vorbi în multe feluri despre identitatea europeană și creștină a poporului român. Am ales să vorbesc pornind de la discursurile rostite în timpul vizitei Papei Ioan Paul al II-lea în România, în 7–9 mai 1999, pentru că anul acesta am aniversat 25 de ani de la această vizită istorică. Am descoperit patru criterii care structurează identitatea europeană și creștină a românilor, anume criteriul religios/cultural, istoric, geografic și politic.

Am subliniat că vizita lui Ioan Paul al II-lea a fost, printre altele, un omagiu adus rădăcinilor creștine și europene ale poporului nostru. Societatea românească în ansamblu a reacționat pozitiv la invitația Papei de a cultiva rădăcinile religioase și culturale. Astfel, a fost introdusă sărbătoarea Sfântului Andrei ca sărbătoare legală nelucrătoare, a fost înființat un pelerinaj arhiepiscopial la martirii din Dobrogea, au fost legalizate Ziua Culturii Naționale și Ziua Limbii Române ca sărbători festive, au fost deschise mai multe parohii, episcopii și mitropolii pentru românii ortodocși și catolici din diaspora și, nu în ultimul rând, România s-a alăturat Alianței

Nord-Atlantice și a devenit membru al Uniunii Europene.

Integrarea României în Uniunea Europeană arată că procesul extinderii Uniunii Europene poate fi întârziat, dar nu oprit, pentru că dorința naturală a popoarelor cu rădăcini iudeo-creștine este aceea de a fi împreună cu „rudele” lor, care trăiesc fie pe colinele Ierusalimului, fie pe colinele Constantinopolului, fie pe colinele Romei.

De aceea, termin spunând că sunt pentru extinderea Uniunii Europene, în măsura în care binele comun al rădăcinilor iudeo-creștine susține la nivelul relațiilor dintre popoare iubirea de sine și de aproapele.

Note

- 1 Mircea Eliade, *Jurnal I*, Humanitas, București 1993, 513.
- 2 Eliade, *Jurnal I*, 493-494.
- 3 Ioan Paul al II-lea, *Cuvânt la sosirea în România*, în *Papa Ioan Paul al II-lea binecuvântează România*, ARCB, București 1999, 23.
- 4 Pentru Ioan Paul al II-lea, „Europa nouă” înseamnă Europa fără zidul Berlinului.
- 5 Ioan Paul al II-lea, *Audiența generală*, în *Papa Ioan Paul al II-lea binecuvântează România*, ARCB, București 1999, 10.
- 6 Vezi Ioan Paul al II-lea, *Cuvânt la Catedrala Patriarhală*, *Papa Ioan Paul al II-lea binecuvântează România*, ARCB, București 1999, 27-28.
- 7 Ioan Paul al II-lea, *Audiența generală*, în *Papa Ioan Paul al II-lea binecuvântează România*, ARCB, București 1999, 9.
- 8 Vezi Ioan Paul al II-lea, *Omilia la Liturghia greco-catolică*, în *Papa Ioan Paul al II-lea binecuvântează România*, ARCB, București 1999, 59.
- 9 Vezi Ioan Paul al II-lea, *Cuvântul la întâlnirea cu membrii episcopatului catolic*, în *Papa Ioan Paul al II-lea binecuvântează România*, ARCB, București 1999, 39-40.
- 10 Ioan Paul al II-lea, *Cuvântul la Sfântul Sinod*, în *Papa Ioan Paul al II-lea binecuvântează România*, ARCB, București 1999, 77.
- 11 Patriarhul Teoctist, *Cuvântul la Liturghia catolică în Parcul Izvor*, *Papa Ioan Paul al II-lea binecuvântează România*, ARCB, București 1999, 103.
- 12 Vezi *Ibidem*, 105.
- 13 Patriarhul Teoctist, *Cuvântul la Sfântul Sinod*, în *Papa Ioan Paul al II-lea binecuvântează România*, ARCB, București 1999, 71.
- 14 Patriarhul Teoctist, *Cuvântul la plecarea Papei*

Ioan Paul al II-lea din România, în *Papa Ioan Paul al II-lea binecuvântează România*, ARCB, București 1999, 111-112.

15 Emil Constantinescu, *Cuvântul la sosirea Papei Ioan Paul al II-lea*, în *Papa Ioan Paul al II-lea binecuvântează România*, ARCB, București 1999, 12.

16 Emil Constantinescu, *Cuvântul la plecarea Papei Ioan Paul al II-lea*, în *Papa Ioan Paul al II-lea binecuvântează România*, ARCB, București 1999, 109.

17 Vezi Johnathan Evans / Chris Baronavski, „How do European countries differ in religious commitment? Use our interactive map to find out”, 5 december 2018, in <https://www.pewresearch.org/short-reads/2018/12/05/how-do-european-countries-differ-in-religious-commitment/>

18 Vezi Emil Constantinescu, *Discursul la Palatul Cotroceni*, în *Papa Ioan Paul al II-lea binecuvântează România*, ARCB, București 1999, 39-40.

19 Vezi Ioan Paul al II-lea, *Cuvântul la Palatul Cotroceni*, în *Papa Ioan Paul al II-lea binecuvântează România*, ARCB, București 1999, 49.

20 Vezi Ioan Paul al II-lea, *Cuvântul la Sfântul Sinod*, în *Papa Ioan Paul al II-lea binecuvântează România*, ARCB, București 1999, 77.

21 Vezi Ioan Paul al II-lea, *Cuvântul la Sfântul Sinod*, în *Papa Ioan Paul al II-lea binecuvântează România*, ARCB, București 1999, 72-73.

22 Ioan Paul al II-lea, *Audiența generală*, în *Papa Ioan Paul al II-lea binecuvântează România*, ARCB, București 1999, 10.

23 Ioan Paul al II-lea, *Cuvântul la Palatul Cotroceni*, în *Papa Ioan Paul al II-lea binecuvântează România*, ARCB, București 1999, 47.

24 Ioan Paul al II-lea, *Cuvântul către membrii episcopatului catolic*, în *Papa Ioan Paul al II-lea binecuvântează România*, ARCB, București 1999, 35.

25 Ioan Paul al II-lea, *Cuvântul la Palatul Cotroceni*, în *Papa Ioan Paul al II-lea binecuvântează România*, ARCB, București 1999, 49.

26 Patriarhul Teoctist, *Cuvântul la plecarea Papei Ioan Paul al II-lea din România*, în *Papa Ioan Paul al II-lea binecuvântează România*, ARCB, București 1999, 111-112.

27 Emil Constantinescu, *Cuvântul la plecarea Papei Ioan Paul al II-lea*, în *Papa Ioan Paul al II-lea binecuvântează România*, ARCB, București 1999, 109.

28 *Ibidem*.

29 Ioan Paul al II-lea, *Omilia la Liturghia greco-catolică*, în *Papa Ioan Paul al II-lea binecuvântează România*, ARCB, București 1999, 61.

Élargissement et/ou approfondissement de l'UE. Un point de vue de la périphérie de l'Europe*

Eugen Dijmărescu **

Dans son ouvrage « La défaite de l'Occident » (Gallimard 2024), l'anthropologue et historien Emmanuel Todd, cité par Le Monde comme « le prophète aux yeux fermés », écrivait que le voyage des Européens comme des touristes dans l'histoire a pris fin. En réalité, l'Europe se trouve à nouveau au carrefour des grandes décisions et soumise à la pression du temps et des ennemis internes et externes. Je vous propose une réflexion sur le rôle que l'approfondissement et l'élargissement peuvent avoir dans la prévention de l'effondrement de l'Europe.

Dans cette présentation, nous aborderons d'abord les défis actuels de l'UE, puis nous examinerons les implications de l'élargissement et de l'approfondissement avant de conclure sur les perspectives.

Le contexte historique

Les discussions concernant la faisabilité d'un progrès simultané de l'Union européenne à travers l'élargissement (juridictions et compétences) et l'approfondissement (fonctionnement des institutions européennes et prise de décision efficace) ont débuté dans les années 80, au moment où les trois États sortis de dictatures (Grèce, Espagne, Portugal) ont rejoint à l'Europe. Les préoccupations se sont accrues à la suite de l'effondrement du Pacte de Varsovie et à l'élargissement de l'Europe aux pays de l'Est et de la Baltique. Une solution partielle fut dégagée à travers les critères établis par les traités de Maastricht (1992) et de Copenhague (1993). Trente ans plus tard, il apparaît que l'Union européenne demeure figée entre un modèle de confédération et celui d'une

organisation intergouvernementale, sans parvenir à former une véritable « Europe unie », mais une assemblée de nations. Cela est prouvé aussi par le fait que 90% des fonds déboursés par la Commission pour la recherche et l'innovation sont dispersés dans des projets nationaux, au lieu de projets de portée européenne, pour restaurer la compétitivité de l'Europe (Draghi, M., *The future of European competitiveness*, septembre 2024 ; Letta, E., *Much more than a market*, avril 2024).

Actuellement, nous nous trouvons à l'aube d'une nouvelle phase d'expansion de l'Union européenne. Cependant les dirigeants de l'UE n'ont pas encore entrepris une révision critique d'un processus en place depuis plus de trente ans, ni proposé une feuille de route de pair avec l'Europe future. Cette feuille de route devrait résoudre les dilemmes concernant la qualité et la capacité des candidats, ainsi que les conséquences pour l'unité européenne, en établissant des objectifs clairs et mesurables.

Les défis actuels

Les discussions sur l'élargissement et l'approfondissement de l'intégration européenne ont des résonances différentes au centre européen et pour les pays d'Europe de l'Est qui ont adhéré après la dissolution du Pacte de Varsovie.

L'élargissement à l'Est a révélé des disparités institutionnelles et de gouvernance, héritées de l'isolement sous les régimes autocratiques et du rideau de fer. Les politiques de rattrapage étaient souvent entravées par la corruption et le clientélisme, eux-mêmes nourris par des fractures culturelles profondes. Le Conseil européen a pris la dé-

*Alocuțiune rostită la Seminarul internațional „Penser l'Europe” (ediția a XXI-a)
(3-4 octombrie 2024, Aula Academiei Române)

**Ex-ministru în domeniul economice, ex-viceguvernator al Băncii Naționale a României

cision d'entamer des négociations d'adhésion avec l'Ukraine, la Moldavie et les États des Balkans de l'Ouest, une décision satisfaisante du point de vue politique et justifiable sur le plan sécuritaire. Cependant, l'approche actuelle, qui implique de gérer les négociations sur le parcours du binôme candidat-membre, est obsolète face à l'environnement géopolitique contemporain. D'une part, elle ne garantit pas que les nouveaux candidats parviennent à adopter pleinement les standards européens, et d'autre part, il est peu probable qu'elle ouvre aux nouveaux candidats le statut européen attendu.

Les pays de l'Est ont rejoint l'Europe en raison des bénéfices qu'ils ont obtenus du Marché unique (la libre circulation des biens, des services et de la main-d'œuvre, ainsi que l'accès aux marchés des capitaux et à l'éducation), et des fonds de cohésion. Les critères démocratiques, la réforme du système judiciaire, la lutte contre la corruption et le crime organisé, la déoligarchisation, ainsi que la réforme de l'administration publique et de la gestion des finances publiques, sont devenus les cibles des politiques illibérales et nationalistes, alimentées par un regain des politiques identitaires qui exploitent les sentiments ethniques au détriment des valeurs civiques.

Les circonstances actuelles ont élargi l'éventail des préoccupations européennes, telles que la santé, l'énergie, l'environnement, l'industrie, la cybersécurité, la fourniture de biens publics, l'innovation et la défense. Parfois, les politiques émergentes sont perçues comme des atteintes à la souveraineté, ce qui renforce le sentiment d'aliénation du public envers les institutions européennes, exacerbé par les différences culturelles et exploité par les partis extrémistes.

Les perspectives d'élargissement

Il est nécessaire pour l'Union européenne de concilier, dans le processus d'adhésion, les spécificités nationales des 27 États membres avec les aspirations des candidats à rejoindre l'Union européenne. La mise en place d'un nouveau parcours devrait permettre de concevoir un mécanisme offrant la possibilité de participer aux initiatives et aux orientations de l'Union européenne même - avant l'adhésion complète, tel que préconisé par les résolutions du Conseil de l'Union européenne de juin 2022 concernant les Balkans occidentaux.

On peut prétexter que cette approche favorise l'émergence d'une Europe à plusieurs vitesses ou à cercles concentriques. Mais en est-elle, vraiment, autrement ?

Les divergences dans le fonctionnement de l'État de droit et dans la conformité des constitutions nationales aux normes européennes reflètent les différentes priorités des États membres, qu'il s'agisse de l'importance attachée aux questions économiques par rapport aux enjeux sociaux, régionaux, de politique étrangère, de sécurité et de défense, ou de la nature des interactions entre les citoyens et les autorités judiciaires et politiques. Ces divergences révèlent une compréhension inégale des dispositions des traités fondateurs, ainsi que de perceptions différentes de la nature et du rapport entre le national et l'europpéen.

La nécessité d'approfondissement

Tout débat concernant l'extension et le renforcement de l'Union européenne devrait susciter une prise de conscience politique et publique des différentes options possibles: la Confédération européenne, l'Europe des cercles concentriques et la Communauté politique européenne. Pourquoi à ce moment précis, lorsque l'Europe doit répondre en priorité à l'agression à ses frontières en cherchant, en même temps, les moyens de maintenir sa position en tant que puissance économique et technologique majeure face à la concurrence de la Chine et des États-Unis? Est-il possible que la monnaie unique acquière une signification plus profonde que celle d'un symbole de puissance régionale? Autant d'urgences nécessitant une réponse politique en profondeur! Au sein du débat public européen, il est fréquent d'observer une confusion entre les notions de souveraineté et d'indépendance, ce qui préoccupe de nombreux politiciens des États membres ainsi que le public. Cette confusion laisse place à une interprétation selon laquelle l'indépendance nationale pourrait être compromise, une idée fréquemment évoquée par les nationalistes. Or, la souveraineté, dans le contexte européen, représente la volonté politique collective des Européens de prendre des décisions de manière autonome en matière de politique internationale, tout en considérant l'intérêt commun.

L'approfondissement de l'intégration est de-

venu essentiel pour assurer le bon fonctionnement de l'Europe, même si l'on reconnaît que tous les États membres de l'Union n'y participent pas de la même manière. En réalité, la zone Euro et l'espace Schengen illustrent différents degrés d'intégration européenne. Au-delà des critères d'adhésion aux deux organisations, existe-t-il d'autres motifs expliquant la non-participation de certains États membres ? Au cours des dernières années, en collaboration avec d'autres chercheurs, j'ai mené des études sur l'évolution du marché unique et de l'euro, à l'occasion de leurs 30 et 25 anniversaires, marqués par des périodes tumultueuses, telles que la crise financière d'origine américaine, la pandémie de Covid-19 venue de Chine, la crise énergétique et la rupture des chaînes d'approvisionnement mondiales provoquées par le conflit initié par la Russie, et plus récemment par les BRICS qui envisagent de substituer les monnaies occidentales par leurs propres devises dans leurs transactions financières et leurs échanges commerciaux. Face à l'ensemble de ces menaces mondiales, l'Europe et sa monnaie unique, l'euro, ont su résister et sont sortis renforcés. Une autre confirmation de Jean Monnet qui affirmait que « L'Europe se fera dans les crises et elle sera la somme des solutions apportées à ces crises ». Essayons d'imaginer ce qui se serait passé sans les fonds européens, sans l'Euro et les mécanismes qui leur sont associés pour soutenir les Européens pendant la pandémie de Covid-19 ou le redémarrage des économies stoppés à l'improviste.

Les États d'Europe de l'Est qui n'ont pas encore adopté l'euro, malgré les dispositions prévues dans leurs traités d'adhésion, ont fait ce choix pour au moins trois raisons : a) la possibilité de bénéficier de la marge de manœuvre offerte par le plafond de la dette publique inférieur à celui de Maastricht pour financer les dépenses publiques, b) la liberté de jouer sur le taux de change pour corriger les déséquilibres budgétaires ou soutenir certains acteurs économiques, c) l'absence de solidarité entre eux et avec les autres États membres, reflet des traditions et des politiques isolationnistes enracinées dans la méfiance et l'autocratie. Ces motifs sont dissimulés dans l'indépendance des leurs politiques économiques et monétaires.

Pour approfondir l'intégration, plusieurs actions stratégiques sont nécessaires, notamment:

1) l'instauration d'une politique commune de sécurité et de défense, 2) le développement d'une politique étrangère commune, 3) la création d'une union des marchés de capitaux, 4) l'achèvement de l'union bancaire par la mise en place d'un système européen de garantie des dépôts, 5) l'établissement d'une union fiscale, 6) l'adaptation du budget européen en fonction des nouveaux biens publics que l'Union est appelée à fournir.

Toutefois, renforcer l'Union politique rendra nécessaire que les États membres, y compris les candidats, acceptent certaines limitations à leur souveraineté nationale. D'un autre côté, la règle de l'unanimité constitue un obstacle majeur à cet approfondissement, rendant difficile la construction d'une Europe plus intégrée et capable de s'imposer comme une puissance globale.

La transition d'une position de puissance économique à celle d'une puissance mondiale est un processus complexe et coûteux qui requiert la participation de divers acteurs tels que l'industrie, les finances, les banques, la politique et la stratégie. Un investissement annuel supplémentaire d'environ 800 milliards d'euros pour restaurer la compétitivité (Draghi, M., *ibid*) ne peut pas être soutenu par la formule actuelle du budget européen, et des mesures supplémentaires s'imposent: la mise en place d'un mécanisme permettant de capitaliser les ressources du marché européen des capitaux, où 35.000 milliards d'euros peuvent être mobilisés (Noyer, C. et al., *Developing European Capital Markets to Finance the Future*, 25 avril 2024); l'application d'une fiscalité commune, capable de soutenir les dépenses et l'endettement de l'UE, fondée sur le principe de non-concurrence entre les références nationales et celles européennes ; l'augmentation des ressources du budget européen en augmentant les contributions nationales et les prêts de marché, dont les fonds peuvent être alloués à des programmes stratégiques (par exemple la sécurité et la défense, le développement technologique, la numérisation, l'énergie, la santé, l'économie sociale, l'économie verte).

Pendant une période prolongée, alors que l'Europe était défendue par l'OTAN et par la stratégie américaine de défense, l'Union européenne n'a pas eu d'approche unifiée en ce qui concerne l'industrie de défense et la politique étrangère. L'absence d'une approche unifiée en matière d'in-

dustrie de défense et de politique étrangère découle de la même source : la diversité des positions des membres au sein des institutions européennes, en particulier au Conseil, où les préoccupations des chefs d'État et de gouvernement se traduisent souvent par des conciliations des initiatives européennes avec les intérêts nationaux. À l'heure actuelle, quand la menace de la guerre est aux frontières de l'Europe, des voix influentes d'outre Atlantique sont arrivées à la conclusion que l'objectif de l'Amérique en Europe a été accompli et qu'il est désormais opportun que la responsabilité de la défense de l'Europe retourne aux mains des Européens (Logan, J., Shiffrinson, J., *A Post-American Europe*, Foreign Affairs, août 2024). L'impératif actuel est donc la mise en place d'une défense collective renforcée, soutenue par une industrie adéquate. Tous les Européens doivent réévaluer le cadre budgétaire de l'Union, sachant que seuls 9 États membres contribuent nettement, et que 80 % des contributions proviennent de l'Allemagne, la France et des Pays-Bas (Buchholz, K., *Which countries are EU contributors and beneficiaries ?* Statista, 27 juin 2023).

Les dangers

Les élections européennes de l'été dernier, organisées selon des dynamiques nationales plutôt qu'européennes, ont été marquées par la montée de l'extrémisme et de la nouvelle Droite. Les résultats de ces élections, observés aussi en France, aux Pays Bas, en Autriche ou en Allemagne, éloignent la perspective d'une confédération européenne basée sur le principe de subsidiarité. De même, il semble peu probable qu'une restructuration du système de vote et du nombre de membres du Conseil soit envisagée. Aucun dirigeant d'État ou de gouvernement ne souhaite être perçu comme un substitut. Une réforme plus profonde des traités de l'Union s'avère nécessaire, qui permettrait – à l'avenir – de limiter les pouvoirs du système intergouvernemental. Désormais, l'Union européenne demeure figée entre une organisation intergouvernementale et une fédération, en raison des barrières fluides des politiques nationales dans l'intégration européenne. Ce constat est souvent utilisé pour semer le doute parmi les citoyens quant aux avantages réels de la souveraineté. Les

chocs externes, les crises et les conflits peuvent jouer un rôle crucial dans la reconnaissance de la nécessité de sacrifier une partie de la souveraineté nationale, cela au risque d'exacerber les tensions entre les acteurs politiques nationaux et entre les États quant à leur désir d'affirmation dans les institutions communautaires, ainsi que vis-à-vis d'autres membres de l'Union.

Le moteur de l'Europe est grippé. Le processus d'intégration européenne a rencontré des obstacles en raison des décisions politiques des dirigeants français et allemands, qui ont perturbé leurs coalitions internes. Ces décisions ont entravées la concrétisation des propositions concernant l'avenir institutionnel et opérationnel de l'Europe, propositions implicitement soutenues par les gouvernements des deux pays partenaires, qui ont une longue tradition d'engagement envers l'identité européenne. Le sentiment européen s'affaiblit et les extrêmes s'étendent, encouragées par la tentation nationaliste et protectionniste. Mêmes les partis traditionnels succombent également à la tentation de s'allier avec la bureaucratie, de contourner les principes de l'État de droit et de négliger le marché unique. Plutôt que d'assumer les risques pour l'Union européenne, ils adoptent une position de repli sur eux-mêmes. La Commission européenne est souvent reléguée au rôle de simple secrétariat des capitales, sans pouvoir supplanter leur volonté politique, dont les priorités et les agendas électoraux sont différents. De plus, la qualité des membres de la Commission, fréquemment perçus comme de hauts fonctionnaires plutôt que comme de véritables dirigeants, ne renforce pas l'idée d'institutions européennes capables de prendre des décisions par eux-mêmes. Il est faible l'espoir que l'Europe se réinvente sur un modèle tel que la traction franco-allemande (en dépit de certaines fiertés nationales alimenté d'ailleurs), car la plupart des dirigeants européens ressemblent plutôt à des « administrateurs » d'une construction qu'ils ont héritée, mais dont ils ne comprennent pas son utilité. En plus, ils ne lui trouvent aucune valeur électorale.

Les dirigeants des États membres de l'Union européenne ont comparé le conflit armé entre la Russie et l'Ukraine à une « rupture tectonique dans

l'histoire européenne» (Réunion informelle des chefs d'État ou de gouvernement à Versailles les 10 et 11 mars 2022), soulignant ainsi ses implications profondes sur l'architecture et la gouvernance de l'Europe. Cette perception pourrait mener soit à un renforcement des valeurs et de la solidarité européenne, soit, à l'inverse, à l'émergence d'un nationalisme qui restreindrait la capacité d'agir collectivement à une Europe essentiellement axée sur les intérêts des entreprises. C'est ici que je vois la motivation principale des élites européennes à engager un dialogue avec le public, dans le but de renforcer sa volonté de faire sortir leur pays de la position de suiveur périphérique dans les affaires européennes. Dans de nombreuses juridictions, y compris en Roumanie, les sujets européens communs ne donnent pas lieu à un dialogue entre les politiciens, les députés européens et le public, même lors des élections passées pour le Parlement européen. L'absence d'un véritable dialogue laisse la voie ouverte aux eurosceptiques et aux souverainistes.

Selon le FMI (Perspectives de l'économie mondiale, avril 2024), l'Europe des 27 est la deuxième puissance économique mondiale, représentant un sixième du commerce mondial (hors UE). La pérennité de ces positions est conditionnée par le bon fonctionnement de l'ensemble des mécanismes soutenant à la fois le secteur manufacturier et les services, le renforcement de l'intégration dans les domaines du commerce, de la finance, des transports, de l'assurance, de la numérisation et de l'innovation. La stabilité globale repose non seulement sur la puissance militaire, mais également sur la compétitivité économique. Par conséquent, l'approfondissement de l'intégration favorise non seulement le marché intérieur, mais aussi la puissance et l'influence globale de l'UE. L'émergence des mouvements souverainistes et de l'extrême droite constitue un obstacle au renforcement de l'intégration européenne, ce qui souligne l'importance de ne pas tarder l'élargissement de l'Union européenne pour consolider sa puissance économique et politique.

Dans le cadre du réalignement des chaînes d'approvisionnement mondiales, il est souhaitable que les États européens qui sont des sous-fournis-

seurs ou des producteurs de marchandises à faible intensité technologique (les pays périphériques) établissent des synergies entre l'éducation (et la formation professionnelle), le financement (y compris par les start-ups, le financement participatif et les sociétés de capital-risque), l'innovation et les politiques fiscales de soutien, tout en favorisant la coopération régionale au sein de l'UE. Cela a pour objectif d'accroître la productivité des entreprises de manière durable. Ils auront ainsi la capacité de favoriser une augmentation de l'intensité des échanges entre tous les États membres de l'UE, en réduisant la fragmentation actuelle du marché unique, où leurs échanges sont principalement unilatéraux.

Conclusion

L'Europe est confrontée, d'une part, à une crise interne issue de l'avance politique des courants nationalistes et souverainistes, et, d'autre part, aux crises globales (sécurité, immigration, énergie, environnement). Tandis que la première s'appuie sur la présomption de culpabilité de l'Union et préconise des solutions au niveau national, la seconde appelle fermement la nécessité d'une coopération étroite, étant manifeste qu'aucun État individuel ne dispose à lui seul de la potentialité de se prémunir contre les menaces évoquées. La valeur d'une unité plus étroite réside dans le fait qu'elle découle d'une intégration plus profonde, c'est-à-dire de politiques et de mécanismes qui protègent tous les membres et les impliquent consciemment dans ce processus. Il est nécessaire de prendre des mesures connues et comprises par tous les Européens pour approfondir l'intégration, et cela nécessite des avancées significatives vers la transparence des décisions des institutions européennes.

En conclusion, l'avenir de l'Union européenne dépend de sa capacité à équilibrer élargissement et approfondissement, tout en surmontant les défis internes et externes. L'Europe doit non seulement répondre aux crises actuelles, mais aussi se projeter dans l'avenir avec une vision claire et unifiée de son rôle sur la scène mondiale.

La priorité de l'Union européenne: s'élargir ou s'approfondir? *

Varujan Vosganian**

Tous les débats sur l'élargissement de l'Union Européenne sont liés aux événements qui ont commencé avec l'année 1989. L'année 1989 a eu une valeur symbolique pour l'humanité, montrant que l'aspiration à la liberté des nations ne peut être méprisée et restreinte. C'était une manière spectaculaire de marquer le bicentenaire de la Révolution française, même si, d'une certaine manière, elle marquait aussi son échec, montrant, après deux siècles d'expérimentations sanglantes, que les hommes ne peuvent pas être à la fois libres et totalement égaux.

Pourtant, l'effervescence de la fin du XXe siècle a créé l'illusion de toutes les possibilités. Le paradigme de ces années-là suggérait que l'humanité avait la chance d'une évolution dans laquelle la guerre froide et l'affrontement des grandes puissances dans un monde bipolaire disparaîtrait, les flux économiques seraient mondiaux et sans restrictions, la réduction des armements stratégiques, principalement nucléaires, deviendra un fait, et le triomphe du libéralisme apportera un millénarisme de fin de l'histoire différent de celui de l'utopie communiste.

Après trente-cinq ans, on constate malheureusement que le paradigme a bel et bien changé, mais pas dans le sens d'une amélioration, mais de sa détérioration. Les affrontements qui opposent les grandes puissances n'ont pas disparu, et le monde, de bipolaire, est devenu multipolaire, le risque d'affrontements augmentant de façon expo-

nentielle. Les flux économiques sont fracturés par des conflits guerriers, des crises, des blocus, des sanctions et des monopoles. De plus en plus d'obstacles apparaissent sur la voie de la globalisation, et la mondialisation, rarement évoquée, est plutôt devenue un concept idéologique, souvent associé à l'expansionnisme. Les accords sur la non-prolifération des armes stratégiques ont perdu de leur actualité, le danger nucléaire revient de manière menaçante, les arsenaux, au lieu de diminuer, augmentent et le nombre d'États se déclarant puissances nucléaires augmente lui aussi. Quant au libéralisme, il est de plus en plus confronté à des formules non démocratiques et antilibérales, à la prédominance impérieuse de l'intérêt public sur l'intérêt privé, aux pratiques néo-marxistes, aux menaces techniques contre la singularité de la personne. De plus en plus gêné par les déboires de l'autoritarisme, du politiquement correct et des batailles pour les ressources, le libéralisme paradiatique risque de se réfugier, avec nostalgie, dans les pages des manuels scolaires et les étagères des bibliothèques.

Dans ce contexte tendu, où la géopolitique est de plus en plus contaminée par l'expansionnisme et le mercantilisme, où les fondements identitaires des États risquent d'être ébranlés et où la démocratie est confrontée à de nombreux défis, le débat sur le rôle et l'importance de l'Union Européenne revient aujourd'hui plus vif que jamais. Le titre que j'ai choisi n'a rien d'ironique. Cela

*Alocuțiune rostită la Seminarul internațional „Penser l'Europe” (ediția a XXI-a)
(3-4 octombrie 2024, Aula Academiei Române)

** Scriitor, președintele Uniunii Scriitorilor din România

découle du document le plus récent concernant l'engagement sur l'élargissement de l'Union Européenne. Il s'agit des conclusions du Conseil de l'UE telles qu'elles résultent du document préparé par le Secrétariat Général du Conseil. Je cite le point 2 des conclusions : « *Le Conseil réaffirme son engagement en faveur de l'élargissement. Le Conseil insiste sur l'importance qu'il y a à faire en sorte que l'UE puisse maintenir et approfondir son propre développement, y compris sa capacité à intégrer de nouveaux membres. L'élargissement constitue un investissement géostratégique dans la paix, la sécurité, la stabilité et la prospérité.* ». La guerre d'agression menée par la Russie contre l'Ukraine montre que l'élargissement est également une priorité stratégique.

Ma présentation comprendra trois parties.

La première partie fait référence à l'importance de l'élargissement de l'Union Européenne pour les États membres et j'évoquerai naturellement le cas de la Roumanie. Au cours des deux décennies qui se sont écoulées depuis la conclusion des négociations, à savoir l'année 2004, précédant l'adhésion de la Roumanie, la société roumaine, notamment en termes économiques, a connu des changements majeurs. D'une économie en développement, la Roumanie est devenue un pays moyennement développé.

Un certain nombre de processus à long terme ont amélioré la qualité de l'environnement économique :

- Amélioration des mécanismes de l'économie de marché;
- Limitation de l'intervention de l'État dans l'économie;
- L'établissement des mécanismes de concurrence;
- Le contrôle des subventions;
- La responsabilité des objectifs d'équilibre budgétaire établis par le traité de Maastricht et, par la suite, par le Pacte budgétaire;
- L'adoption d'une législation sur le blanchiment d'argent;
- Des critères de prudence bancaire, selon les accords de Bâle;

- L'application du SEC (Système européen de comptabilité);

- L'extension pour la Roumanie de la politique agricole commune, du financement à travers les fonds de cohésion et structurels, selon les programmes budgétaires pluriannuels de l'Union Européenne.

La Roumanie a reçu de l'Union Européenne, depuis son adhésion jusqu'à aujourd'hui, près de 70 milliards d'euros et a contribué au budget de l'Union à hauteur de 24,20 milliards d'euros. Sur les quelque 70 milliards d'euros reçus par la Roumanie depuis son adhésion, environ 45 milliards l'ont été entre 2007 et 2013 et 33 milliards entre 2014 et 2020. Le PIB en termes nominaux est passé de 289 milliards de lei en 2004 à près de 1 800 milliards de lei, soit six fois en euros 60,8 milliards à 350 milliards d'euros. Le salaire minimum de 280 lei au 1er janvier 2004 à 3 700 lei, le salaire moyen de 687 à 5550 et la pension moyenne de 265 à 2032, alors que l'inflation a eu une croissance de 250%. Cela signifie que le niveau de vie des roumains a eu une amélioration considérable. Elle se reflète dans la parité de pouvoir d'achat par rapport à la moyenne européenne qui est passée de 30% à plus de 80%.

En 2017, lors de la session scientifique d'avril, La Roumanie dans l'Union Européenne, Mugur Isărescu, gouverneur de la Banque Nationale de Roumanie, a déclaré que depuis juillet 2015, la Roumanie remplissait les conditions requises par le Traité de Maastricht. Malheureusement, les décisions politiques ultérieures ainsi que la stratégie de lutte contre la pandémie ont conduit à une situation différente. Actuellement, hormis le critère de volatilité face à la monnaie européenne, nous ne remplissons plus aucun des critères. En fait, le débat sur l'adhésion à l'euro, initialement prévue pour 2012, s'est déplacé au début de la prochaine décennie.

Dans la deuxième partie je voudrais évoquer les objectifs liés à la politique d'élargissement de l'Union Européenne. Pour la Roumanie, le statut de pays candidat offert à la Moldavie et à l'Ukraine est très important. Le fait que deux ans

seulement après l'octroi du statut de pays candidat, les négociations entre l'UE et la Moldavie aient commencé est particulièrement encourageant. Il convient de noter que la République de Moldavie a signé un partenariat de sécurité et de défense avec l'UE, le premier du genre jamais conclu avec un pays partenaire.

Le Conseil a reconnu que la République de Moldavie a démontré un engagement clair en faveur de son processus de réforme. Afin de continuer à avancer sur la voie de l'adhésion, des progrès durables et tangibles dans les réformes, notamment dans les domaines de l'État de droit, de la justice et des droits fondamentaux, revêtent une importance cruciale pour la République de Moldavie.

Personnellement, je considère la possibilité de l'existence future de deux États roumains dans l'Union Européenne comme un premier pas vers l'union des deux pays. Je suis un unioniste irrévocable, même si cet objectif semble assumé d'une manière trop idéaliste.

La Roumanie a raté l'union en 1991, lorsque, dans le contexte de l'écclatement de l'Union Soviétique et de l'acquisition de l'indépendance de la République de Moldavie, les décisions des deux Parlements auraient été suffisantes. Avec l'adhésion de la Roumanie, l'unification ne serait plus possible qu'au sein de l'Union Européenne, après l'adhésion de la Moldavie.

Évoquer l'état des négociations avec l'Ukraine n'est qu'une manière de répéter ce que j'ai dit sur la Moldavie, sans parler bien sûr de la question nationale. Les deux États ont conclu des accords d'association avec l'Union Européenne et ont tous deux ouvert les chapitres des négociations cette année, juin 2024. Et pour les deux États, la priorité est désormais la manière dont ils respectent l'article 2 du traité sur l'Union Européenne, article qui fait référence au respect de la dignité humaine, de la liberté, de la démocratie, de l'égalité, de l'État de droit et du respect des droits de l'homme, y compris les droits des personnes appartenant à des minorités.

Troisièmement, un dernier impératif est d'ordre géopolitique et justifie avant tout la néces-

sité d'une nouvelle expansion. Une telle équation a été clairement exprimée dans les conclusions du sommet de Grenade en octobre, lorsqu'il a été déclaré que « l'élargissement est un investissement géopolitique dans la paix, la sécurité et la prospérité... Parallèlement, l'Union doit jeter les bases et mener à bien les mesures internes nécessaires aux réformes ».

Il est clair que l'importance de l'élargissement de l'UE est liée aux options en matière de sécurité européenne, ce qui, dans le contexte de la guerre avec l'Ukraine et des défis pour la République de Moldavie, justifie l'inquiétude de l'Union Européenne. En outre, la coordination des politiques d'élargissement entre l'OTAN et l'Union Européenne s'est manifestée au cours des dernières décennies, ce qui montre que l'élargissement de l'UE revêt de plus en plus une dimension sécuritaire. En pratique, à l'exception de l'Irlande, de l'Autriche et de Malte, tous les autres États membres de l'UE sont également membres de l'OTAN. Il est vrai que le contexte de guerre avec la Russie place la coordination des deux expansions dans une perspective différente.

L'élargissement de l'UE implique également une capacité de l'Union à intégrer les nouveaux États. Pour être honnête, cette capacité n'a même pas été prise en compte lors des vagues d'adhésion à partir de 2004. Seule la préparation des États candidats a été préoccupante, mais pas celle des États membres. Le mur de Berlin n'était pas seulement une frontière physique. C'était aussi une question de mentalités. Dans ce domaine, notamment en ce qui concerne l'attitude à l'égard de la famille, la politique d'immigration et d'autres encore, des mesures restent à prendre. L'UE ne peut pas fonctionner à plusieurs vitesses, tout comme elle ne peut pas se transformer en fédération.

« Les pressions géopolitiques, les migrations et la guerre à nos portes, les pandémies, la numérisation, les problèmes d'expansion – l'eurodéputé Guy Verhofstadt (Belgique, Open VLD) a justifié son initiative – nécessitent des adaptations. Des biens communs qu'un pays ne peut réaliser seul: capable d'agir également en

matière de sécurité et de défense, de développement durable, de transformation numérique, de lutte contre les pandémies et, de manière générale, de santé et de solidarité. Une capacité d'exécution qui n'existe pas actuellement.

La révolution technologique. Renaissance industrielle. Aujourd'hui, seuls les États-Unis, la Chine et l'Inde disposent des moyens adéquats pour garantir leur souveraineté, et non l'Union Européenne en l'absence d'un véritable marché technologique et d'investissements suffisants dans des structures critiques telles que le cloud.

Clairement, dans de telles perspectives, la question européenne n'est plus exclusivement théorique, ni idéologique ; il ne s'agit plus de savoir si nous voulons plus ou moins d'Europe, ni quelle Europe nous voulons. C'est la question de reprendre et de redéfinir l'identité européenne. Il faut aussi redonner une nouvelle vitalité à la démocratie européenne dans un monde multipolaire, avec moins de multilatéralisme, qui n'est plus dominé par l'Occident et qui privilégie avant tout les rapports de force sur la coopération.

Dispariția dividendului păcii: câteva gânduri*

Acad. Daniel Dăianu

Se vorbește, inclusiv de către lideri europeni, despre trecerea către regim de „economie de război”, pierderea *dividendului păcii*. Aceasta se vede deja în creșterea de cheltuieli de apărare în țări europene după invazia Rusiei în Ucraina; ultime date ale NATO (anul 2023) sunt elocvente: 23 de țări depășind 2% din PIB, între care Polonia făcând un salt la 3,9% din PIB, iar țările baltice ajungând la între 2,4 și 2,8% din PIB. Media pentru statele NATO a depășit pentru prima dată 2% din PIB. România este la jumătatea ierarhiei cu 1,6% din PIB cheltuieli de apărare în 2023, în timp ce țări precum Belgia, Spania au puțin peste 1% din PIB. În UE se încearcă adaptarea bugetului comun la nevoi de apărare și de descurajare a unor adversari militari.

Într-o accepție extinsă, cheltuielile de apărare pot include pe cele dedicate combaterii terorismului, prevenire a atacurilor cibernetice, de protecție internă a populației, cele legate de activitatea de *intelligence*, cercetări științifice cu aplicații militare.

1. Un nou „război rece”

Discuția despre un nou „război rece” și o nouă cursă a înarmărilor nu mai este o ipoteză de lucru; este realitate în dinamică, ce privește economiile și societățile europene. Această evoluție are loc într-o lume multipolară – momentul „geopolitic unipolar”, ce a semnat preeminența economică și geopolitică copleșitoare a SUA în spațiul global și care a fost consfințit de prăbușirea comunismului, epuizându-se în timp.

Este de făcut o distincție între *război cald* și *război rece*. Al Doilea Război Mondial (WW2) a fost prin excelență cald, desfășurat prin lupte

militare, de-a lungul mai multor ani, pe arii largi (în Europa, în special, Asia și Africa), cu zeci de milioane de victime umane și atrocități greu de imaginat. WW2 a implicat mobilizarea unor resurse umane și materiale uriașe, realocări de resurse în scopuri militare și privațiuni pentru populația civilă. În SUA, în 1945, efortul de ducere a războiului a reprezentat cca 40% din PIB. Marea Britanie a consumat și ea resurse imense. Cheltuielile de apărare au scăzut mult după 1945 în SUA, producția revenind la regim de pace, dar au fost totuși în perioada războiului rece în jur de 6% din PIB (anii 80). Fosta Uniune Sovietică avea, după unele estimări, cheltuieli de apărare ce mergeau la 17-18% din PIB în anii războiului rece, în timpul WW2 cheltuielile fiind mult mai mari ca pondere în PIB, cu o mobilizare totală a sistemului economic pentru război.

În timpul WW2 au fost dezvoltate modele *input-output*, care să ajute alocarea de resurse pe domenii prioritare. Probabil, modele *input-output*, modele structurale (ce ajută și la formularea de politici industriale), vor reveni în atenție.

Ce se întâmplă acum în Ucraina nu are egal de la terminarea WW2; poate numai destrămarea Iugoslaviei și confruntările militare din Balcani din primul deceniu după 1989 oferă un anume etalon de comparație.

Însă distincția război cald vs. război rece având în vedere situația din Ucraina este, într-un fel, tributară unei viziuni eurocentrice, întrucât conflicte militare, războaie civile, împânzesc lumea de mult timp; Orientul Mijlociu, Africa, America Latină, Asia au reprezentat terenuri pentru războaie propriu-zise, războaie civile, insurecții militare, conflicte inter-etnice, cu intervenții ale

*Alocuțiune rostită la Seminarul internațional „Penser l’Europe” (ediția a XXI-a) (3-4 octombrie 2024, Aula Academiei Române)

unor puteri străine într-o formă sau alta – țări mari, producătoare de arme și rivali geopolitici furnizând direct și indirect mijloace de luptă părților combatante. Să ne gândim la conflicte inter-etnice și războaie civile în Ruanda, Sudan, Somalia, Yemen, Myanmar, Haiti, Honduras, Nicaragua, El Salvador, etc; - lista este lungă. Iar traficul de arme este o pacoste a lumii în care trăim.

Tragedia din Ucraina dovedește că țările europene democratice au nevoie de întărire a capacității de apărare și de descurajare. Totodată, că este nevoie de aranjamente de securitate pentru a preveni un cataclism nuclear, cât și pentru a preveni/îngrădi utilizarea letală, foarte distructivă, a inteligenței artificiale (AI).

2. Context și tendințe de durată

Există tendințe de durată ce oferă un context pentru examinarea procesului de pierdere a „dividendului păcii”; există și elemente concrete ale pierderii acestui dividend, efecte economice și sociale, politice.

În condițiile multiplelor șocuri adverse puternice (pandemie, criza energetică, invazia din Ucraina), în timp ce nu puține economii au dovedit reziliență, loviturile au lăsat urme adânci; au crescut mult datoriile publice, a avut loc o resurrecție a inflației (chiar dacă în scădere din 2023), rate ale dobânzilor au suit ca efect al întăririi politicilor monetare de către bancile centrale, ceea ce a mărit costul finanțării deficitelor și refinanțării datoriilor. Această reziliență nu poate fi judecată deci fără precauție și nuanțare.

Șocurile evocate se cuvine să fie examinate în relație cu tendințe de durată în spațiul global, ce au implicații pentru relațiile economice și geopolitice.

Sunt modificări structurale în economia globală, cu o glisare a centrului de gravitație către zona Pacificului. Explicația este simplă: între cele mai dinamice economii în ultimele decenii se află în Asia, iar China a devenit a doua economie din lume cu PIB-ul măsurat la paritatea puterii de cumpărare, în timp ce progresele sale științifice și tehnologice sunt remarcate în publicații serioase. Această mutare de putere economică se vede și din comparația între G7 (grupul celor mai puternice democrații – SUA, Japonia, Germania, Marea Britanie, Franța, Italia, Canada) și grupul BRICS

(Brazilia, China, Egipt, Etiopia, India, Iran, Rusia, EAU și Africa de Sud), dacă se examinează date ale FMI și Băncii Mondiale.

SUA consideră China marele rival economic, tehnologic și geopolitic, de mai mult timp, fapt evidențiat în doctrina națională de securitate. Confruntarea geopolitică este de ani de zile însoțită de dispute comerciale, conflicte hibride. SUA și China sunt state cu mari interese în zona Pacificului. Pentru SUA nu contează numai perimetrul euroatlantic.

Pe acest fond are loc o recrudescență a protecționismului și politicilor industriale (ex: „Inflation reduction Act” în SUA) și o fragmentare (de-globalizare) a economiei globale pe alinamente geopolitice. Formarea BRICS este și o expresie a insatisfacției unor state față de funcționarea instituțiilor financiare create după WW2 și considerate a fi dominate de lumea vestică.

Se manifestă totodată un naționalism în creștere, ce este ilustrat de situația foarte încordată în Balcanii occidentali, în alte regiuni.

Ca o „înfășurătoare”, se desfășoară o competiție economică și ideologică între democrații liberale (DL) și autocrații. DL pot deveni „anocrații” prin erodarea democrației din interior, după cum observa Barbara F. Walter, profesor la San Diego University; anocrațiile s-ar afla într-o zonă vagă, între democrații și autocrații (*How civil wars start*, Random House, 2022). Sunt țări dezvoltate unde sunt vizibile asemenea evoluții. S-a produs și o erodare a clasei mijlocii ca o consecință a globalizării neîngrădite, a unei paradigme ce a subestimat efectele nefaste ale financiarizării economiilor, ale creșterii inegalităților în țări dezvoltate.

Subțierea clasei mijlocii a alimentat curente extremiste, slăbește democrațiile liberale, iar aceasta se reflectă în evoluții politice, în rezultate electorale. Martin Wolf, unul dintre cei mai cunoscuți editorialiști ai „Financial Times”, vorbește despre o „criză a capitalismului democratic” (*The Crisis of Democratic Capitalism*, 2023).

Se poate constata o creștere a tentațiilor autoritariste în țări dezvoltate, în democrații. Crizele mari din ultimii ani (criza financiară, pandemia, criza energetică, invadarea Ucrainei) sunt o explicație plauzibilă.

UE pierde în competiția globală, după cum reiese din documente ale UE, inclusiv din ceea ce a răzbătut din rapoartele Draghi și Letta – ce

vorbesc de pierdere de competitivitate în condițiile unui deficit mare de investiții (ce s-ar ridica la cca 800 miliarde euro), ale unei energii scumpe ce lovește industria europeană.

În Africa și America Latină are loc o ofensivă din partea Chinei (mai ales economică) și Rusiei (militară în special), în detrimentul intereselor UE și ale SUA. Această ofensivă se încadrează într-o luptă pentru acces la resurse, la energie și metale rare. Este de adus aici în discuție ceea ce este numit *Sudul Global*.

A avut loc o deteriorare a habitatului, ce este de pus în relație cu schimbările climatice și acțiuni umane (ex: deforestare necugetată). Accesul la resurse de apă, alimente la prețuri accesibile sunt obsesie cotidiană în numeroase țări și întăresc conflicte interne și inter-statale, provoacă mișcări de populație, emigrație.

În fine, revoluția AI, ce aduce multe beneficii, se poate transforma într-un nou Armaggedon, alături de amenințarea nucleară.

3. Pierderea dividendului păcii în termeni concreți

Cea mai vizibilă expresie a pierderii *dividendului păcii* este creșterea de cheltuieli de apărare (cifre SIPRI (*think-tank* de relații internaționale din Stockholm), ale NATO, statistici naționale). Creșterea cheltuielilor de apărare înseamnă realocare de resurse în scopuri militare, ceea ce implică mai puține resurse (în termeni relativi, dar și absoluți uneori) pentru alte domenii. Aceasta realocare se vede și în structura investițiilor. În numeroase state din UE are loc un asemenea proces, deși există diferențe considerabile între ele, ce pot fi judecate prin prisma geografiei și istoriei (vezi ca exemplu contenciosul istoric între Grecia și Turcia). Țările baltice și Polonia au grăbit pasul din acest punct de vedere fiind între cele mai expuse la războiul din Ucraina.

Realocarea de resurse pentru mărirea producție în scopuri de apărare/militare nu se poate face rapid și aceasta s-a văzut în dificultăți pe care țările UE le au în sprijinirea Ucrainei. Este valabilă aceasta remarcă și pentru SUA, care oricât ar fi de puternice și performante tehnologic, întâmpină limite în utilizarea resurselor pentru mai multe fronturi (ceea ce Paul Kennedy numea *overstretch* cu ani în urmă, în *The Rise and Fall of Great Powers*).

Presiunea pe bugete publice este tot mai mare, în condițiile în care mai multe țări au intrat în acest an sub incidența procedurii de deficit excesiv (în UE); alături de România sunt acum Franța, Polonia, Ungaria, Slovacia, Italia, Belgia, Malta. Unele state din UE au datorii publice ce depășesc 100% din PIB (Grecia, Italia, Franța, Belgia, Spania). Și dacă ne gândim la ratele de politică monetară, care au devenit real pozitive în 2023, rezultă o povară mai grea a serviciului datoriei publice.

Guvernele trebuie să facă rost de resurse suplimentare, în condițiile în care nu pot practica deficite bugetare mari la nesfârșit. Noile reguli fiscale din UE impun un control riguros al „cheltuielilor publice nete” (se scad cheltuieli temporare și serviciul datoriei publice din total), pe o traiectorie care să asigure sustenabilitatea datoriilor publice. Se poate imagina o situație *in extremis*, când bănci centrale să practice din nou operațiuni neconvenționale (QE), pentru a ajuta finanțarea industriei de apărare, dar s-ar intra iar într-un joc complicat și riscant pentru politicile economice; ar fi stimulate așteptări inflaționiste și ar crește aversiunea față de risc.

În UE se discută de ceva timp despre formarea unei „capacități de apărare comune”. Acum există industrii naționale singurele state vest-europene ce au forța de descurajare nucleară fiind Regatul Unit (care nu mai este în UE după Brexit) și Franța. Dar UE este departe de a avea o capacitate comună relevantă și o coordonare adecvată a măsurilor de apărare la nivelul statelor; și interoperabilitatea este o problema mare. Probabil, cooperare mai strânsă între țările europene în domeniul militar va fi între cele care au capacități militare superioare. Nu este ascunsă între europeni îngrijorarea față de scenariul ca SUA să își diminueze prezența militară pe continentul european în viitor, după încetarea, într-o formă sau alta, a războiului din Ucraina.

NATO nu are capacitate militară proprie, resursele fiind ale statelor membre, în principal ale SUA. Cu excepția poate a Franței și Regatului Unit (ce au avut și imperii coloniale de administrat) europenii au fost *free-riders* după WW2. A operat și „umbrela de securitate” a SUA. De asemenea, Germania Federală a avut interdicție să dețină capacitate militară semnificativă după WW2, Japonia în Asia fiind într-o situație similară. Războiul din Ucraina a schimbat datele

și Germania, Japonia, alte țări, sunt angajate să sporească cheltuieli militare.

Pierderea „dividendului păcii” se vede și în efecte ale fragmentării economiei mondiale – apariție de blocuri geopolitice. Fragmentarea și re-direcționarea de fluxuri comerciale, deși pot avea beneficii de siguranță militară, pot aduce costuri mai mari de producție și în lanțuri aprovizionare. Și sancțiunile (adesea ineficace) intră în logica fragmentării și costurilor ce decurg din acest proces.

Noi politici industriale pot ajuta dezvoltarea producției de apărare/militare. Pe termen scurt pot impulsiona economiile. Dar pe termen lung, durabilitatea creșterii economice este discutabilă dacă are la origine deficite mai mari, datorii publice crescute. PIB-ul potențial poate crește dacă inovații în tehnica de luptă au aplicații comerciale pe scară largă, ce ameliorează productivitatea. Dar aici se operează cu supoziții, incertitudini. Producția de război nu trebuie să fie privită ca un scop în sine, ca „bun economic”, ci ca mijloc de a răspunde la provocări de securitate.

Se schimbă gradual și o stare de spirit generală, cu o lume mai clar împărțită în blocuri geopolitice, cu un nou război rece. Vor fi *trade-offs* (compromisuri) tot mai dificile în politici publice, din cauza problemelor climatice, tranziției energetice, realocării de resurse către industria de apărare.

4. Presiuni pe bugetul României

Noul război rece va pune presiune pe bugetul public al României, pe economie în general. Sectorul privat nu va putea evita efecte ale schimbării mediului internațional, cel puțin fiindcă vor avea loc realocări de resurse, vor fi afectate percepții de risc.

România, în pofida unui progres economic incontestabil în ultimele două decenii, are de redus dezechilibre macroeconomice majore (deficit bugetar și extern), de continuat modernizarea.

Corecția macroeconomică, de care depinde stabilitatea financiară a României, va fi extrem de dificilă. Trebuie să ajungem cu deficitul bugetar la în jur de 2% din PIB (cu spațiu fiscal față de pragul de 3% din PIB ce este reper în cadrul fiscal din UE). Fără corecția fiscală nu se poate concepe aderarea la zona euro.

Față de deficitul de acum, probabil aproape de 7% din PIB în 2024, ar fi deci peste 5% din PIB corecție fiscală necesară. Iar această ajustare

nu se poate efectua numai pe parte de cheltuieli, având în vedere nivelul veniturilor fiscale. Reformele la pensii și salarii complică corecția macroeconomică. Dezechilibrul bugetar este reflectat și de dimensiunea deficitului de cont curent, care trece de 7% din PIB, peste jumătate din acesta din urmă fiind acoperit prin împrumuturi externe. Este de văzut cum se va face această ajustare până la finele deceniului acesta.

Analize ale OCDE, ale altor instituții internaționale, ale Comisiei Europene constată ceea ce Consiliul Fiscal deplânge de ani buni: nivelul foarte jos al veniturilor fiscale (inclusiv contribuții), sub 27% din PIB, față de o medie de circa 40% din PIB în UE. Cu venituri atât de joase este foarte dificil să finanțezi în mod adecvat educația și sănătatea, modernizarea infrastructurii, să amortizezi șocuri adverse puternice, să crești cheltuieli de apărare. Iar PNRR nu poate suplini această sub-finanțare cronică.

Trebuie să ajungem să stăm cât mai mult pe picioarele proprii în privința resurselor bugetare. Mai ales că după 2026 PNRR nu va mai exista, iar România, în virtutea creșterii venitului mediu față de media din UE, va beneficia probabil de mai puține fonduri structurale și de coeziune (raportate la PIB).

Corecția macroeconomică nu se poate face în trei ani (2025–2027), iar reformele pot prelungi perioada de corecție. Ajustarea reclamă reforma regimului fiscal (reașezare fiscală) și o colectare mult mai bună de taxe și impozite. Investiții bune și reforme trebuie să mărească competitivitatea economică (reducerea deficitelor externe).

Modernizarea în continuare a României nu poate fi pusă pe un pilot automat derivat din recomandări date de instituții internaționale. România are nevoie de o însușire (*ownership*) mai bună a formulării și aplicării de politici publice, care să definească interese naționale, în mod concret, să țină cont de relații de putere în UE și pe plan internațional, să încerce să creeze avantaje competitive în raport cu resursele disponibile, într-un mediu geopolitic foarte complicat, în condițiile fragmentării economiei globale, ale unui nou război rece. Este nevoie și de mai multă solidaritate între cetățeni, în vremuri atât de dificile, de responsabilitate politică.

5. Observații finale

Vremurile sunt foarte dificile, complicate, cu o confruntare geopolitică ce aduce numeroase amenințări excepționale, între care armageddonul nuclear și utilizarea distructivă a inteligenței artificiale. Este cea mai periculoasă perioadă de după Al Doilea Război Mondial, care pune în discuție repere și reguli de conduită în relațiile inter-statale. În acest context, țări mari și mici trebuie să găsească rezolvări la provocări imense și dileme de politică publică/economică.

Am intrat într-un nou război rece, devenit mai vizibil după invadarea Ucrainei de către Rusia. Și trebuie evitată o escaladare a conflictului în Europa, ce ar putea conduce la un cataclism nuclear. Indiferent de cum se va sfârși războiul din Ucraina, Europa are nevoie de aranjamente de securitate, un fel de Helsinki², care să permită un control ar cursei înarmărilor; desigur, aici trebuie inclusă în ecuație China.

Efecte economice ale pierderii dividendului păcii se văd pe plan macroeconomic (presiuni inflaționiste și presiuni pe bugete publice), pe plan structural (cu realocări importante de resurse), în traiul cetățenilor. Vechea dilemă *guns vs. butter* (arme contra pâine) își arată colții.

Este legitimă întrebarea: ce vom face cu „bunurile publice globale”, care privesc controlul cursei înarmărilor, pentru a evita un cataclism nuclear, controlul utilizării inteligenței artificiale, combaterea contra pandemiilor și efectelor schimbărilor climatice, ajutorul pentru populația cea mai săracă din lume etc.?

Chiar în condițiile unor tensiuni geopolitice mari trebuie să existe canale de comunicare, dialog între marile puteri. Discuțiile sistematice între oficiali înalți americani și chinezi arată că se poate, fie problema Taiwan-ului un dosar tare complex.

Dacă nu va exista luciditate și grijă pentru soarta omenirii în ansamblu, lumea va fi cuprinsă de anarhie, cum profetea Robert Kaplan acum mai bine de două decenii (*The Coming Anarchy*, New York, 2000), sau chiar mai rău.

Note

1. Kenneth Rogoff, laureat al Premiului Nobel pentru economie, a vorbit imediat după invadarea Ucrainei, despre pierderea acestui dividend pentru europeni („Is the peace dividend over?”, Project Syndicate, 2 March 2022). Tema a revenit în mod recurent în diverse scrieri economice și politice.

2. The Economist („The Rise of Chinese Science”, 21 June, a.c), New York Times („How China pulled so far ahead on industrial policy”, 27 May, a.c), etc

3. Barbara F Walters, ca argumentație, poate fi înrudită cu ceea ce Douglas North și Mancur Olson Jr. observau ca posibila scleroză a instituțiilor inclusive în societăți avansate.

4. Am examinat aceste tendințe în „Democrația liberală vs. democrația iliberală – de ce cresc înclinații autoritariste”, Hotnews și Contributors.ro, 14 mai 2018 și „Noul protecționism: de unde vine și încotro duce?”, OpiniiBnr.ro, 2 februarie 2017, „The Inward-looking syndrome: where does it come from and where could it go”, World Commerce Review, Spring 2017. Aceste texte sunt reluate în volumul meu *Economia și Pandemia*, Polirom, 2021.

5. Elaborate sub conducerea foștilor premieri ai Italiei, Mario Draghi și Enrico Letta, ce nu au fost încă publicate.

Seminarul internațional „Penser l’Europe”, ediția a XXI-a*

* Imagini din Aula Academiei Române

Zilele Academice Ieșene

Educația și provocările competențelor digitale*

Wilhelm Dancă

Membru corespondent al Academiei Române

Am fost invitat să susțin conferința despre educație și provocările digitalizării la filiala Academiei Române din Iași. Mărturisesc că, de fiecare dată când revin în orașul „celor șapte coline”, mă simt ca într-un cuptor afectiv, pentru că aici am trăit la temperaturi foarte înalte emoțiile și speranțele tinereții mele. Aici am făcut treapta a II-a a liceului, am urmat facultatea în cadrul Institutului Catolic. Tot aici am fost profesor 15 ani și rector al Institutului Catolic timp de 10 ani. Având la Iași și rolul de educat, și cel de educator, pot spune că, pentru mine, acesta este orașul educației prin excelență.

Între timp, am migrat la București, unde am lucrat la Facultatea de Teologie Catolică a Universității din București. Am schimbat nu doar locul, dar și stilul de activitate. Pe măsură ce pătrundea tehnologia digitalizată a comunicării în relația cu studenții, întâlnirile „in persona” au început să se reducă, iar lucrul acesta s-a accentuat începând cu „școala” din timpul pandemiei de Covid 19. Astfel că, prin comparație cu Iașiul din tinerețe, unde educația era bazată pe întâlnirea reală dintre student și profesor, Bucureștiul, pentru mine, a devenit un oraș al educației digitalizate. Pentru a avea o imagine a schimbării modalităților de întâlnire la cursuri, anul trecut am întrebat candidații care s-au înscris la examenul de admitere unde au găsit informații sau de la cine au aflat despre programele noastre de studii. 90% dintre cei înscriși mi-au răspuns că s-au informat ei înșiși navigând pe rețelele de socializare: Facebook, Instagram, YouTube, Twitter, site-ul Facultății sau cel al Universității din București. M-au surprins în mod plăcut pentru

că și eu folosesc rețelele de socializare atât instituțional sau profesional, cât și personal. Însă nu pot să spun același lucru despre toți colegii mei. Având în vedere societatea digitală în care trăim, „incompetența” digitală sau ignoranța în acest domeniu se plătește, mai ales când este vorba despre relația cu studenții care sunt nativ digitali. În multe cazuri, profesorii par să fie „imigranți” digitali. Dacă profesorii și studenții provin din „țări” sau „lumi” diferite, mă întreb: cum se poate reduce această diferență? Pentru a vorbi o limbă comună, profesorul nu doar trebuie să facă pasul spre elev, ci se cere să-l depășească în privința competențelor digitale.

Pe scurt, comunicarea mea are trei părți. În prima parte, voi vorbi despre educație, în general, și despre protagoniștii ei principali, profesorul și elevul. Partea a doua conține analiza câtorva derapaje ale educației din zilele noastre, iar, în partea a treia, voi prezenta câteva provocări ale competențelor digitale. În concluzie, voi atrage atenția asupra unor exigențe urgente pentru a îmbunătăți educația din zilele noastre.

Educația în era digitală

Educația este o artă și, în același timp, o știință care se învață greu și se practică și mai greu, pentru că are de-a face cu stările sufletești ale omului și cu diferitele mijloace sau strategii de a modela voința umană. Fiind vorba despre un drum de umanizare, de edificare a umanului din noi¹, activitatea educativă cere efort și sacrificiu, și din partea profesorului, și din partea studentului. Accentul cade pe profesor, totuși, care are rolul de

*Conferință susținută la deschiderea Zilelor Academice Iașene (ediția a 39-a)
(17 octombrie 2024, Iași)

model, astfel, influențează creșterea elevului. De aceea, se și spune că „profesorul bun face școala bună”².

Această sintagmă este valabilă și în contextul educației digitalizate, chiar dacă referința pe care o fac este la Don Bosco, un mare pedagog italian din secolul al XIX-lea, „sfânt” pentru Biserica Catolică, fondatorul salezienilor, care le cerea colegilor săi profesori să fie înaintea elevilor în clasă, și în ceea ce privește timpul, adică să ajungă cu câteva minute înainte de începerea orei, dar și cu referire la conținuturile pe care le transmit și la mărturia lor de viață³.

Modelarea umanului din elevi se face potrivit etimologiei cuvântului „educație”, anume „a scoate la suprafață”, „a exprima în exterior”, „a aduce la lumină” umanitatea pe care fiecare elev o ține în adâncul propriului eu și pe care ar trebui să o manifeste vizibil și deplin, lucru care poate avea loc doar în cadrul unui eveniment, ca ieșire din sine și întâlnire cu alteritatea. Acesta este rolul educatorului, care trezește în cel ce se educă simțul responsabilității și, făcându-l să-și depășească granițele propriului eu, îl deschide spre misterul alterității.

Dar cum, astăzi, invazia tehnologiei digitale a comunicării în viața noastră este foarte puternică, aproape că nu mai poate fi controlată. Am identificat două reduționisme care amenință buna educație.

Mai întâi, fiind un drum al dialogului și al confruntării cu celălalt, educația nu se poate reduce la instrucție sau la transmitere aridă de conținuturi și noțiuni. Orice proiect educațional, plan de învățământ sau fișa disciplinei, ca să mă exprim mai aplicat, trebuie să țină cont de trei criterii temporale, adică trecutul, viitorul și prezentul.

Referitor la trecut, educația vizează transmiterea unui patrimoniu cultural care merită să fie transmis altora, în sensul că este indispensabil pentru formarea persoanei. Acest criteriu e sintetizat de cuvântul latin „*traditio*”. În tradiție se găsește ceea ce întemeiază apartenența la o comunitate, favorizează dezvoltarea identității, hrănește dimensiunea cetățeniei etc. În societatea globalizată din zilele noastre conceptele de apartenență, identitate, cetățenie se modifică, se largesc atîngând dimensiuni mondiale, însă rădăcinile rămân înfipte în „*traditio*”⁴.

În ceea ce privește viitorul, observăm că în societatea contemporană au loc schimbări rapide în toate domeniile. Cunoștințele asumate în trecutul recent devin obsolete, de aceea programele educaționale la nivel european/românesc caută să-i învețe pe elevi/studenți cum să învețe pentru a obține competențe foarte generale, flexibile și ușor transferabile. Tot din această cauză, orizontul de învățare s-a modificat și astăzi se vorbește despre „*long life learning*”. De aceea, trebuie păstrată legătura dintre trecut și viitor, în caz contrar se ajunge la o educație redusă la cerințele pieței în continuă schimbare. De exemplu, ceea ce se întâmplă astăzi în școlile din România este un indiciu clar de invazie a economicului în teritoriul științelor umaniste. Am avut ocazia să vedem ceva asemănător în timpul regimului comunist, când programele erau validate în funcție de numărul de studenți pentru care facultatea garanta prin statistici că vor fi înșerați pe piața muncii. După părerea mea, soluția la criza gravă a învățământului din zilele noastre stă în dialogul dintre economic și uman, astfel încât prioritate să aibă nu banul, ci omul întreg.

În fine, trebuie să ținem cont de al treilea criteriu, prezentul, fiindcă educația se desfășoară în prezent și fiecare persoană are dreptul de a fi însoțită de un educator. Recunoaștem că în zilele noastre ne confruntăm cu un deficit de întâlniri fizice, „*in persona*”, și de relații concrete sau personalizate în activitățile didactice. Cauzele sunt multe și nu le analizăm aici. Cred că se pot reduce efectele negative ale acestui inconvenient apelând chiar la tehnicile de comunicare digitalizată.

Problema este ca profesorii să fie sau să devină capabili să utilizeze tehnologiile digitale în mod critic și responsabil, atât pentru ei înșiși, cât și profesional. În al doilea rând, un profesor având competențe digitale este mai versat în modurile de predare și lucrează mai flexibil. Bref, competențele digitale la profesori sunt abilități pentru a utiliza tehnologia în activități care țin de „comunicare, creativitate, gândire critică, managementul informațiilor, rezolvarea de probleme, colaborare și învățare personală”⁵.

Revenind la amenințările reduționiste ale educației, țin să subliniez că educația nu se reduce la metode, tehnici și practici, cum ar fi cele digitale, care ar garanta într-un anumit fel

formarea persoanei. „Pedagogia digitală nu este o nouă știință a educației, ci o parte a pedagogiei, o componentă a sistemului științelor educației”⁶.

Fiind parte a educației integrale, pedagogia digitală poate asigura un cadru necesar pentru a face dintr-o persoană umană un bun profesionist. Atât și nimic mai mult. Dar a fi om nu este totuna cu a fi profesionist sau specialist într-un domeniu oarecare. Nu se devine om doar prin acumularea de cunoștințe și competențe sectoriale aplicabile la nivel empiric, cantitativ, experimental. Este necesar să apelăm la domeniile în care se pun întrebări și se dau răspunsuri la chestiuni legate de sensul vieții, cum ar fi literatura, istoria religiilor, filosofia și teologia. Or, pedagogia este știința care propune criterii și orientări pentru activitățile educaționale, însă în lumina unei antropologii care are rădăcini în altă parte și pentru care se face o alegere preferențială. Există autori de manuale de pedagogie și pedagogi care nu apelează la dialogul dintre știință și credință sau la cel dintre filosofie și teologie, ci doar la științele empirice, cum ar fi sociologia și psihologia naturii umane. În cazul acesta, scopul educației se reduce la formarea persoanei în mod sectorial, iar această activitate nu provoacă omul să caute semnificația existenței sale.

Termenul „formare” este ambiguu. Etimologic înseamnă „a da formă” și presupune un raport între persoana în formare și un formator. Problema e dacă forma definitivă la care ajunge persoana corespunde potențialităților sale de a se umaniza sau este impusă printr-un model prestabilit, deviant sau reduționist. Cu alte cuvinte, formarea poate să-l facă pe om mai om sau poate să-l corupă. Și încă ceva. Dacă scopul educației este formarea omului, această lucrare nu se face în abstract, ca și cum ar fi vorba despre omul în sine, ci în concret, de aceea, formatorul ține cont de toate elementele care individualizează persoana în formare, printre care apartenența la o anumită cultură, limbă, națiune, mediu social, religie⁷.

Derapajele educației

Neîndoielnic, astăzi, trăim într-o societate digitală. Suntem conectați unii cu alții prin intermediul rețelelor sociale digitale. Luciano Floridi, profesor de filosofie la Oxford, numește realitatea

în care trăim Infosferă sau Onlife⁸. Nu alegem noi dacă vrem să fim online sau offline, pentru că instrumentele digitale există în mod independent în viața noastră. Tehnologia nu se mai vede, deoarece este ascunsă în spatele dispozitivelor. În acest caz, ca să nu fim striviți de algoritmi invizibili care supraveghează și decid în locul nostru, trebuie să propunem în cadrul educației formarea discernământului critic⁹. Astfel, cred, că vom putea să evităm multe derapaje ale digitalizării. Iată câteva dintre ele.

Primul derapaj este funcționalismul, care pune educația în slujba creșterii economice. Semnul concret al acestei provocări constă în adaptarea planurilor de învățământ la cerințele societății economice. Atenția acordată disciplinelor de utilitate imediată marginalizează conținuturile teoretice și, pe termen mediu, dizolvă capacitatea de gândire a persoanei. De asemenea, importanța eficienței în învățământ se observă în atenția acordată numărului de studenți înscriși sau absolvenți. Într-un anumit fel, se sugerează că indicatorii numerici sunt dovada „calității” școlii sau a profesorilor. Raționalitatea funcțională s-a impus în licee, universități și a dus la transformarea lor într-un fel de „școli profesionale”. E un altfel de profesionalizare, una care ar corespunde cât mai bine cerințelor din câmpul muncii. Ea riscă să devină un model funcțional care măsoară sărăcirii actuale a relațiilor dintre oameni și dintre culturi, pentru că în ea „ideologia” dominantă e profitul, la apariția unor inegalități sociale, a căror cauză principală este prioritatea lui „a avea” în raport cu „a fi”. Din păcate, am ajuns în această situație chiar la Facultatea de Teologie Catolică din București, unde teologia teoretică, sistematică, nu mai funcționează. De aceea, am modificat programele de studii și am păstrat 1/3 teologie și filosofie și 2/3 specializări în asistență socială, comunicare, patrimoniu.

Al doilea derapaj este digitalizarea sau „artificializarea” completă și cu orice preț. Așa cum vorbim despre inteligență naturală și despre un om „uman”, putem vorbi și despre inteligență artificială și despre un om „artificializat”. Se spune, și pe bună dreptate, că inteligența artificială rămâne artificială și atunci când greșește, adică nu este responsabilă. În activitățile educaționale întâlnim un nou tip de subiectivitate, tehnico-umană, care

este o sinteză dintre om și mașină sau robot. Limitele omului bionic depășesc limitele corpului și sunt totuna cu limitele spațiului electronic disponibil. În acest context marcat de atitudini sau comportamente care izvorăsc din hipermentalism, ca o hiperiluzionare, și virtualizare, experiența reală este înlocuită cu experiențe reprezentate, omul real cu avataruri, ceea ce duce la pierderea sensului de limită. Aici există un risc real de a derapa în subiectivismul auto-referențial și, în același timp, de a bloca sau elimina dimensiunea relațională a ființei umane sau dorința omului de socializare. Pentru a ieși din această situație critică este nevoie să trecem de la atitudinea pasiv-dependentă la una activ-competentă și, de aceea, reamintesc că instrumentele de comunicare socială sunt neutre din punct de vedere etic. Neutre etic, dar cu consecințe existențiale. Ca instrument, dezvoltarea exponențială a tehnologiei informației și a inteligenței artificiale are efecte pozitive, cum ar fi calitatea (crește) și cantitatea (scade) timpului în viața noastră obișnuită, începând cu timpul pentru muncă, odihnă și terminând cu cel pentru comunicare și învățare. Dar are și unele consecințe negative, cum ar fi eliminarea încetinirilor, a pauzelor, a „timpilor morți” care erau un fel de tampon între diferitele forme de activitate, pentru că favorizau distanțarea față de situațiile imediate și ofereau spații de reflecție, de interiorizare. Tehnologiile digitalizate din comunicare elimină distanțele și conduc către o viață trăită doar în dimensiunea prezentului. Mai mult, mass media contemporane sunt condiționate de factorul comercial, economic, de aceea, transformă totul în spectacol. Asistăm la un *show* omogenizat, unde se succed fără nicio noimă crime sau catastrofe în direct, evenimente culturale, religioase sau sportive, și totul se petrece în timp real, în prezent, și fără pauze. Comentariile prezentatorilor subliniază caracteristicile spectacolului și împiedică spectatorul să gândească. Astfel, tehnologiile digitalizate sporesc confuzia dintre realitate și ficțiune, dintre lumea „adevărată” și lumea „virtuală”.

În fine, ultimul derapaj pe care vreau să-l semnaliez este replierea narcisistă¹⁰. Aceasta se leagă de provocarea precedentă, de artificializarea omului. Dependența de tehnologia digitală și de

lumea virtuală distorsionează, ba chiar rupe relația cu realitatea. Tulburările psihologice provin din suspendarea legăturii cu propriul corp și au efecte negative asupra sentimentului de realitate. Când omul nu mai este capabil să-și accepte limitele concrete ale lumii în care trăiește, limite care sunt trasate de corpul său, atunci se închide orizontul spre realitatea ca atare. Pe lângă această fugă de propriul trup, omul digitalizat este tentat să fugă de ceilalți oameni. Replierea narcisistă se traduce printr-o căutare acerbă a scuturilor de protecție, fuga de roluri sociale și de responsabilități în relațiile cu alții, mascarea sau travestirea propriei identități, ori, la limită, prin asumarea unor roluri „*low profile*”. Narcisistul digitalizat fuge de timp, fuge de timpul ca trecut, respingând tradiția, care i se pare străină și depășită. Narcisistul tehnologizat fuge de timpul ca prezent, refuzând să accepte înfrângerile, căderile proprii și, în general, respingând asumarea oricărui rol social. El are o relație distorsionată și cu viitorul în măsura în care nu se proiectează pe sine în termenii vieții reale. În fine, narcisistul fuge de Dumnezeu sau îl caută doar în zona vieții interioare, afective, „spirituale”, fără cult, liturgie publică sau morală religioasă.

Provocările competențelor digitale

Educația din școlile românești traversează un moment dificil în ceea ce privește adaptarea instituțională la cultura și mentalitatea unei societăți digitalizate. În fața noastră avem un ocean de incertitudini. Totuși, putem înainta, dacă vom căuta și vom poposi pe arhipelagurile certitudinii. Mă opresc la patru asemenea arhipelaguri: persoana, comunitatea, autoritatea profesorului și gândirea critică¹¹. Ele sunt tot atâtea provocări ale competențelor digitale.

Persoana

În educație, persoana umană ocupă un loc central. Sau ar trebui să ocupe un astfel de loc. Știm din Biblie și din învățătura creștină că dimensiunea relațională este constitutivă persoanei, iar nucleul fundamental al relației se manifestă prin dialog. Profesorii se întreabă: *pe cine educăm?* La prima interogație, se adaugă întrebarea: *ce este util studentului de astăzi?* Fundamentul ambelor întrebări stă în înțelesul cuvântului „*e-ducere*”, care

trimite către acțiunea de promovare a ceea ce este în persoana umană ca potențial de frumusețe, adevăr, bine, cercetare, împlinire, responsabilitate, solidaritate. E-ducere are legătură cu termenul „*intro-ducere*”, adică, cu însoțirea pentru a descoperi realitatea, care este alcătuită din persoane, fapte, evenimente. Soluția este, am mai spus, ca științele empirice să aibă un dialog complementar cu științele umaniste, pentru că ambele forme de cunoaștere sunt tot atâtea căi pentru a descoperi realitatea din care omul face parte.

Comunitatea

Mediul educațional în care persoana se află în centrul atenției are trăsăturile unei comunități. Relațiile sunt asemănătoare celor dintr-o familie umană obișnuită unde există legături spontane, respect, sentiment de apartenență, diversitate de gen și roluri, participare efectivă la binele comun al familiei. Apoi, comunitatea educațională de tip „familiar” este școală de libertate și se învață în mod relațional, adică unii de la alții. Aici se naște „morbil” curiozității, se cultivă uimirea cunoașterii, creativitatea, abilitățile și competențele. Așadar, identitatea personală se construiește în și prin relații semnificative cu alții. Or, riscul este acela ca, în numele competențelor digitale, să adoptăm comportamente narcisiste sau auto-referențiale. Pentru a preveni asemenea situații, avem nevoie de mărturii personale ale dialogului dintre generații, ale sociabilității și respectului față de diversitatea identităților. Crizele de maturizare a tinerilor din zilele noastre au legătură cu deteriorarea simțului de apartenență la comunitate din societățile digitalizate, de aceea ele ne invită să redescoperim rolul comunității în educație.

Autoritatea profesorului

Dacă profesorul este perceput de student ca un reper, atunci sunt șanse mari de a-și unifica identitatea fragmentată, compromisă sau nedefinită. Tinerii au mare nevoie de „învățători”, ceea ce nu este la îndemâna oricui și oricând. Există mulți profesori blazați, descurajați, obosiți din cauza birocrației, neîncrezători în viitorul educației. Criza ideologiilor și a viziunilor optimiste despre lume, nesiguranța și caracterul precar al vieții de zi cu zi au făcut ca unii dintre ei să nu gândească pozi-

tiv. Competențele digitale sunt necesare, și pentru profesori, și pentru studenți, dar nu sunt suficiente pentru a găsi semnificația vieții. Tinerii au și pun asemenea întrebări existențiale, de aceea așteaptă ca profesorii să nu banalizeze problemele esențiale pe care le implică viața. Evident, nu așteaptă ca învățătorii lor să fie autorități formaliste, rigide, false sau violente, ci adulți responsabili, care propun ipoteze de maturizare convingătoare și fascinante. Acești profesori îi ajută pe tineri să-și edifice omul interior, să-și (re)orienteze drumul vieții, să privească împreună în aceeași direcție. Educatorul are autoritate doar când este credibil, când proiectul de viață pe care îl propune este trăit de el însuși.

Gândirea critică

În *Legea educației* din România se spune că școala este centrată pe student și pe cunoaștere. Se atinge acest obiectiv atunci când educația ajută persoana să gândească critic, adică să deosebească ceea ce este corect/bun de ceea ce este fals/rău. Or, inteligența artificială nu gândește critic, ci repetă adevăruri seci și cunoscute. Susțin că educația trebuie să facă trecerea de la cunoaștere la înțelepciune. De aceea, subliniez că educația centrată pe gândirea critică în contextul actual poate fi susținută printr-un dialog între științele tehnologice și cele umaniste. Nu este suficient să lărgim competențele digitale adăugând noi cunoștințe, abilități și informații, ci trebuie să căutăm viziunile de ansamblu care țin cont de întrebările legate de sensul vieții. Există pericolul să rămânem sclavi ai competențelor digitale și să adâncim dependența de inteligență artificială, confundând cunoașterea cu gândirea critică. Se spune în engleză: „*thinking is not knowing!*”.

Concluzie

Educația în sens integral este o activitate „subversivă”, pentru că schimbă persoana, îi inoculează simțul responsabilității și al posibilității de a se umaniza. Dacă educația hrănește omul cu speranță, atunci provocarea principală a competențelor digitale este educația însăși. De aceea, vă invit să căutăm răspunsuri practice la câteva întrebări: Cum să facem ca studentul să recupereze timpul necesar pentru reflecție sau gândire critică? Cum să șlefuiim împreună, în clasă și/sau online,

concepțiile care leagă trecutul de viitor? Cum să conectăm grija pentru eficiență, care presupune un timp scurt, cu exigența judecății etice, care necesită un timp mai lung? Cum să promovăm relațiile interpersonale dintre profesori și studenți în epoca digitalizării comunicării?

Referitor la ultima întrebare, consider că trebuie să fim atenți la trei feluri de prezență a profesorului și să le unim fiecare potrivit persoanelor pe care le educăm: „*teaching presence*”, „*social presence*” și „*cognitive presence*”¹². Prin primul fel de prezență, profesorul le prezintă studenților activitățile sale de proiectare, organizare și practicare a tehnicilor de învățare. Cu al doilea fel de prezență, profesorul construiește relații pentru a crea o comunitate sau o familie de învățare, care să remedieze distanța creată de formele de predare online. Prin cea de-a treia formă, profesorul își asumă rolul de călăuză pentru activitățile care se desfășoară la nivel interior și implică structura cognitivă sau meta-cognitivă a elevilor.

Un proverb african spune că „pentru a educa un copil este nevoie de un sat întreg”. Dacă e așa, atunci „satul educației” poate fi întemeiat sau reparat pornind de la locul central pe care trebuie să-l ocupe persoana studentului în activitățile educaționale și, apoi, cerând profesorilor să-și îndeplinească obligațiile profesionale cu responsabilitate și pasiune. În acest context, orice revenire la „Iași-ul” educației poate să fie inspirațională, fiindcă, nu-i așa, din profesori buni se nasc alți profesori buni, iar aceștia transformă o școală oarecare, inclusiv școala digitală, într-o școală bună.

Note

1 Vezi Max Scheler, *Formare l'uomo. Scritti sulla natura del sapere, la formazione, l'antropologia filosofica*, a cura di Giuliana Mancuso, Editrice FrancoAngeli, Milano 2014.

2 Pentru mai multe detalii, vezi comentariile lui Angelo Tumminelli la cartea *La guida dell'Educatore* (1835) a lui Raffaello Labruschini (1788-1873), preot și pedagog italian, în articolul „Edificare l'umano. Le sfide educative nel mondo di oggi” (<https://villanazareth.org/edificare-lumano-le-sfide-educative-nel-mondo-di-oggi/>).

3 Vezi Paola Zampieri (a cura), „Insegnare e apprendere con le nuove tecnologie”, 23 iunie 2024. <https://www.settimananews.it/cultura/insegnare-apprendere-le-nuove-tecnologie/>

4 Principiul „think global, act local” se aplică nu doar în educație, ci și în business, în economie, ba chiar și în biserică.

5 Olimpiu Istrate, „Competențele digitale pentru cadre didactice (Experimentul Ariadna)”, din 17 decembrie 2022.

6 Olimpiu Istrate, „Pedagogia digitală: Definiție și arie conceptuală”, din 17 decembrie 2022. https://pedagogie-digitala.ro/articol/RPD_2022_Istrate_Pedagogia_digitala.pdf

7 Vezi Italo Fiorin, „Dalle sfide alla sfida dell'educazione”, in *Note di pastorale giovanile*, 2009. https://notedipastoralegiovanile.it/index.php?option=com_content&view=article&id=9291:dalle-sfide-alleducazione-alla-sfida-delleducazione-01&catid=508&Itemid=1088

8 Vezi Luciano Floridi, *Pensare l'infosfera. La filosofia come design concettuale*, Raffaello Cortina Editore, Milano 2020.

9 Vezi Zampieri, „Insegnare e apprendere con le nuove tecnologie”.

10 Vezi Mihnea Măruță, *Identitatea virtuală. Cum și de ce ne transformă rețelele de socializare*, Editura Humanitas, București 2023, 106-127.

11 Vezi Fiorin, „Le sfide dell'educazione”.

12 Vezi Randy Garrison, „Shared Metacognition and The Emergence of AI”, in <https://www.thecommunityofinquiry.org/editorial44>. De asemenea, vezi Randy Garrison, „Social Presence Reconsidered”, in <https://www.thecommunityofinquiry.org/editorial43>.

Academia Bulgară de Științe, sărbătorită la Academia Română

Academia Bulgară de Științe, serbată la Academia Română, la împlinirea a 155 de ani de la fondare

Departamentul comunicare și imagine, Academia Română

Marti, 17 septembrie 2024, Academia Română a fost gazda unui dublu eveniment prilejuit de împlinirea a 155 de ani de la fondarea Academiei Bulgare de Științe: semnarea unui acord care prelungește parteneriatul științific și cultural între cele două academii, devenit de multă vreme reper, și vernisarea unei expoziții aniversare.

Dorința Academiei Bulgare de Științe de a-și sărbători aniversarea în România are o puternică justificare istorică, întrucât înaltul for de cultură bulgar a fost înființat, în data de 29 septembrie 1869, pe teritoriu românesc, la Brăila, în condiții neprielnice pentru națiunea bulgară de la acea vreme. Practic, istoria acestui vechi for datează cu nouă ani înainte de restabilirea statalității bulgare. Înființată cu numele de Societatea Literară Bulgară, instituția a funcționat în România vreme de aproape 10 ani.

La momentul fondării, Societatea întruhipa aspirațiile patrioților renașterii bulgare precum Marin Drinov (profesor la Universitatea Harkov), Vasil Drumev (prim-ministru al Principatului Bulgariei și episcop mitropolit de Târnovo), Gavril Krăstevici (guvernatorul Rumeliei de Est), care urmăreau sincronizarea poporului bulgar cu evoluția națiunilor europene dezvoltate.

Între personalitățile de seamă care au marcat înființarea Academiei Bulgare și au rămas în memoria națională bulgară se numără și Evlogi și Hristo Gheorghiev, Dobri Voinikov, Raiko Jinzikov, Vasil Levski, Liuben Karavelov, Hristo Botev, Todor Ikonov, Neșo Boncev, Naiden Gherov, Dimităr Șișmanov, Vasil Stoianov. După eliberarea Bulgariei, în 1878, Societatea și-a mutat activitățile la Sofia și s-a impus ca un centru științific cu autoritate, având o bogată activitate socială, culturală și politică.

Actualmente, Academia Bulgară de Științe reprezintă, asemenea majorității academiilor naționale, cel mai important for științific și spiritual din Bulgaria, având statut autonom și fiind guvernată în conformitate cu principiile democratice, valorile universale, tradițiile și interesele naționale. Academia Bulgară de Științe funcționează pe mai multe coordonate.

Cercetarea fundamentală și aplicată

Academia Bulgară de Științe este cea mai mare organizație de cercetare din Bulgaria, cuprinzând 44 de institute de cercetare și mai multe unități specializate, inclusiv patru muzee, o bogată bibliotecă și o editură. În prezent, are aproximativ 2.400 de cercetători, reprezentând aproximativ 15% din personalul academic din Bulgaria, care asigură peste 40% din producția științifică a țării.

Cercetarea fundamentală și aplicată se desfășoară în nouă divizii: Știința și tehnologia informației și comunicațiilor; Resurse energetice și eficiență energetică; Nanoștiință, noi materiale și tehnologii; Biomedicină și calitatea vieții; Biodiversitate, bioresurse și ecologie; Schimbări climatice, riscuri și resurse naturale; Astronomie, cercetare spațială și tehnologii; Patrimoniul cultural și istoric și identitatea națională; Omul și Societatea.

Sprijin pentru stat, societate și mediul de afaceri

Cercetătorii din cadrul Academiei Bulgare de Științe sunt experți cu înaltă calificare, ceea ce îi face un partener căutat în rezolvarea unor probleme naționale de mare importanță și în elaborarea de strategii sau în stabilirea priorităților cheie ale statului. De asemenea, Academia Bulgară de Științe menține contacte strânse cu

*Clubul Academicienilor, sediul central al Academiei Române.
Sărbătorirea împlinirii a 155 de ani de la fondarea
Academiei Bulgare de Științe*

mediul de afaceri pentru a dezvolta produse, tehnologii și servicii inovatoare. Astfel, Forumul Știință pentru Afaceri este o inițiativă comună a Academiei Bulgare de Științe și a Agenției Bulgare de Promovare a Întreprinderilor Mici și Mijlocii, cu sprijinul Ministerului Educației și Științei și al Ministerului Inovării și Cercetării. Scopul principal al forumului este de a prezenta bune practici și exemple de succes în parteneriatul dintre mediul de afaceri și oamenii de știință din domeniul cercetării. În ultimii 20 de ani, Academia a fost lider în rândul organizațiilor bulgare în ceea ce privește numărul de brevete înregistrate și de modele de utilitate.

Educație și formare

Oamenii de știință de la Academia Bulgară de Științe sunt conferențieri de renume, care conduc cursuri de licență și master în universități atât din țară, cât și din străinătate, și co-supervizează lucrările de licență și master dezvoltate în institutele Academiei. Unitățile sale de cercetare sunt acreditate pentru pregătirea doctoranzilor, Academia având un Centru de Doctorate și Carieră. Este, în același timp, un centru lider pentru îmbunătățirea calificării profesorilor. Cu o implicare constantă atât în învățământul universitar, cât și în cel preuniversitar, din anul universitar 2009 participă la programul Erasmus+, în cadrul căruia are peste

150 de acorduri cu universități din străinătate, iar numărul acestora a crescut, precum și numărul de mobilități doctorale.

Cooperare internațională

Academia Bulgară de Științe dezvoltă o largă cooperare internațională, având încheiate acorduri de parteneriat științific cu peste 45 de academii străine, între care Academia Română ocupă un loc constant.

Departamentul de Relații Internaționale, înființat în 1957, deține o experiență bogată în management și sprijină echipele științifice pentru schimbul de vizite de cercetare în cadrul acordurilor bilaterale și pentru participarea la programele-cadru ale Uniunii Europene.

Academia, direct sau prin unitățile sale de cercetare, este un reprezentant activ al Bulgariei în organizațiile interguvernamentale care reunesc politicieni, cercetători și personalități publice care lucrează pentru rezolvarea problemelor globale. Asemeni Academiei Române, Academia Bulgară de Științe este membră a unui număr de organizații internaționale neguvernamentale, cum ar fi Consiliul Internațional de Știință (ISC), All European Academies (ALLEA), European Academies Science Advisory Council (EASAC), European Science Foundation (ESF-Science Connect).

*Semnarea parteneriatului de colaborare interacademică.
Acad. Ioan-Aurel Pop, președintele Academiei Române,
și acad. Julian Revalski, președintele Academiei Bulgare de Științe*

Reînnoirea parteneriatului științific dintre Academia Română și Academia Bulgară de Științe

Semnarea acordului care reînnoiește parteneriatul de colaborare științifică dintre Academia Română și Academia Bulgară de Științe a avut loc marți, 17 septembrie, la Clubul Academicienilor. Documentul a fost semnat de președinții celor două Academii, acad. Ioan-Aurel Pop și acad. Julian Revalski, în prezența unei ample delegații bulgare, a conducerii Academiei Române și a reprezentanților presei. Parteneriatul prevede continuarea colaborării în diverse domenii ale cercetării științifice și academice, precum istorie, chimie, medicină, fizică nucleară, etnografie și folclor, lingvistică.

Cei doi președinți au evocat momentul înființării Academiei Bulgare de Științe, în urmă cu 155 de ani, pe teritoriul românesc, la Brăila, și tradițiile colaborării dintre cele două foruri. Academicienii Ioan-Aurel Pop și Julian Revalski și-au exprimat încrederea în procesul de diversificare, în viitor, a schimburilor academice. Cu acest prilej, cercetători din cadrul Academiei Bulgare au prezentat o serie de prelegeri vizând colaborarea dintre cele două instituții.

Evenimentul a fost onorat de prezența ES Radko Vlaiko, ambasadorul Bulgariei la București. La eveniment, au participat, de asemenea, tineri studenți bulgari care urmează stagii de pregătire la București.

Discursul acad. Ioan-Aurel Pop, președintele Academiei Române, la semnarea acordului de parteneriat

„Este o ceremonie importantă astăzi, care marchează colaborarea între două academii surori. Suntem foarte onorați să primim delegația Academiei Bulgare de Științe și să vă urăm un foarte călduros bun venit în această clădire istorică, sediul central al Academiei Române, ridicat în urmă cu 125 de ani. Știm că Academia Bulgară de Științe a fost fondată 1869 pe teritoriul actual al României și suntem foarte mândri din acest motiv. Suntem mândri că România a fost capabilă să acorde sprijin unui eveniment atât de important. Nu cu mult timp înainte, în 1866, fusese creată Academia Română, aici, în București, primul său nume fiind Societatea Literară. Avem deci cu puțin mai multă experiență decât Academia Bulgară, dar ambele au fost create în aceeași perioadă. Între timp, după obținerea independenței României și a independenței Bulgariei, am fost capabili să cooperăm în numeroase domenii. Trebuie să mărturisim însă că, în ultimele decade, relațiile între Academia Bulgară și Academia Română au fost chiar mai strânse. Am colaborat în domeniul cercetării, în diferite specialități. Suntem mândri de acest lucru. Am avut schimburi de cercetători, s-au efectuat vizite la Sofia sau la București, și nu numai. Sper că colegii bulgari vor avea un foarte frumos sejur

în România: astăzi, aici, la București, și mâine la Braïla.

Suntem încântați să vă anunțăm că expoziția găzduită de Biblioteca Academiei Române, aflată alături, va fi deschisă o perioadă mai lungă de timp, astfel încât mulți bucureșteni sau turiști străini să o poată admira. Expoziția „Petăr Beron. 200 de ani de la prima ediție a *Abecedarului cu pești*” va fi vernisată în această seară și sunt încântat să vă anunț că vă veți întâlni din nou cu domnul președinte Revalski. Cu ocazia acestui important eveniment, a acestei importante aniversări, vă doresc ceremonii foarte reușite aici, în România, și la Sofia, și în întreaga Bulgarie.“

* * *

Afișul expoziției „Petăr Beron. 200 de ani de la prima ediție a *Abecedarului cu pești*”

Ilustrația copertei primului *Abecedar* în limba bulgară
Sursă foto: Biblioteca Centrală a Academiei Bulgare de Științe

Primul Abecedar în limba bulgară, expus la Academia Română

Biblioteca Centrală a Academiei Bulgare de Științe a organizat la Academia Română expoziția „Petăr Beron. 200 de ani de la prima ediție a *Abecedarului cu pești*”, primul abecedar în limba bulgară, lucrare a cărei istorie trimite și ea la spațiul românesc, întrucât a fost tipărită la Brașov, în anul 1824.

Vernisajul expoziției a avut loc la ora 18, în Cupola de Sticlă a Bibliotecii Academiei Române, în prezența președintelui Academiei Bulgare de Științe, Julian Revalski, însoțit de academicieni și oameni de știință și de cultură din Bulgaria aflați în vizită oficială la Academia Română. Din partea Academiei Române a luat cuvântul acad. Mircea Dumitru, vicepreședinte, care a evocat tradiția bunelor relații de colaborare științifică și culturală dintre cele două națiuni.

Acad. Julian Revalski, președintele Academiei Bulgare de Științe,
și acad. Mircea Dumitru, vicepreședinte al Academiei Române

Discursul acad. Mircea Dumitru, vicepreședinte al Academiei Române, la vernisarea expoziției

„Este o mare onoare pentru mine să deschid această expoziție, care celebrează 200 de ani de la publicarea *Abecedarului cu pești*, primul abecedar în limba bulgară, un foarte important și semnificativ eveniment din punct de vedere cultural

și istoric. Cu o oră în urmă, cei doi președinți ai celor două Academii, academicianul Revalski și academicianul Pop, au semnat reînnoirea parteneriatului dintre academiile noastre. Am semnat o strânsă colaborare, despre care ne-au vorbit colegii bulgari în prelegerile pe care le-au susținut. Istoria relațiilor dintre instituțiile noastre datează de mult timp, ele au devenit și mai strânse în ultimii ani și sperăm ca în viitor cooperarea dintre noi să fie și mai puternică.

Academicianul Revalski a menționat de mai multe ori oportunitatea unică de a veni aici, la București, și de a exprima mulțumirile pentru generozitatea și ospitalitatea poporului român, în mod deosebit în secolul al XIX-lea, la începutul renașterii poporului bulgar.

Petăr Beron a trăit în mai multe locuri în România, la Brașov, din câte am citit, la Craiova și la București, desigur, dar nu numai Beron, ci și părinții fondatori ai Universității din Sofia au trăit în București. Și înainte de înființarea Universității din Sofia, în jurul anilor 1888-1889, ei s-au aflat aici, la București. De asemenea, nu în ultimul rând, eroul dumneavoastră național Hristo Botev a trăit în București și la Brăila, înainte de a reveni în Bulgaria.

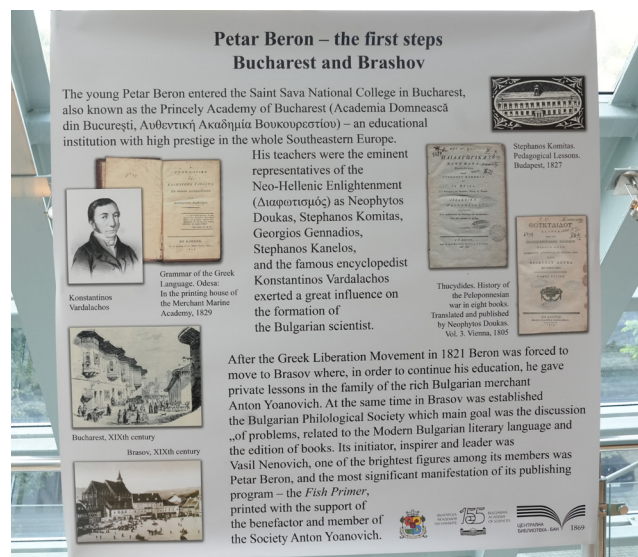
Vreau să vă spun că este normal ca exact aici să celebrăm cei 200 de ani de la publicarea primului abecedar bulgar și exact aici să sărbătorim și să ne bucurăm de împlinirea a 155 de ani de la înființarea Academiei Bulgare de Științe, dar și faptul că simțim și împărțim cu dumneavoastră un foarte important moment din istoria noastră și din istoria dumneavoastră.

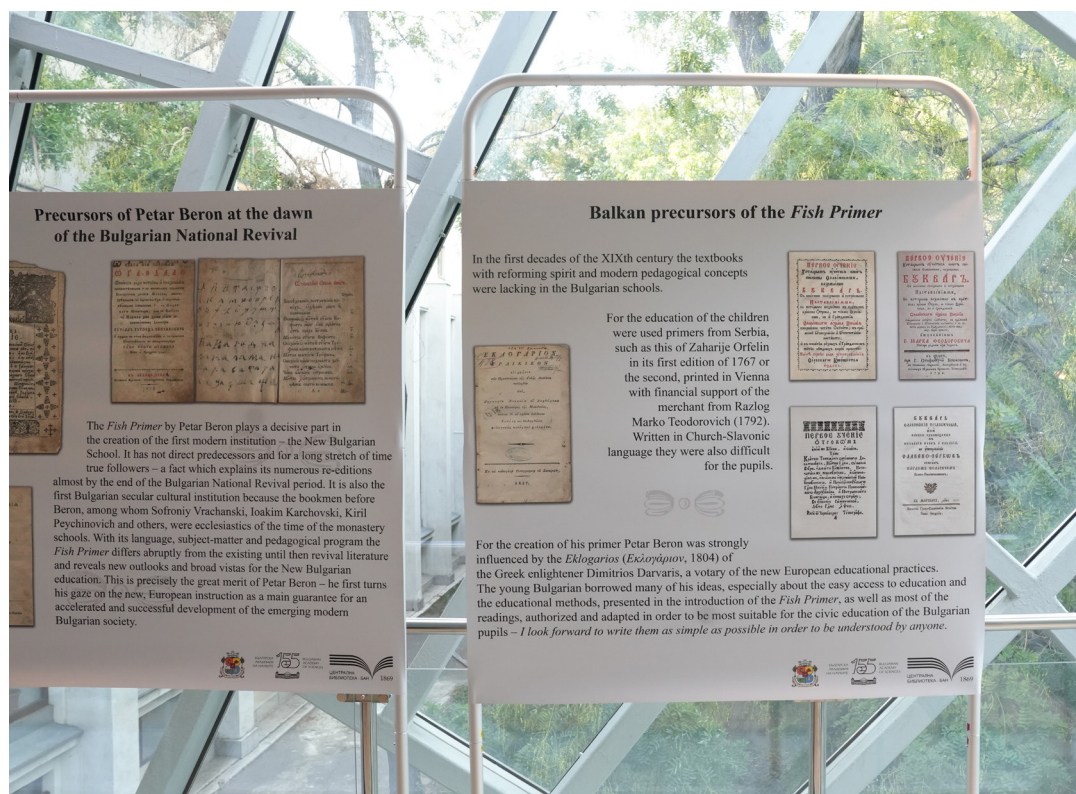
Sunt foarte bucuros și mândru să găsesc atâtea lucruri despre felul în care am putut acorda ajutor bulgarilor în secolul al XIX-lea și sper că generația mea și generațiile viitoare vor face mai mult pentru a intensifica colaborarea dintre instituțiile noastre și dintre națiunile noastre, pentru că lucrăm pentru națiunile noastre și în folosul națiunilor noastre.”

Expoziția s-a bazat pe volume aflate în patrimoniul Bibliotecii Centrale și pe documente de arhivă de la Biblioteca Națională „Sfinții Chiril și Metodie” și din Arhiva Academiei Bulgare de Științe. Cărțile fac parte din moștenirea culturală și istorică a Bulgariei și sunt de o mare importanță atât pentru națiunea bulgară, cât și pentru comunitatea internațională, introducând o abordare revoluționară a predării.

Cele 14 panouri ale expoziției au prezentat prima ediție a *Abecedarului cu instrucțiuni diverse* (1824), cunoscută sub numele de *Abecedarul cu pești* datorită desenului de pe copertă, care ilustrează o balenă. O serie de panouri au fost dedicate autorului, Petăr Beron, un proeminent savant și educator din timpul Renașterii Naționale a Bulgariei, care a înțeles că educația europeană este esențială pentru dezvoltarea rapidă și de succes a societății bulgare.

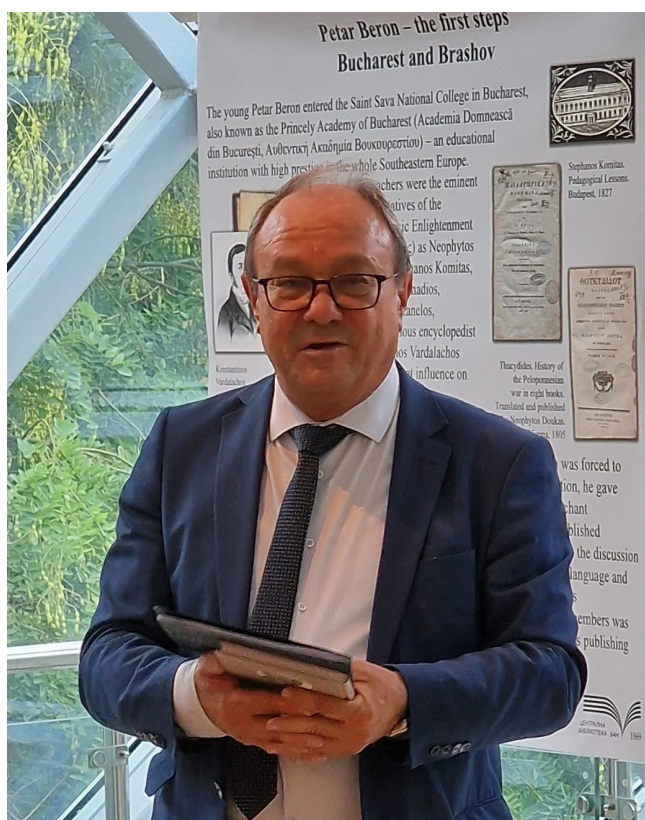
Expoziția a fost deschisă publicului în perioada 17 septembrie – 8 octombrie 2024.

„Mă aștept ca tradiția colaborării dintre cercetătorii ambelor Academii să continue” – Interviu cu Julian Revalski, Președintele Academiei Bulgare de Științe

Cătălin Mosoia*

Academia Română a fost gazda expoziției „Petăr Beron. 200 de ani de la prima ediție a Abecedarului cu pești“, primul abecedar în limba bulgară, lucrare tipărită la Brașov, în anul 1824. Expoziția a fost organizată de Biblioteca Centrală a Academiei Bulgare de Științe, cu prilejul împlinirii a 155 de ani de la înființarea Academiei Bulgare, eveniment petrecut tot pe teritoriul românesc, la Brăila, în data de 29 septembrie 1869.

Vernisarea expoziției a fost precedată de semnarea acordului care reînnoiește parteneriatul de colaborare științifică dintre Academia Română și Academia Bulgară de Științe. Documentul a fost semnat de președinții celor două Academii, acad. Ioan-Aurel Pop și acad. Julian Revalski. Cu această ocazie, matematicianul academician Julian Revalski a avut amabilitatea de a ne acorda un scurt interviu.

Cătălin Mosoia: *Stimate domnule academician Julian Revalski, Președinte al Academiei Bulgare de Științe, știu că ați vizitat de mai multe ori țara noastră. Ce puteți spune despre România de astăzi?*

Julian Revalski: O țară minunată! Spun aceasta pentru că pot face comparație între vizitele mele anterioare. Am vizitat România de patru ori, prima dată în 1987 și de trei ori în ultimii ani. Cea mai recentă vizită a fost la Universitatea din Iași, iar acum la Academia Română, în București. Sunt încântat!

Cătălin Mosoia: *Sunteți matematician, iar activitatea dumneavoastră științifică este impresionantă: profesor titular la Institutul de Matematică și Informatică de la Academia*

* Expert comunicarea științei, Departamentul comunicare și imagine, Academia Română

Bulgară de Științe și ulterior director al acestui institut; profesor asociat la Université des Antilles et de la Guyane, Franța; profesor invitat la Universitatea Paris 2, Universitatea din Limoges, Politecnico di Milano, Universitatea Montpellier II, Universitatea Humboldt din Berlin sau Universitatea din Genova. Întorcându-ne în perioada când erați elev, ce anume v-a determinat să vă îndreptați către studiul matematicii?

Julian Revalski: Cel mai important a fost faptul că am avut profesori de valoare, care au știut să atragă atenția tinerilor către problemele greu de rezolvat – astfel am devenit mult mai interesat de matematică. Am participat la concursuri și olimpiade de profil și am obținut rezultate bune. Acesta a fost începutul. Ulterior, în mod firesc, am devenit student al Facultății de Matematică și Mecanică a Universității din Sofia.

Cătălin Mosoia: *Ați îndrăgit matematica, iar odată cu trecerea timpului sentimentele față de această disciplină de studiu s-au intensificat. Cum definiți matematica?*

Julian Revalski: Sunt definiții tradiționale ale matematicii, însă nu vreau să le repet aici. Aș spune că matematica devine din ce în ce mai mult o metaștiință. Matematica este prezentă în multe alte științe.

De pildă, simpla mărire a unui detaliu dintr-o fotografie (zoom) realizată cu telefonul se bazează pe un proces matematic. Nu mai vorbim despre prezența matematicii în științe precum fizica, chimia, biologia, dar și în științe sociale pentru că, din ce în ce mai mult, metodele matematice sunt folosite pentru a modela comportamentul social. În concluzie, matematica este o metaștiință, nu pentru că sunt matematician, ci pentru că aceasta este realitatea.

Cătălin Mosoia: *Din 2016 sunteți președintele Academiei de Științe din Bulgaria. Cum este văzută Academia Română de la Academia Bulgară de Științe?*

Julian Revalski: Academia Română este ca o soră mai mare pentru Academia Bulgară de Științe. Ambele s-au înființat pe pământ românesc și, de asemenea, s-au fondat ca societăți învățate și literare, cu scopul renașterii națiunii, care însemna studierea limbii, a istoriei, a culturii. Academia Bulgară a fost fondată la Brăila, în anul 1869, la trei ani după înființarea Academiei Române. Din acel moment, evoluția celor două Academii a fost mai mult sau mai puțin similară.

Cătălin Mosoia: *Ce ne puteți spune despre viitorul colaborării dintre cele două academii?*

Julian Revalski: În privința colaborării dintre cele două Academii, există domenii tradiționale de cercetare, dar și unele noi. Cea mai activă și cea mai îndelungată a fost colaborarea în domenii precum istoria și etnografia. Mai menționez colaborarea remarcabilă cu infrastructura dumneavoastră de cercetare de pe platforma de la Măgurele.

În plus, noile domenii constituie potențiale direcții de cercetare comune. Inteligența artificială este o provocare și mă aștept la multe colaborări între specialiștii din acest domeniu al cunoașterii, dar și între cercetătorii din științele sociale. Inteligența artificială pare să determine și probleme legate de viața socială; pe de o parte, oamenii se tem că își vor pierde locurile de muncă, iar pe de altă parte, vor apărea noi locuri de muncă.

Mă aștept ca tradiția colaborării dintre cercetătorii ambelor Academii să continue. Totodată, se vor deschide și noi direcții de colaborare, inclusiv în matematică și psihologie.

17 septembrie 2024

Agricultura și spațiul rural din România

Unde se află și încotro se îndreaptă agricultura României în perioada postaderare, 2007–2024–2040*

Acad. Păun Ion Otiman

Momentul pe care l-am ales pentru publicarea prezentului studiu nu este întâmplător. România, inclusiv agricultura și spațiul rural, se află acum la începutul unui nou ciclu politic și administrativ național și european. Decidenții majori ai României, responsabili de evoluția viitoare a economiei, deci și a agriculturii, trebuie să cunoască atât **starea reală actuală a sistemului agroalimentar**, mai mult decât **precară**, dar și, **imperios necesar**, să propună, să promoveze și să implementeze **un mix de strategii de ameliorare a sistemului agroalimentar național** în concordanță cu **Pactul ecologic european al României**, pe care îl vom prezenta într-un număr viitor al „Revistei Academica”.

Realitățile spațiului rural românesc, după peste trei decenii de tranziție și reforme agrare, sunt rezultatul evenimentelor și acțiunilor politice, economice, juridice și sociale acumulate de-a lungul secolului al XX-lea, la care se adaugă efectele politicii agricole comune europene aplicate după aderarea României la UE în anul 2007.

În elaborarea politicii agricole privind exploatațile agricole, UE a plecat de la conceptul european, unanim acceptat, conform căruia agricultura este atât o ramură economică producătoare de produse agricole marfă și profit cât și un mod de viață socială, iar spațiul rural, este atât un spațiu de producție, un spațiu economic cât și un mediu de viață, un mediu social și cultural, cu implicații complexe asupra vieții de ansamblu a unei națiuni. Politicile agrare vest-europene au favorizat

formarea, în paralel și în majoritatea cazurilor, a **exploatațiilor agricole privat-familiale** ca bază a producției agricole și suport al menținerii vieții sociale în spațiul rural. Concomitent cu formarea și consolidarea exploatațiilor agricole (fermelor) privat-familiale, politica agricolă comună a stimulat crearea și dezvoltarea unei infrastructuri agroalimentare de tip cooperatist (cooperative) sau a societăților comerciale de aprovizionare, desfacere și prelucrare din aval și din amonte de exploatația agricolă.

În actualul studiu ne-am propus să analizăm modul în care s-au format exploatațile agricole românești actuale, ca mărime și structură, prin aplicarea reglementărilor reformei funciare prevăzute de Legea 18 a fondului funciar și dacă acestea contribuie la asigurarea securității și siguranței alimentare a populației și dacă sunt compatibile cu cele de tip familial din UE, caracteristice economiei rurale dezvoltate, dinamice, durabile și sustenabile din spațiul european la care am aderat în anul 2007.

Pentru o cât mai corectă și cuprinzătoare stare a agriculturii, principalele metode de cercetare ale evoluției economice și sociale a agriculturii și spațiului rural românesc pe care le-am folosit sunt: **analiza seriilor dinamice** (cronologice) **lungi** și **comparația în timp și spațiu** a principalilor indicatori economici, financiari, sociali și tehnici ai agriculturii românești cu cei din agricultura unor țări vest-europene (membre UE) și ale unor țări est-europene (membre și non-membre CSI).

* Sintează a lucrării „Unde se află și încotro se îndreaptă agricultura României?! 1991–2007–2023”, Editura Academiei Române, București, 2023

Seriile statistice cronologice, având ca surse de date anuarele și rapoartele statistice ale României, anuarul statistic european EUROSTAT, surse statistice esteuropene din fostele state socialiste esteuropene, atâtea cât am avut la dispoziție (puține ca volum și cu posibilități reduse de accesare, în general incompatibile cu statisticile europene), precum și din multiple surse bibliografice, au fost segmentate, pentru o cât mai autentică comparație, în două perioade distincte: **1990-2006 – perioada de preaderare; 2007-2024 – perioada de postaderare a României la UE**, iar acolo unde a fost necesar s-au folosit și serii statistice mai lungi, ca de exemplu în cazul analizei comparative a evoluției mărimii și structurii exploatațiilor agricole în câteva țări europene (pentru Franța 125 ani, pentru Germania 50 ani și pentru România 100 de ani).

Efectele economice și de producție, modificările structurale intervenite în timp, producția și consumul agroalimentar al României, influențate de tranziție și reforme, le-am prezentat în două serii statistice cronologice succesive. Pentru exemplificare, referitor numai la scăderea ponderii producției animale românești cu 7,4% în perioada 2007–2019, după aderarea la UE, față de perioada anterioară aderării, 1990-2006 (producția animală 24,1%, în perioada 1990-2006; 18,7% în perioada 2007–2019), a însemnat, din punct de vedere economic, o reducere a valorii producției zootehnice românești de circa 1,9 miliarde euro, ceea ce, în mărimi de producție fizică, reprezintă o scădere de circa 200000 tone carne (cantitate egală cu carnea

de porc importată de România în doi ani, 2018-2019, fizic însemnând o reducere a efectivului de 1,9 milioane porci sau o diminuare de 76 mil. hl lapte (producția anuală a 190000 vaci, calculată la producția medie anuală de 4000 l/cap).

Rezultatul studiilor și cercetărilor efectuate evidențiază faptul că situația actuală a zonelor rurale, marcate de fenomene economice și sociale negative, solicită o schimbare radicală a politicii agricole românești actuale cât și necesitatea unor elemente concrete de subsidiaritate conținute în reglementările politicii agricole comune europene aplicabile și agriculturii României. Concret, considerăm că este necesar în viitor, adoptarea unui nou sistem de susținere financiară a producției agroalimentare românești.

Lucrarea de față, cu tema „*Unde se află și încotro se îndreaptă agricultura României*” – după (peste) 30 de ani de la promulgarea Legii fondului funciar (1991) și de aplicare a acesteia, precum și de peste 15 ani de la aderarea României la Uniunea Europeană și de adoptare a politicii agricole comune europene (2007) – prezintă drumul parcurs de agricultura României, de spațiul rural și locuitorii săi, ca efect al „*tranziției*” de la agricultura colectivizat-estatistă la agricultura privată și al „*reformelor*” aplicate de statul român și UE (după anul aderării, 2007) în această perioadă de timp, semnificativă ca durată, de peste trei decenii, și **câteva propuneri privind corecțiile și reformele necesare „îndreptării” evoluției viitoare ale agriculturii și dezvoltării rurale românești** către spațiul vest-european în care am intrat.

În perioada 1991–2024, lungă de peste trei decenii, după promulgarea Legii fondului funciar, ca efect al aplicării acesteia, s-au produs mutații profunde în structura agriculturii României, determinate de principalul fenomen juridic, economic și social al perioadei: **privatizarea terenului agricol (reîmproprietărirea)**, atât cât a fost posibilă din cauza multiplelor restricții de sorginte ideologică comunistă impuse de majoritatea politică (parlamentară) din acea perioadă cu privire la revenirea la proprietatea funciară privată dinainte de naționalizare și colectivizare, marcată, la început, de sincope, inconsecvențe de ordin politic și ideologic, determinate de trecerea de la agricultura socialistă de stat și colectivistă la agricultura privat familială și societală. Prevederile inițiale ale Legii fondului funciar, ale suitei de legi cu amendările ulterioare (în mare parte și în cele mai multe cazuri contradictorii) și ale legislației subsecvente (ordonanțe și hotărâri de guvern etc.) au favorizat apariția unei **structuri fluide și puternic bipolarizate a agriculturii românești actuale**.

Realitățile spațiului rural românesc, după peste trei decenii de tranziție și reforme agrare, privite într-un orizont de timp mai lung, sunt rezultatul evenimentelor și acțiunilor politice, economice, juridice și sociale acumulate de-a lungul secolului al XX-lea, la care se adaugă efectele politicii agricole comune europene aplicate după aderarea României la UE, în anul 2007. Patru schimbări majore de sistem, intervenite în secolul trecut, apreciate ca patru fracturi majore ale structurilor agrare românești: marea reformă agrară din anul

1921, reforma agrară din anul 1945, colectivizarea din perioada 1949-1962 și decolectivizarea agriculturii după anul 1989, ca efect al aplicării Legii fondului funciar din anul 1991 (și a legilor conexe acesteia), au făcut imposibilă **conceperea și aplicarea unui proiect agricol românesc de lungă durată**, asemenea majorității țărilor (vest) europene. Schimbările majore succesive de sistem politic au generat instabilitate și, ceea ce este mai grav, absența continuității, durabilității și sustenabilității sistemului agricol național, fenomene care se manifestă deplin și în prezent.

Agricultura actuală a României (apărută după anul 1989), puternic bipolarizată, fluidă, nestructurată, neperformantă, necompetitivă și neconcurențială european, este formată din:

a) **gospodării agricole mici de subzistență și semisubzistență necomerciale** (3.700 mii) care cuprind peste 95% din numărul exploatațiilor și peste 8 milioane ha teren agricol;

b) **exploatații agricole mari corporatiste** (societăți comerciale, asociații agricole), majoritatea aflându-se, în prezent, în faza **capitalismului latifundiar primar**, din care circa 12 mii exploatații mari și foarte mari de tip latifundiar, care cumulează o suprafață agricolă eligibilă european de peste 6,5 milioane ha (din care peste 5 mil. ha teren arabil de cea mai bună calitate) rezultate din unitățile agricole socialiste mari (IAS, CAP), caracteristice socialismului oriental din perioada comunistă, precum și

c) **exploatații mijlocii familiale**, 60 mii, (asemănătoare majorității exploatațiilor agricole

vesteuropene comerciale performante), care dețin (numai) circa 1,5 milioane ha (10,2%) din suprafața arabilă a țării, **este consecința politicilor agricole românești** (tranziție, reforme, restructurări, ajustări) **aplicate contradictoriu, lipsite de continuitate, coerență și competitivitate, după cum urmează:**

1. **Grad redus de utilizare a potențialului ecologic al terenurilor agricole**, de numai 39-40%, față de un grad mediu normal de utilizare al terenurilor agricole din Franța și din alte țări vesteuropene membre ale UE de 80%, este un alt factor generator de nonperformanță în agricultura României. În plus, aportul celor trei factori de producție agricolă (pământ, muncă și capital) plasează agricultura României în faza primară de evoluție, cu o contribuție a factorilor adăugați (muncă și capital care creează valoare nouă), de numai circa 30%. Aceasta este principala explicație a faptului că, în această perioadă (1990-2024), România a realizat o producție medie de cereale de circa 3300 kg/ha, față de producția medie a Franței de 6800 kg/ha (producția medie de cereale a României fiind de 48,2% din producția medie a Franței).

2. **Decalajele de performanță tehnologică**, cuantificate prin randamentul mediu scăzut la cereale obținut de România, sunt evidențiate atât de nivelul scăzut al producțiilor, cât și de **fluctuația și instabilitatea** multianuală accentuată. În țări precum Franța, Italia și Spania se înregistrează un **diferențial maxim de producție** (diferența între producția maximă și cea minimă anuală) la culturile de cereale de circa 1300 kg/ha (21%), la o produc-

ție medie multianuală de 6800 kg/ha, iar în România diferențialul maxim este de 2000 kg/ha (75%), la o producție medie multianuală de numai 3300 kg/ha, fapt ce demonstrează, fără putere de tăgadă, nonperformanțele și marile fluctuații ale producției vegetale ale României, dependența acestora neacceptat de mare de condițiile climatice.

3. **Fluctuația și nonperformanța nepermis de mari ale producției agricole anuale** sunt generate, în primul rând, de **dependența încă (prea) ridicată de condițiile meteorologice anuale** (meteo-dependența producției agricole), deoarece sistemele de irigații înainte de anul 1990 au fost folosite incomplet iar, după acest an, fiind, în mare parte, nefuncționale, din cauza degradării fizice, echipării precare a fermelor cu instalații de irigare, toate acestea producând costuri ridicate ale apei aduse la plantă, generate de 3-4-5 repompări succesive din fluviul Dunărea, care asigură 90% din necesarul de apă. Totodată, prin folosirea în multe exploatații agricole a unor **tehnologii agricole învechite** (mai cu seamă în primele două decenii după anul 1990), cu consum redus de inputuri (îngrășăminte, substanțe de protecția culturilor, care ar trebui să susțină performanța) și a unor echipamente tehnice depășite din punct de vedere al consumului de carburanți, de energie și al productivității, toate acestea au condus la **nonperformanța actuală de producție și economică;**

4. **Stadiul actual real al agriculturii și dezvoltării rurale românești**, privit din punctul de vedere al **dezvoltării spațiului rural** și al **performanțelor agricole**, rezultate din mărirea

principalilor indicatori economici, **este similar cu stadiul în care s-a aflat agricultura țărilor UE-6 în anii 1965–1970**, deoarece:

- **Dezvoltarea și amenajarea teritoriului rural sunt precare:** instalațiile de apă, canalizarea, stațiile de epurare, încălzirea cu gaze naturale de 5-6 ori mai mică față de țări ca Ungaria, Cehia, Slovacia (țări fără producție proprie de gaz metan), căile de comunicații, rețelele de drumuri, toate acoperă teritoriul rural în proporție redusă și sunt de slabă calitate etc.

- **Starea slabă a locuirii** pentru circa 38% din populația rurală, determinată de calitatea necorespunzătoare a locuințelor (caselor) construite din materiale nedurabile (40–42%) și a gradului ridicat de îmbătrânire a acestora (75% din locuințe au vechimea peste 50–60 sau chiar 100 de ani).

- **Alimentarea cu apă a locuințelor** este necorespunzătoare, mai mult de jumătate din populația rurală nebeneficiind de alimentare cu apă în sistem public.

- **Valoarea producției agricole (primare) la hectar**, obținută de fermierii români, este de 1411 €/ha (media perioadei postaderare), de 1,5–1,6 ori mai mică comparativ cu cea obținută de țările UE (2250 €/ha).

- **Consumul intermediar**, ca expresie a nivelului de susținere financiară a tehnologiilor de producție, a structurii și a gradului de intensivizare a producției agricole, cu impact direct asupra randamentelor, înregistrează o valoare de circa 700 euro/ha în România, comparativ cu 8.369 euro/ha în Olanda, 3.987 euro/ha în Belgia, 2.843 euro/ha în Danemarca, 2500-2800 euro/ha în Franța și Germania.

- **Valoarea adăugată brută** în agricultura românească se află la jumătatea mediei UE, fapt care conduce la obținerea unei producții agroalimentare finale de circa 1.400–1.500 €/ha în România, față de o medie de 2.400–2.600 €/ha în țările UE. Valoarea adăugată brută scăzută și **transferul masiv în afara țării al subvențiilor pe suprafață** încasate de agricultorii români de la UE, (prin exportul de cereale și oleaginoase peste 50% din producția națională) și prelucrarea internă redusă a materiilor prime agricole; transformarea extrem de

redușă a porumbului produs de exploatațiile vegetale în furaje combinate, respectiv în carne și ouă în exploatațiile zootehnice românești.

- **Producția agroalimentară internă asigură necesarul de consum** al populației, după cum rezultă din datele statistice, astfel: tomate 82,3%; fructe 70,9%; carne de porc 58,1%; carne de pasăre 68,3%; carne total 64,4%; lapte de vacă 81,7%;

- **Autoconsumul alimentar** în România se ridică, în medie, la **28-35%** din totalul consumului alimentar intern; în fermele de subzistență acesta reprezintă 90–92% din producția exploatațiilor agricole mici, iar în cazul fermelor de semi-subzistență și comerciale de mărime medie, ponderea autoconsumului este de 50–52%, față de numai 10–12% în UE, această stare având drept consecință o valoare medie a consumului comercial de produse agroalimentare din producția agricolă a României de 400–420 €/ha, de patru ori mai mică comparativ cu cea realizată de UE.

- Consecința non-performanțelor agricole românești se concretizează în **ponderea extrem de ridicată a importului de alimente** în totalul consumului alimentar **27,8%**, media perioadei postaderare, ponderea mult prea scăzută a exporturilor în total producție agroalimentară (**15,4%**) și, prin urmare, o balanță comercială agricolă negativă;

- **Importul celor mai importante produse agroalimentare** se prezintă astfel în perioada postaderare: tomate **17,7%**; fructe **29,1%**; lapte de vacă **18,3%**; carne total **35,6%**; carne de porc **41,9%**; carne de pasăre, **31,7%**, cu sublinierea faptului că în ultimii cinci ani ponderea importurilor a crescut mult peste cifrele prezentate.

- **Exportul românesc conține preponderent materii prime:** cereale, oleaginoase, animale vii, iar **importul românesc** este format masiv din produse de origine animală și procesate (carne, lapte, legume-fructe, material biologic etc.); între structura comerțului exterior agroalimentar românesc al anilor 2007-2024 și cea de 100 de ani în urmă nu este aproape nicio diferență, nici un progres structural calitativ.

- **Formarea brută a capitalului agricol românesc** este foarte lentă (comparativ, de exemplu, cu cea a Franței); **creditele bancare**

acordate exploatațiilor agricole europene, timp de peste trei decenii, sunt de 8-9 ori mai mari comparativ cu cele acordate exploatațiilor agricole românești (1.700–2.000 €/ha în UE, 200-230 €/ha în România).

- **Balanța comercială agricolă** este profund deficitară (1,2 mld. € deficit comercial în anul 2019).

- **Dotarea unui agricultor român**, comparativ cu dotarea unui agricultor din UE, este, urmare a lentorii formării capitalului fix românesc, de circa 10-12 de ori mai mică (6000-6500 € imobilizări corporale în UE, față de 940 € în România).

5. Explicația rezultatelor economice necorespunzătoare, prezentate anterior, este rezultatul următoarelor fenomene:

- **Irigarea în medie a circa 230-250 mii ha teren agricol (1997-2021)**, 2,8% din terenul arabil al României, respectiv 7-8% din suprafața totală amenajată pentru irigat înainte de anul 1990 România a înregistrat, în perioada 1990-2024, o meteodependență nepermis de mare și o fluctuație exagerată a producției totale de cereale (7815 mii tone, recolta minimă în anul 2007; 31553 mii tone, recolta maximă în anul 2019);.

- **Dezootehnizarea agriculturii**, prin scăderea anuală constantă a ponderii producției animale, de la circa 37,7% din producția agricolă în perioada anterioară aderării, la 32,7% în perioada postaderării, comparativ cu ponderea medie a producției zootehnice în țările UE de peste 40-45%.

- **Absența cvasitotală a depozitelor locale, zonale și regionale** de legume-fructe, cartofi etc. care să asigure prelungirea perioadei de prezență a produselor agricole românești pe rafturile rețelelor de magazine.

- **Procesarea producției agricole primare inacceptabil de scăzută**, raportul fiind sub 1:1 în România (1€ materie primă : 1 € produs alimentar finit), față de un raport mediu de 1:2,5 în UE.

- **Disparația cvasitotală a economiei rurale sociale**, a cooperativelor meșteșugărești, atelierelor de prestări de servicii și de procesare a produselor primare (măcelării, lăptării, brutării etc.).

- **Agricultura românească actuală** în cea mai mare parte **este extensivă, neperformantă,**

puternic bipolarizată (3,6 mil exploatații mici de subzistență dețin 5159 mii ha (38,7%), 70 mii exploatații familiale mijlocii, asemănătoare exploatațiilor agriculturii vesteuropene din UE), deține numai 1,647 mii ha (12,32%), iar 12 mii exploatații mari și foarte mari - latifundii -, producătoare, în principal, de materii prime cereale și oleaginoase pentru export, dețin 6500 mii ha teren agricol, din care peste 5000 mii ha teren arabil de cea mai bună calitate (49%).

- **Harta dezvoltării rurale a României este dominată de imense pungi de sărăcie severă**, care acoperă circa 30-35% din suprafața rurală a țării, geografic, suprapunându-se pe zonele unde există mari latifundii, fiind caracteristică subdezvoltării și sărăciei extreme.

- **Agricultura românească**, ca de altfel întreaga economie agroalimentară, este caracterizată de **criza ineficienței alocării și utilizării resurselor** (începută încă cu mult timp înainte de 1989) precum și puternic afectată de **dezechilibrele sistematice ale proprietății și exploatațiilor, ale piețelor și prețurilor produselor agricole, ale input-urilor producției agricole, precum și ale competitivității și funcționării instituționale**, toate acestea fiind **factori generatori de non-performanță**.

6. În concluzie, starea actuală a agriculturii și dezvoltării rurale românești, prezentate anterior, a fost și este generată de politica agricolă națională profund greșită și de politica comună europeană, neconformă, neadaptată stării reale a agriculturii și a spațiului rural românesc, manifestată, în principal, în două dintre cele mai importante domenii ale dezvoltării:

a) **Reforma funciară aplicată agriculturii României**, a fost, în cea mai mare parte necorespunzătoare, generând structuri incompatibile cu agricultura țărilor Uniunii Europene, spre care ne-am propus să ne îndreptăm după anul 1989.

b) **Susținerea financiară a agriculturii și dezvoltării rurale în România** este preponderent neconformă cu stadiul, cerințele și nevoile actuale de dezvoltare ale agriculturii și spațiului rural românesc.

Starea sistemului agroalimentar românesc actual este cel mai bine caracterizată de **consumul**

agroalimentar al populației, adică, de realizarea funcției economice și sociale celei mai importante a agriculturii: **asigurarea securității alimentare naționale și garantarea siguranței alimentare a populației țării**. Formularea primei funcții a agriculturii și sistemului agroalimentar, sub enunțul de mai sus nu este un **slogan politic**, ci, reprezintă **necesara materializare a potențialului ecologic (natural) al României în produse agroalimentare** destinate consumului alimentar al populației autohtone și schimbului internațional (exportului).

Pentru a evidenția precara capacitate a agriculturii comerciale românești actuale (a marilor agriculturi) de a asigura consumul alimentar comercial intern cu „**produse românești**”, este necesar de cunoscut de unde provin alimentele pe piața românească, care sunt exploatațiile agricole care produc pentru piața internă și asigură consumul alimentar intern. În perioada 2000-2024 **consumul alimentar este asigurat în proporție de 77,1% din două surse interne**, din care : **42,4% autoconsumul alimentar și 34,7% cumpărările de alimente, de produse agroalimentare românești și 22,9% din import**.

Evoluția structurii valorice a producției agricole pe cele două ramuri, **vegetală și animală**, prezintă una dintre cele mai dezechilibrate structuri și tendințe, deoarece se constată **scăderea permanentă, diminuarea accentuată a ponderii producției animale** după anul aderării – 2007, față de perioada preaderării (32,7% în perioada 2007–2024, față de 37,7% în perioada 1990–2006). „Căderea” generală a producției fizice animale se explică prin finanțarea mult prea redusă a zootehniei românești, fenomen care a determinat evoluția negativă, atât a efectivelor de animale cât și a producțiilor animale în perioada 1990-2021.

Cea mai exactă reflectare a dezechilibrelor structurale ale producției agroalimentare românești, generate de politica neadecvată a alocărilor financiare naționale și europene (investiții și subvenții), este reflectată de **evoluția mărimii și structurii comerțului exterior agroalimentar** (export-import). Când vorbim de dezechilibrele structurale ale producției agroalimentare ale Ro-

mâniei ne referim la **structura comparativă a exportului și importului de produse agroalimentare**, grupate, conform statisticilor oficiale românești, pe patru clase mari: 1 – produse vegetale, 2 – animale vii, 3 – produse alimentare și 4 – grăsimi și uleiuri, primele două clase cuprind produse agricole de tipul materiilor prime iar celelalte două clase produse alimentare procesate. În timp ce România exportă, cu predilecție, materie primă cu valoare adăugată mică, datorită procesării interne totalmente insuficiente a acestora (în țară), importul necesar acoperirii consumului alimentar intern cuprinde, cu predilecție, produse înalt procesate, cu valoare mare.

Din datele comparative de mărime (suprafață) și structură ale agriculturii din țările CSI, și din România rezultă faptul că, după peste 30 de ani de „reformă” funciara și financiară, constatăm că **agricultura României se află**, ca structură și performanță, mai apropiată de agricultura țărilor esteuropene, comparativ cu agricultura țărilor UE, din care, de peste 15 ani, țara noastră face parte.

Datele comparative de asemănare fizică (mărimea suprafețelor), structurală și economică a agriculturii României cu cea a țărilor CSI, ne determină să răspundem la a doua întrebare din titlului lucrării ***Încotro de îndreaptă agricultura României în viitor (2024-2040)***. Studiul comparativ al agriculturii UE/RO/CSI ne conduce, **indubitabil către concluzia: decidenți majori, de azi și de mâine ai agriculturii României nu trebuie să continue politica greșită de evoluție de peste 30 de ani, ci să aibă înțelepciunea, curajul și știința să reformeze profund agricultura românească, adică să o îndrepte „de facto” pe căile vesteuropene de evoluție și performanță**.

Sprijinul financiar al agriculturii și dezvoltării rurale în România, în ambele perioade, a avut două destinații distincte: **subvenții** pentru susținerea producției agroalimentare și a producției marfă (Pilonul I) și **investiții** în exploatațiile agricole, unitățile de procesare și pentru dezvoltarea spațiului rural (Pilonul II). Funcție de sursele sprijinului, fondurile financiare au provenit de la **bugetul statului român**, de la **bugetul agricol european** și din **sursele proprii ale investitorilor** (autofinanțarea fermierilor și antreprenorilor).

Din analiza datelor sintetice și analitice rezultă concluzia referitoare la sprijinul financiar alocat din fonduri europene și naționale din perioada postaderare: **în total dezacord între cerințele prioritare în alocarea fondurilor financiare către ramurile agroalimentare deficitare și modul efectiv în care s-au efectuat susținerile, cu precădere către producția vegetală, adică spre agricultura primară și total necorespunzătoare cea pentru producția animală și industria alimentară, adică spre procesarea internă a producției agricole primare.**

Astfel, în cele două cicluri bugetare (2007-2020), cea mai mare parte a subvențiilor (SAPS, sprijin cuplat, ajutoare naționale tranzitorii) s-au îndreptat spre exploatarea vegetală (85,4%), pe când în producția animală au ajuns numai 14,6%, în special pentru bunăstarea animalelor și numai în subsidiar pentru producție la bovine, ovine și caprine.

Investițiile în industria alimentară din fonduri europene au fost, în perioada postaderare, de numai 1266,7 mil. €, ceea ce a reprezentat doar 4,2% din totalul investițiilor din surse europene și naționale destinate agriculturii și dezvoltării rurale.

Având în vedere nivelele mult mai reduse de finanțare ale sectorului producției animale și ale sectorului producției (procesării) alimentare și, drept consecință, debalansarea puternică a necesarului de produse procesate din consumul

alimentar românesc, prioritate în alocarea de fonduri din subvenții și investiții ar fi trebuit dirijate spre producția animală și procesare. În România, aplicându-se ”mecanic” politica agricolă comună europeană, axată cu prioritate pe culturile vegetale, vizând **plățile verzi**, s-au alocat pentru această activitate (măsuri de înverzire) suma de 6790,3 mil. €, adică 27% din totalul subvențiilor destinate agriculturii.

Efectele aplicării, repetăm, mecanice a PAC, neluarea în considerare a priorităților de alocare de fonduri europene spre ramurile deficitare (animală și alimentară) au condus la o gravă stare a consumului alimentar românesc: masiva dependență de importul de produse alimentare procesate.

Realitățile dominante ale spațiului rural românesc actual, marcate în ultimele trei decenii de fenomene economice și sociale negative, solicită o **schimbare radicală a politicii agricole românești actuale cât și necesitatea unor elemente concrete de subsidiaritate conținute în reglementările politicii agricole comune europene** aplicabile și agriculturii României., fiind cazul **adoptării unui nou sistem de susținere financiară a producției agroalimentare românești** și pe această bază elaborarea unui **Proiect agroalimentar și de dezvoltare rurală durabilă a României în viitor**. Reformele politicii agricole comune în privința subsidiarității sunt cu atât mai necesare și urgente, dacă avem în vedere rezultatele actuale submediiore înregistrate de agricultura și dezvoltarea rurală, mai cu seamă în perioada după aderarea României la UE.

Noul **sistem de susținere financiară** pe care îl propunem are în vedere un principiu important: **sprijin orientat cu prioritate pe rezultate, bazat pe performanță** pe care se fundamentează și strategia agricolă a României pentru perioada următoare, deoarece susținerea actuală a agriculturii prin plată unică la ha (SAPS și prin celelalte măsuri complementare la ha) este nestimulativă pentru structura agrară puternic bipolarizată a României, deoarece favorizează producția primară de cereale și oleaginoase a exploatarea agricole mari și foarte mari, care, în proporție ridicată (peste 80%), nu produc valoare adăugată prin prelucrarea

materiilor prime vegetale în producția zootehnică și în procesarea agroalimentară și nu contribuie la obținerea celor mai importante alimente pentru consumul populației.

Alocarea anuală a plăților directe trebuie fundamentată pe cifra de afaceri sau pe producția marfă vândută și încasată (facturată), în cuantum valoric de plată fixă la 1000 lei sau 1000 € producție livrată și încasată, cu **diferențieri și prioritizări pentru produsele de primă necesitate pentru consumul intern și/sau european, funcție de interesele naționale de creștere a produselor agroalimentare deficitare**. În acest fel, se stimulează, concomitent, atât livrarea „la lumină” a tuturor produselor, cât și fiscalizarea produselor agroalimentare livrate rețelelor de magazine.

Referitor la adoptarea în cadrul PAC a unui nou sistem financiar de susținere a agriculturii UE, Comisia Europeană în cadrul Planului Național Strategic propune fundamentarea finanțării exploatațiilor agricole europene pe „performanță”. Totodată, Comisia Europeană recent a anunțat cu privire la o mai accentuată așezare a susținerii agriculturii pe bază de rezultate.

Prioritățile Proiectului agroalimentar și de dezvoltare rurală a României pentru perioada 2025-2040 trebuie axate pe funcțiile spațiului și ale economiei rurale, inclusiv ale agriculturii românești, necesitatea dezvoltării accelerate a acestora, noul parteneriat între Europa și fermieri, conform reformei PAC, cuprinsă în Pactul ecologic (verde) european, astfel:

- realizarea unei producții agricole și alimentare care să asigure securitatea alimentară națională și care să garanteze siguranța alimentară a populației prin:

- **dublarea randamentelor agricole**, comparativ cu perioada 2007-2024;

- **dublarea valorii producției vegetale și animale**, față de cea din perioada 2007-2024;

- **dublarea valorii producției agroalimentare procesate**, față de cea din perioada 2007-2024;

- asigurarea integrală a necesarului intern de produse alimentare de calitate îmbunătățită și a unui excedent față de consumul alimentar intern, disponibil pentru export;

- asigurarea echilibrului ecologic durabil pe termen lung al spațiului rural prin investiții publice, public-private și private în lucrări de infrastructură de protecție și echipare a teritoriului (reabilitarea sistemelor actuale de irigații, acumulări locale de apă pluvială destinată sistemelor locale de irigații, sisteme hidro-ameliorative de protecție a localităților, resurselor de apă, perdele de protecție, împădurirea terenurilor degradate și defrișate etc.);

- conservarea și protejarea resurselor naturale regenerabile (solul, apa, aerul, biodiversitatea) și utilizarea durabilă a resurselor naturale agricole, aplicarea politicilor de atenuare și diminuare a efectelor schimbărilor climatice;

- compatibilizarea sistemului național de învățământ și cercetare științifică cu cel european, asigurarea unui parteneriat durabil al acestuia cu sistemul agroalimentar românesc;

- dezvoltarea teritorială echilibrată a economiei rurale agricole, extinderea IMM-urilor rurale nonagricole și creșterea gradului de ocupare, prin menținerea cu preponderență a populației rurale active;

- echilibrarea balanței alimentare comerciale și de plăți românești și creșterea exporturilor agroalimentare;

- restrângerea zonelor rurale defavorizate și de sărăcie rurală severă.

Pentru dezvoltarea agriculturii în perioada următoare, România are o singură șansă: **alocarea masivă, dar rațională, dacă se poate optimă, de capital investițional în infrastructura rurală, echiparea teritoriului agricol** (circa 1,7 mil. ha irigate, reluarea investiției la Canalul Siret-Bărgan, plantarea perdelelor de protecție a câmpului pe circa un milion de hectare în zonele cele mai aride, modernizarea exploatațiilor agricole, extinderea întreprinderilor de stocare-procesare a produselor agroalimentare nu numai la cereale precum și sporirea capitalului de exploatare atât din surse proprii cât și din credite bancare avantajoase acordate fermelor agricole prin care să se susțină nivelele de producție propuse pentru orizonturile 2025, 2030, 2035, 2040.

Din calculele efectuate rezultă că România are un potențial alimentar, la orizontul anului 2040, pentru circa 32 mil. persoane, respectiv un disponibil pentru export de circa 43-45 mld. €.

Note

1. Alexandri, Cecilia - *Agricultura și spațiul rural - evaluări la 10 ani de la aderare*, Editura Academiei Române, București, 2017;
2. Axenciuc, V., *Evoluția economică a României*, vol. II, Editura Academiei Române, 1996;
3. Bulgaru, V., *Reforma agrară din 1921 - fundamente economice*, Editura de Vest, 2003;
4. Feher, Andrea, *Finanțarea agriculturii și dezvoltării rurale. Politici comunitare*, Editura Orizonturi Universitare, Timișoara, 2009;
5. Garoflid, C., *Regimul agrar în România*, Enciclopedia României, vol. I, 1938;
6. Goșa, V., Feher, Andrea, Raicov, M., Otiman, P.I., *Convergența agriculturii românești și a Uniunii Europene - evoluții și evaluări prospective*, „Revista de Economie agrară și dezvoltare rurală”, 2019;
7. Gusti, D., *Starea de azi a satului românesc*, Sociologie românească, anul III, nr. 10-12, oct.-dec. 1938;
8. Hera, C., *Satul românesc – 100 de ani de evoluție rurală*, Editura Academiei Române, 2019;
9. Hera, C., Otiman, P.I., *Securitate și siguranță alimentară. Vol. Strategia de dezvoltare a României. Vol. III*, Editura Academiei Române, 2016;
10. Ionescu-Șișești, Gh., *Agricultura țărănească din România*, Editura Academiei Române, 2019;
11. Lazăr, M., *Aspecte social-agrare ale economiei țărănești, 1925–1935*, Editura Vrearea, 1944;
12. Lup, A., *Irigațiile în agricultura României*, Editura Agris, București, 1998;
13. Mateoc Sîrb Nicoleta, Otiman P.I., Mateoc, T., Mănescu Camelia, *Evolution of Romanian village since the Great Union of 1918*, „Transylvanian Review”, 27 (2), 2018;
14. Otiman, P.I., *Viața rurală românească pe lungul drum între Flămânzi și Uniunea Europeană sau Drama satului și țaranului român într-un secol de iluzii, dezamăgiri și speranțe*, Editura Academiei Române, 2019;
15. Otiman, P.I., Goșa, V. (coord.), *Cercetări de dezvoltare rurală în România – Sinteze – 1990–2005–2020*, Editura Academiei Române, 2020;
16. Otiman, P.I. (coord.), *Dezvoltarea rurală durabilă în România*, Editura Academiei Române, 2006;
17. Otiman, P.I. et all., *Unde se află și încotro se îndreaptă agricultura României?! 1991–2007–2023*, Editura Academiei Române, București, 2023;
18. Stănescu, I., Mihalache, I., *România rurală în noul capitalism*, Editura Prouniversitaria, 2022;
19. Zamfir, C., Mihalache, F., *Starea actuală și perspective (demografia) în Satul românesc*, Editura Academiei Române, 2019;
20. ****Recensământul agricol 2010*;
21. ****Anuarul Statistic al României 1937–1938, 1990–2011–2022*;
22. ****Cadrul Național Strategic Rural 2014–2020–2030*, Editura Academiei Române, 2013;
23. ****Planul Național Strategic*, Ministerul Agriculturii și Dezvoltării Rurale, 2022.

Evenimente științifice

ACADEMICA 2024

„Nicolae Donici și astronomia pe meleaguri moldovene” – Simpozion științific omagial

Cătălin Mosoia*

Academia Română împreună cu Academia de Științe a Moldovei și Institutul Astronomic al Academiei Române a organizat simpozionul „Nicolae Donici și astronomia pe meleaguri moldovene”, prilejuit de împlinirea a 150 de ani de la nașterea marelui astronom român. Personalitate științifică recunoscută pe plan internațional, în special prin numărul record de eclipse de Soare observate în acea vreme, Nicolae Donici a fost un pionier al Uniunii Astronomice Internaționale – UAI (1919) și membru de onoare al Academiei Române (1922).

Manifestarea științifică s-a desfășurat, în data de 11 septembrie 2024, simultan în Aula Academiei Române și Sala Azurie a Academiei de Științe a Moldovei și a fost onorată de cuvintele de deschidere rostite de acad. Ioan-Aurel Pop, președintele Academiei Române, acad. Ion Tighineanu, președintele Academiei de Științe a Moldovei. Simpozionul dedicat lui Nicolae Donici a fost un valoros eveniment științific, care a fost moderat cu pricepere de către Mirel Bîrlan, directorul Institutului Astronomic al Academiei Române.

Acad. Ioan-Aurel Pop, președintele Academiei Române, referindu-se la Nicolae Donici a precizat: „El a privit cerul din toată lumea, din perspectivă universală. Ca savant român a fost ales membru al Academiei Române, dat afară din Academie, împreună cu «trădătorii», în 1948 și reprimat în 1991, când au fost reprimiți post mortem cei care au fost excluși din cauza ideologiei staliniste sau comuniste generale. Prin urmare, Nicolae Donici rămâne peste timpuri și peste oamenii care nu l-au receptat, peste regimurile politice care l-au exilat, un savant român, cu obârșie în Basarabia, alături de mulți

alții, care trebuie prețuit, respectat și, din când în când, rememorat. Facem un gest de rememorare culturală, științifică a unui mare savant care a știut să privească cerul cum nimeni n-a știut dintre savanți, cel puțin în anumite aspecte ale lui”.

Acad. Ion Tighineanu, președintele Academiei de Științe a Moldovei, a omagiat personalitatea lui Nicolae Donici, „o figură emblematică care s-a impus pe parcursul secolului XX în pofida evenimentelor nefaste de pe continentul nostru, printr-o activitate științifică de mare valoare, inclusiv pe teritoriul Basarabiei”.

„Renumitul astrofizician român s-a născut la Petricani, azi suburbie a Chișinăului, un pionier al Uniunii Astronomice Internaționale și membru de onoare al Academiei Române. Activitatea savantului s-a deosebit prin imensa sa pasiune pentru știință. Cercetările lui Nicolae Donici au cuprins o serie de subiecte importante. Științele naturii și domeniul fizicii, în particular, s-au dezvoltat în Basarabia, actualmente Republica Moldova, în primul rând grație entuziasmului și devotamentului lui față de știință. Aceste calități au strălucit în toată splendoarea la începutul secolului trecut prin personalitatea lui Nicolae Donici”, a mai declarat acad. Ion Tighineanu.

Excelența Sa, domnul Nicolas Warnery, Ambasadorul Franței în România, a transmis un mesaj video în care a adresat un salut prietenos președinților celor două Academii, organizatorilor și participanților la simpozionul dedicat omagierii marelui astronom, Nicolae N. Donici.

„Domnilor Președinți ai celor două Academii, doamnelor și domnilor academicieni și cercetători ai Institutului Astronomic al Academiei

*Expert comunicarea științei, Departamentul comunicare și imagine, Academia Română

Române, vă adresez un salut prietenos cu ocazia acestui simpozion pe care îl organizați la împlinirea a 150 de ani de la nașterea lui Nicolae Donici. Nu sunt om de știință și nici nu aș putea realiza munca dumneavoastră, nici chiar să o înțeleg. Cu toate acestea, cred că spațiul și aspectele filosofice rezultate din imensitatea acestui domeniu permit oamenilor de știință și celor fără studii de specialitate să se întâlnească în această știință foarte particulară, astronomia. Acesta este primul motiv pentru care am o deosebită plăcere să mă adresez dumneavoastră. Al doilea motiv este reprezentat de faptul că Nicolae Donici a petrecut 15 ani din viața sa în Franța, pentru a realiza lucrările sale, și a publicat mare parte din opera sa în limba franceză. Suntem foarte impresionați să vedem că acest aport științific a fost realizat de către Nicolae Donici și de mulți alți cercetători în limba franceză și că franceza este una dintre limbile științei. De aceea sunt foarte emoționat de omagiul pe care i-l aduceți astăzi”.

În deschiderea simpozionului a vorbit și **Valeriu Matei**, membru de onoare al Academiei Române, director general al Editurii Academiei Române.

Maria Roemmich-Brunswig, nepoata astronomului Nicolae Donici, a transmis de la Buenos Aires, următorul mesaj video:

„Excelențele voastre, dragi participanți, cu mulți ani în urmă, în anii 1930, lumea mea era la Dubăsari, Basarabia, România, departe de locul în care trăiesc, Buenos Aires, Argentina. În copilărie, am fost prețuită de familia mea, inclusiv de bunicul meu, Nicolae Donici. A fost amabil și adesea mă răsplătea cu o monedă de argint, comoară pe care o păstrez aici. Era o persoană respectată, dar distantă. Îmi amintesc vocea sa profundă! În familie, era o prezență destul de rară. Donici îndrăgea muzica de operă! Noaptea le dedica observării stelelor, pasiune despre care știam că este semnificativă. Acasă la noi, viața socială era vibrantă, pentru că se organizau diverse reuniuni, dar la care Nicolae rareori participa. El prefera să petreacă timpul în observatorul său astronomic. Se dedica în întreaga viață științei, fără să acorde importanță vieții cotidiene. În 1939, odată cu invazia sovietică, viața noastră s-a schimbat. Am plecat la București și am lăsat totul în urma noastră. Lumea se schimba, iar Nicolae a fost forțat să plece la Paris, pentru a lu-

cra cu Societatea Astronomică. Noi ne-am mutat în Polonia ocupată de forțele naziste. Au fost timpuri grele, iar noi încercam să fim în siguranță. În 1948, familia mea a plecat în Argentina, unde a început o viață nouă. Bunicii mei au rămas la Paris. Viața era plină de greutate de tot felul, iar bunica ne-a vizitat. Nicolae nu a părăsit niciodată Europa. El a murit în timp ce bunica era cu noi, în Argentina. Mă întristează gândurile despre acele vremuri, dar sunt mândră de moștenirea pe care a lăsat-o bunicul meu în știință. Sunt recunoscătoare Academiei Române pentru că cinstește opera științifică a lui Nicolae Donici, bunicul meu. Astfel, sunt prezentă pe continente datorită trecutului meu. Vă salut de la Buenos Aires!”

Un mesaj similar a fost transmis de **Ewine Van Dishoeck**, președinte al Uniunii Astronomice Internaționale (2018-2021):

„Dragi participanți, dragi colegi, dragă Magda (n.r. Magda Stavinschi), am deosebită plăcere și onoare să vă vorbesc în calitate de vicepreședinte al Uniunii Astronomice Internaționale (UAI) și a vă adresa câteva cuvinte cu ocazia celebrării celor o sută cincizeci de ani de la nașterea marelui astronom român, Nicolae Donici.

Donici a fost un pionier al Uniunii Astronomice Internaționale, organizația profesională a astronomilor la nivel mondial. Uniunea Astronomică Internațională a fost înființată la scurt timp după Primul Război Mondial, în 1919, cu puțin peste un secol în urmă, pentru a favoriza relațiile dintre astronomi din diferite țări și pentru a promova astronomia.

Donici s-a asigurat ca România să fie admisă ca membru al Uniunii Astronomice Internaționale, în 1922, la prima Adunare Generală de la Roma, România fiind una dintre primele țări care au făcut acest lucru după membrii fondatori. Donici a participat activ la multe activități UAI, simpozioane și Adunări Generale, după cum reiese din fotografiile istorice care îl arată ca o figură centrală.

Uniunea Astronomică Internațională are acum 85 de membri naționali, peste 12.000 de membri individuali, inclusiv un număr tot mai mare de membri juniori din peste 100 de țări. Misiunea Uniunii Astronomice Internaționale continuă să fie promovarea și protejarea astronomiei în toate aspectele prin cooperare internațională în

domeniul cercetării, al comunicării, al educației și al dezvoltării. Pentru aceste scopuri, UAI are patru birouri, în Africa de Sud, Japonia, Norvegia și Germania, care conduc aceste activități. Mai mult, Uniunea Astronomică Internațională împreună cu partenerii săi au înființat recent Centrul pentru protecția cerului întunecat și liniștit pentru a atenua influența roiurilor de sateliți asupra astronomiei.

Cercetările lui Donici s-au concentrat pe eclipsele de Soare și de Lună, iar pentru a le măsura a călătorit în întreaga lume. De asemenea, Donici și-a construit propriul Observator Astronomic la Dubăsarii Vechi; am sentimentul că, dacă ar fi trăit, ar fi apreciat eforturile noastre de a păstra cerul întunecat.

Uniunea Astronomică Internațională a numit asteroidul 9494 cu numele său, Donici. La începutul anului 2020, în cadrul activităților dedicate centenarului Uniunii Astronomice Internaționale, l-am sărbătorit pe Nicolae Donici la Ambasada României la Paris.

Se cuvine ca la această aniversare marcată în România prin acest simpozion duplex să amintim și să celebrăm, împreună cu generațiile tinere, spiritul lui Nicolae Donici, un spirit de pionier în aducerea oamenilor împreună, în construirea observatoarelor, în includerea României în Uniunea Astronomică Internațională și vizibilitatea României pe harta internațională a științei. Vă doresc o sărbătoare maiestuoasă!” a declarat Ewine Van Dishoeck.

Simpozionul, organizat pe două secțiuni, a evidențiat personalitatea lui Nicolae Donici pe baza noilor cercetări istorice, precum și contribuțiile altor astronomi de pe meleaguri moldovene. Participanții, cercetători și profesori, au susținut 16 comunicări științifice în prezența publicului reunit simultan în Aula Academiei Române din București, în Sala Azurie a Academiei de Științe din Moldova din Chișinău și pe platforma electronică prin intermediul căreia s-a realizat transmisia în direct a simpozionului.

Lucrări susținute în cadrul simpozionului științific omagial Nicolae N. Donici

- Magda Stavinschi: „Nicolae Donici și alți observatori ai cerului de pe meleaguri moldovene”
- Cătălin Mosoia: „Doniceștii”
- Elena-Aurelia Țene, Ancuța Manea, Florinela Georgescu: „Nicolae Donici – contribuții în meteorologie”
- Alexandru Corduneanu: Situl „Complexul Observatorului Astrofizic al lui Nicolae Donici de la Dubăsarii Vechi”
- Ion Holban, Mugur Ioan Grigoriță: „Activitatea astrofizicianului Nicolae Donici – o pagină strălucită a științei românești care necesită a fi valorificată la maxim”
- Veaceslav Ursachi: „Valoarea creației astronomului Nicolae Donici reflectată în evenimentele organizate de Academia Română și Academia de Științe a Moldovei”
- Mirel Bîrlan, Dan Alin Nedelcu, Diana Beșliu-Ionescu, Vlad Turcu, Octavian Blagoi: „Prezentul și perspectivele astronomiei românești”
- Liliana Dumitru: „Topologia câmpului magnetic într-o regiune solară activă”
- Cătălin-Bogdan Galeș: „Modelarea dinamicii particulelor infinitezimale care orbitează corpurile nesferice aflate în rotație”
- Viorel Bostan, Nicolae Secrieru: „Dezvoltarea nanosateliților, provocări și experiență în cadrul Universității Tehnice din Moldova”
- Viorel Bostan, Ion Bostan, Maxim Vaculenco, Ion Bodnariuc: „Pendulul Foucault modernizat – un dispozitiv unic în cercetarea atracției universale Pământ-Lună-Soare în timpul eclipselor”
- Mihail Calalb, Viorel Dabija, Irina Zelenschi: „Predarea găurilor negre și a undelor gravitaționale în fizica școlară”
- Afrodita Liliana Boldea: „Astronomia, continuarea unui vis realizat de astronomul Nicolae Donici”
- Iulia Malcoci: „Rolul Astronomiei ca disciplină de studiu în învățământul preuniversitar”
- Igor Postolachi, Valentina Postolachi: „Activități practice la astronomie”

- Vitalie Chistol, Jan-Ovidiu Tercu: „Predarea astronomiei pe meleagurile românești în relație cu istoricul ei”

Rezumatele lucrărilor și detalii despre autori sunt disponibile pe websitul Institutului Astronomic al Academiei Române, la adresa <https://www.astro.ro:8080/articles/Conferences/>.

În pauza dintre cele două sesiuni ale simpozionului s-a lansat cartea *Cerul văzut de pe meleaguri moldovene*, de Magda Stavinschi, recent publicată de Editura Academia Române. Volumul prezintă contribuțiile unor cercetători ai cerului născuți pe meleaguri moldovene și care, după cum precizează Magda Stavinschi în Prefața cărții, evidențiază „panoplia națională și internațională a oamenilor de știință”. Este vorba de Neculai Culianu (1832-1915), Spiru Haret (1851-1912), Nicolae Donici (1874-1960), Constantin C. Popovici (1878-1956), Constantin Drâmbă (1907-1997), Călin Popovici (1910-1977), Vintilă

Șiadbei (1898-1944), Alexandru Nicolaevici Deutsch (1901-1986), Victor Nadolschi (1911-1996), Cornelia Cristescu (1928-2005), Victor Stavinschi (1930-1997), Eugeniu A. Grebenicov (1932-2013) și Ieronim Mihăilă (1936-2019). De asemenea, cartea conține prezentări ale unor călători străini prin Moldova – de exemplu, Johann Ritter von Oppolzer și Edmund Weiss care au observat la Iași tranzitul lui Venus din 1874 – precum și medalioane despre patru astronomi amatori, Dimitrie Ghica-Comănești (1839-1923), Victor Anestin (1875-1918), Vladimir Boico (1909-2001) și Matei Alexescu (1929-1993).

Comitetul de organizare al Simpozionului omagial „Nicolae Donici și astronomia pe meleaguri moldovene” a fost alcătuit din Magda Stavinschi, Mirel Bîrlan și Sorin Marin (Institutul Astronomic al Academiei Române), Veaceslav Ursachi și Tudor Braniște (Academia de Științe a Moldovei) și Cătălin Mosoia (Academia Română).

Cercetarea academică în Republica Moldova

ACADEMICA 2024

Reflecții asupra evoluției istorice, a rolului și viitorului Academiei de Științe

Gheorghe Duca*

Membru de onoare al Academiei Române

Motto:

Academia nu este doar locul unde învățăm ceea ce știm, ci unde descoperim ceea ce putem deveni.

Academia lui Platon. Originea conceptului de Academie

Academiile de științe au jucat un rol esențial în dezvoltarea cunoașterii și progresul umanității. De la primele discuții filosofice din școala lui Platon până la complexitatea academiilor moderne, aceste instituții au evoluat continuu pentru a se adapta unei lumi în permanentă schimbare. În acest context, este crucial să înțelegem originile, funcțiile și transformările acestor instituții, precum și modul în care pot continua să influențeze viitorul cunoașterii, fără a încerca mereu să le modificăm sau să le „reformăm” radical.

Originea conceptului de „academie” își are rădăcinile în Grecia Antică, mai precis în Academia lui Platon, fondată în anul 385 î.e.n. Aceasta a fost o instituție de învățământ superior și filosofie, situată într-o grădină dedicată eroului mitologic Akademos, de unde și-a primit numele. Academia lui Platon a fost mai mult decât o școală, a fost un loc de dezbatere filosofică și de dezvoltare a ideilor care au avut un impact profund asupra gândirii din întreg spațiul european.

Platon a fondat Academia cu scopul de a educa tinerii atenieni în domenii variate, dar cu o concentrare specială pe filosofie, matematică, politică și etică. Aici, elevii săi au fost îndrumați să gândească critic și să caute adevărul prin dialog și raționament. Metoda socratică, care implică între-

bări și răspunsuri pentru a explora idei complexe, a fost centrală în pedagogia Academiei. În acest mediu intelectual fertil, Platon și discipolii săi au discutat despre natură, suflet, justiție și structura ideală a societății, influențând generații de gânditori și fundamentând bazele filosofiei occidentale.

Academia lui Platon a fost activă timp de aproape 900 de ani, până când a fost închisă în anul 529 e.n. de către împăratul roman Iustinian, care considera filosofia păgână o amenințare la adresa creștinismului. Deși Academia a fost distrusă fizic, moștenirea sa a continuat să influențeze gândirea europeană prin lucrările discipolilor lui Platon, cum ar fi Aristotel, care a fondat la rândul său propria școală filosofică, Liceul.

Evoluția Academiei de Științe în epoca modernă

De la Academia lui Platon, făcând un salt peste epoca „evului mediu întunecat” conceptul de academie a evoluat semnificativ. În perioada Renașterii, academiile de științe au început să apară ca instituții dedicate exclusiv studiului și avansării cunoașterii științifice. Prima astfel de academie a fost Academia dei Lincei, fondată la Roma în 1603, urmată de alte academii europene precum Societatea Regală din Londra (1662), Academia Franceză de Științe (1666), Academia de Științe Prusacă sau din Berlin (1700), Academia Rusă de Științe (1724) și Academia Română (1866).

Aceste academii erau constituite inițial din grupuri de savanți care se întâlneau periodic pentru a discuta și a împărtăși idei. Cu timpul ele au devenit organizații formale recunoscute de stat, având

*Președinte al Academiei de Științe a Moldovei în perioada 2004–2018

roluri esențiale în promovarea științei și protejarea cercetărilor academice. În secolele XVII–XIX, academiile de științe au început să fie privite ca autorități în domeniul științific, oferind consultanță guvernelor și influențând politicile naționale în ceea ce privește cercetarea și educația.

Tipologia modernă a Academiei de Științe

În septembrie 2008, la Chișinău, a avut loc Conferința internațională „Politici în domeniul științei și educației”, un eveniment de amploare, care a reunit miniștri ai Educației și Științei, președinți ai Academiei de Științe din Europa Centrală și de Sud-Est, Caucaz, Balcani, CSI și Țările Baltice. La conferință au participat 74 de reprezentanți din 24 de țări și nouă organizații internaționale. Forumul a fost organizat de Academia de Științe a Moldovei în colaborare cu Oficiul UNESCO, Fondul SUA pentru Cercetări Civile, Inițiativa Central Europeană și Fondul pentru Cercetări Globale. Acest eveniment a marcat, pentru prima dată, întrunirea factorilor decizionali și a experților din domeniile educației și științei, reprezentând aceste regiuni distincte, într-un format unitar. În cadrul conferinței, a fost creat un grup de experți care au apreciat evoluția academiilor de științe de-a lungul timpului. Aceștia au dedus că, în era modernă, academiile de științe pot fi clasificate în trei categorii principale, fiecare având un rol distinct în societate:

1. *Societăți de cunoaștere – axate pe acumularea și diseminarea cunoștințelor științifice.*
2. *Consultanți pentru societate – având rolul de a oferi expertiză și consiliere guvernelor și publicului larg.*
3. *Gestionari ai cercetării – responsabili pentru administrarea și promovarea cercetării științifice.*

Această clasificare reflectă diversitatea funcțiilor pe care academiile de științe le îndeplinesc în cadrul societăților moderne.

Societățile de cunoaștere continuă tradiția inițiată de Platon reprezentând instituții onorifice dedicate promovării excelenței științifice. Aceste academii sunt constituite din savanți cu renume, desemnați în baza realizărilor lor științifice. Funcțiile *Societăților de cunoaștere* includ diseminarea cunoștințelor prin publicații și manifestări științifi-

ce, protejarea independenței cercetării și recunoașterea celor mai importanți contributory ai științei. De exemplu, Academia Franceză de Științe, fondată în 1666, a fost inițial o societate de cunoaștere și a jucat un rol esențial în dezvoltarea științei moderne. Academia Română inițial a fost denumită „Societatea Literară Română” și avea ca scop principal cultivarea limbii române și elaborarea unui dicționar și a unei gramatici a limbii române.

Academiile de tip *Consultant pentru societate* au apărut în special în Statele Unite, unde au fost create pentru a oferi consultanță guvernului și altor instituții publice. Aceste academii sunt implicate activ în formularea politicilor publice și în rezolvarea problemelor sociale prin cercetare aplicată. De exemplu: Academia Națională de Științe din Statele Unite oferă expertiză guvernului federal și altor organisme în domenii precum sănătatea publică, securitatea națională și mediul ambiant.

Academiile de tip *Gestionar al cercetării* combină funcțiile celor două tipuri anterioare dar se concentrează pe administrarea și organizarea cercetărilor științifice la nivel național. Aceste academii sunt responsabile pentru alocarea fondurilor destinate cercetării științifice, coordonarea proiectelor de cercetare și evaluarea rezultatelor. De exemplu: în prezent Academia Română joacă un rol central în coordonarea cercetării științifice din România, având un impact major asupra direcțiilor strategice de cercetare ale țării. Institutele de cercetare afiliate acestora sunt recunoscute pe plan internațional pentru contribuțiile lor semnificative în avansarea cunoașterii și dezvoltarea inovațiilor, constituind un model de succes pentru alte instituții academice din Europa.

Această structură integrată a Academiei Române promovează excelența științifică. Concomitent, reușește să îmbine cercetarea cu valorile naționale, creând o sinergie care contribuie la progresul general al societății. Academia Română servește drept exemplu prin modul în care a reușit să adune sub aceeași umbrelă cercetători de excelență, să direcționeze resursele într-un mod eficient și să influențeze în mod pozitiv politica științifică a României.

Pentru Academia de Științe a Moldovei, lecțiile oferite de Academia Română sunt extrem de valoroase. Un exemplu elocvent îl reprezintă

modul în care se poate asigura o coordonare eficientă a cercetării la nivel național, integrând inițiativele locale cu cele internaționale. De asemenea, modelul românesc demonstrează importanța menținerii unui echilibru între promovarea excelenței academice și conservarea identității culturale, elemente esențiale pentru dezvoltarea unei societăți moderne și prospere.

Principiul Haldane și autonomia cercetării

Un aspect central al funcționării academiilor de științe este relația lor cu guvernele naționale. În Marea Britanie această relație este reglementată de Principiul Haldane, care susține că deciziile privind alocarea fondurilor de cercetare ar trebui să fie luate de cercetători, nu de politicieni. Acest principiu a fost introdus la începutul secolului al XX-lea și a fost fundamentat pe ideea că cercetarea științifică trebuie să rămână independentă de influențele politice pentru a asigura progresul obiectiv al cunoașterii. Cu toate acestea, aplicarea Principiului Haldane a suferit modificări de-a lungul timpului, mai ales după Raportul Rothschild din 1970, care a permis guvernului britanic să preia o parte din controlul asupra finanțării cercetării. În ciuda acestor schimbări, autonomia cercetării rămâne un principiu esențial în multe academii de științe din întreaga lume, inclusiv în Republica Moldova, unde se insistă asupra păstrării independenței academice.

Viitorul Academiilor de Științe

Academiile de științe au trecut prin transformări majore de-a lungul istoriei, misiunea lor fundamentală rămânând aceeași: promovarea cunoașterii și susținerea cercetării științifice. Într-o lume din ce în ce mai complexă și interconectată, rolul acestor instituții devine din ce în ce mai important. Pentru a răspunde provocărilor contemporane, academiile de științe trebuie să-și continue parcursul său evolutiv adaptându-se la noile realități economice, politice și sociale.

Reformele adecvate pentru Academiile de Științe constituie un pas esențial în dezvoltarea lor continuă. Este important ca aceste schimbări să fie inițiate doar după o consultare amplă și directă cu membrii academiilor, implicându-i

activ în procesul decizional. Această abordare asigură faptul că reformele vor fi nu doar eficace ci și profund relevante și perfect adaptate nevoilor reale ale comunității academice.

Prin ajustarea structurilor și procedurilor sale este necesar ca Academia să reprezinte în continuare pilonul fundamental al cercetării și inovării, contribuind la dezvoltarea științei și educației în plan național și internațional. Astfel, academiile de științe din întreaga lume, dețin potențialul de a influența pozitiv viitorul, asigurându-se că știința rămâne un domeniu central al progresului uman.

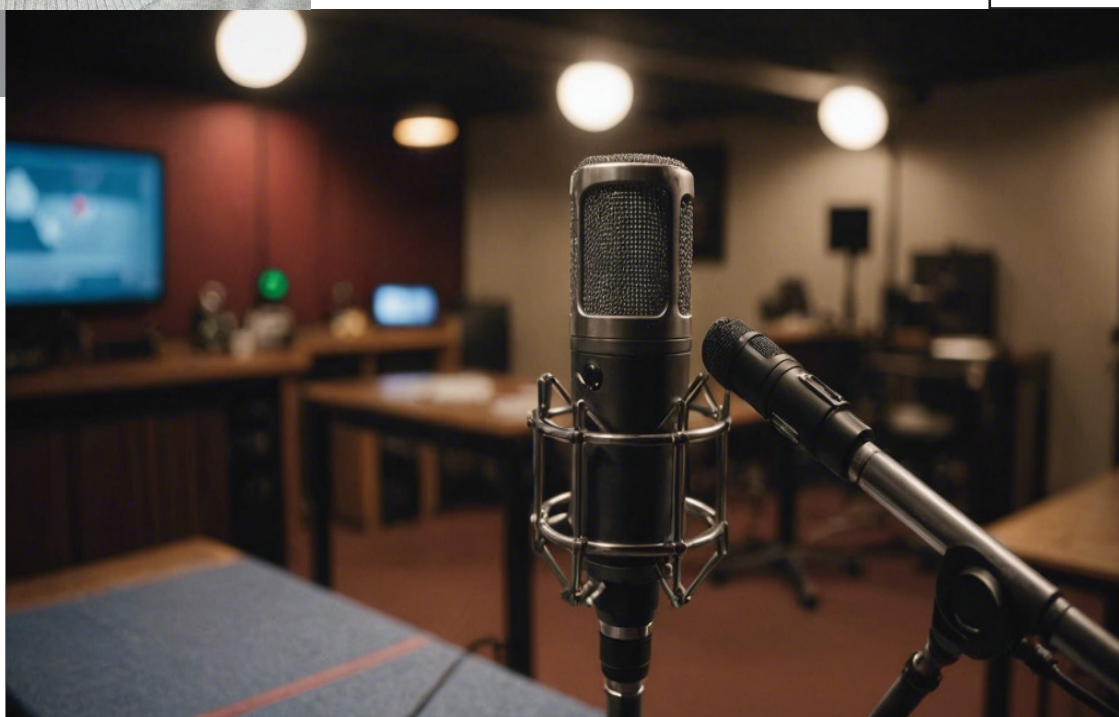
Referințe bibliografice:

1. Academia Română, *Istoria Academiei Române. 1866-1966*, Editura Academiei Române, București, 1966.
2. Platon, *Dialogurile*, Editura Științifică, București, 1968.
3. Nicholas H. Steneck, *The Origins of Modern Science in the Middle Ages*, The University of Chicago Press, Chicago, 1976.
4. Iustinian, „Decretul de închidere a școlilor filosofice”, în *Corpus Iuris Civilis*, Editura Academiei, București, 1982.
5. Joseph Ben-David, *Centers of Learning: Britain, France, Germany, United States*, Transaction Publishers, New Brunswick, 1992.
6. Aristotel, *Metafizica*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1998.
7. Philip Mirowski, *Science-Mart: Privatizing American Science*, Harvard University Press, Cambridge, 2011.
8. Lucian Boia, *Istorie și mit în conștiința românească*, Editura Humanitas, București, 2012.
9. Gheorghe Duca, *Rolul Academiilor de Științe în Europa de Est*, Revista Akademos, nr. 4, Chișinău, 2016.
10. Gheorghe Duca, *La interfața timpurilor*, Chișinău: Știința, 2016.
11. Gheorghe Duca, Ioan-Aurel Pop, *Uniți prin știință. Ediție dedicată Centenarului Unirii*, București-Cluj Napoca-Chișinău, 2018.
12. Gheorghe Duca, *Contribuții la societatea bazată pe cunoaștere (Knowledge Society)*, Chișinău: Î.E.P. Știința, 2007.
13. Gheorghe Duca, *O viață consacrată științei*, Iași: Tipo Moldova, 2024.

Interviu cu profesorul
Cristian Calude

Convorbiri

**Director fondator al Centrului pentru matematică
discretă și informatică teoretică,
Universitatea din Auckland, Noua Zeelandă**

„Academia Română este cea mai prestigioasă instituție culturală și științifică a României” – Interviu cu profesorul Cristian Calude

Cătălin Mosoia*

Academician Grigore C. Moisil și academician Solomon Marcus sunt două dintre personalitățile științei românești care și-au pus amprenta asupra carierei profesorului Cristian Calude, directorul fondator al Centrului pentru matematică discretă și informatică teoretică, Universitatea din Auckland, Noua Zeelandă.

Profesorul Cristian Calude păstrează legătura cu țara sa natală, iar cele mai durabile mărturii sunt o competiție de matematică destinată elevilor claselor primare, de gimnaziu și de liceu, rubrica bilingvă „Lumea noastră digitală” din revista „Secolul 21”, și vizitele sale anuale cu caracter profesional. Este membru al Consiliului Școlii Doctorale din cadrul Universității din București, unde este coleg și cu lingvistul Michael Metzeltin, membru de onoare al Academiei Române, profesor emerit la Universitatea din Viena. Colaborează cu colegii din țară, printre care academicienii Florin Gheorghe Filip și Gheorghe Păun, matematiciana Monica Dumitrescu și fizicianul Cristi Stoica.

Interviul pe care vi-l propun în continuare este urmarea unei astfel de vizite profesionale în România.

Cătălin Mosoia: *Interacțiunea dintre om și computer este una dintre preocupările dumneavoastră care datează din anii Facultății de matematică a Universității din București. Înțeleg că aceasta a fost și tema lucrării dumneavoastră de licență susținută în anul 1975, sub coordonarea științifică a academicianului Solomon Marcus¹ (1925-2016). De o bună perioadă, Human-Computer Interaction a devenit disciplină de studiu în*

marile universități din lume. În prezent, interacțiunea cu majoritatea dispozitivelor din jurul nostru, iar altfel, aproape că nu se mai poate. Ne puteți oferi o scurtă istorie a preocupărilor privind interacțiunea om-mașină? Când s-a pus problema comunicării dintre utilizator și computer?

Cristian Calude: Primele interacțiuni om-mașină au apărut în civilizațiile antice, când oamenii au interacționat pentru prima dată cu mașini rudimentare, precum pârghii, scripeti și unelte simple. Apariția mașinilor alimentate cu abur și mecanizarea proceselor de producție au revoluționat producția și transportul. Apoi oamenii au început să comunice cu mașinile la o scară mai mare, supraveghind funcționarea și întreținerea sistemelor automate. La sfârșitul secolului al XX-lea și începutul secolului al XXI-lea calculatoarele personale, internetul și dispozitivele mobile au transformat modul în care oamenii interacționează cu mașinile. Ecranele tactile, comenzile bazate pe gesturi și comenzile vocale au devenit din ce în ce mai răspândite. Procesarea limbajului natural a permis mașinilor să înțeleagă și să răspundă la comenzi în limbi naturale, ceea ce a condus la dezvoltarea asistenților virtuali precum *Siri* și *Alexa*. Realitatea virtuală și augmentată au deschis noi frontiere și aplicații în interacțiunea om-mașină. Înțelegerea modernă a interacțiunii este o comunicare între oameni și mașini într-un sens larg, în care oamenii nu sunt doar utilizatori, iar mașina nu este doar un calculator. Discipline precum sociologia, filosofia, psihologia și științele cognitive și ale comunicării au căpătat un rol important.

*Expert comunicarea științei, Departamentul comunicare și imagine, Academia Română

Cătălin Mosoia: *Doctoratul l-ați obținut la Universitatea din București, iar tema tezei a fost „Metode categoriale în teoria calculabilității” („Categorical Methods in Computation Theory”), tot sub coordonarea profesorului Solomon Marcus, membru titular al Academiei Române (2001). Cum vi-l amintiți pe profesorul Solomon Marcus?*

Cristian Calude: Profesorul Solomon Marcus era plin de idei, avea timp pentru oricine, colegi, studenți, elevi. Era foarte exigent cu el însuși și aplica același standard și elevilor săi – ne citea primele două pagini, făcea corecturi și apoi, ținând seama de acestea, ne cerea să rescriem lucrarea. Acest proces iterativ convergea către varianta trimisă spre publicare.

Ne încuraja să discutăm matematica fără creion și hârtie. Când aveam un rezultat nou, ne propunea să-l însoțim pe Calea Victoriei, de la Universitate spre casa sa de lângă Academie, și să i-l prezentăm fără formule. În felul acesta descopeream noi idei, posibile relații cu alte rezultate și, desigur, greșeli. Profesorul Solomon Marcus era un maestru al transferului de idei, de rezultate și de teorii dintr-un domeniu în altul.

Când avea vârsta de 70 de ani a venit ca profesor invitat la Universitatea din Auckland și primul lucru care m-a întrebat când l-am condus la biroul său a fost „cum se folosește acest calculator?” Nu folosisese înainte acest instrument. S-a „îndrăgostit” de calculator, iar la plecare a cumpărat un laptop Apple pe care l-a folosit mulți ani. Deși a folosit laptopuri până în ultimele zile ale vieții, îi plăcea să scrie; avea „bilete” pe care își nota idei, rezultate, date interesante. I-am moștenit plăcerea scrisului de mână, care are avantaje cognitive față de scrisul mecanic sau cu calculatorul (*Writing as a thinking tool*, <https://tinyurl.com/a6mthty>).

Cătălin Mosoia: *Un alt moment important din traiectoria dumneavoastră profesională a fost întâlnirea și, ulterior, colaborarea cu academicianul Grigore C. Moisil² (1906-1973). Despre ce a fost vorba?*

Cristian Calude: În clasa a 11-a am participat la olimpiada națională de matematică, unde

am rezolvat o problemă de algebră folosind logica matematică. Profesorul care mi-a corectat teza i-a arătat soluția academicianului Moisil, care era președintele comisiei. A urmat o întâlnire cu academicianul Grigore Moisil în care am discutat despre logica matematică – eu citisem parțial cartea sa „Elemente de logică matematică și de teoria mulțimilor” (1968). La sfârșitul întrevederii mi-a propus să mă gândesc la o problemă de logică deontică. Acesta a fost începutul.

Mergeam acasă la academicianul Grigore Moisil, locuia pe strada Armenească, unde eram prezentat de doamna Moisil: „Grigri, a venit domnul Calude”. În 1976 am scris o lucrare pornind de la discuția menționată mai sus. În primăvara anului 1973, înaintea plecării în ceea ce a fost ultima sa călătorie (în Canada), academicianul Moisil i-a menționat profesorului Marcus o paternitate a lui Gabriel Sudan în teoria calculabilității. Detaliile erau foarte puține. Stabilirea acestei paternități românești a fost primul meu proiect major la care am lucrat sub coordonarea profesorului Solomon Marcus; această adevărată aventură științifică a fost relatată în cartea sa intitulată „Din gândirea matematică românească” (1975).

Cătălin Mosoia: *Sunteți directorul fondator al Centrului pentru matematică discretă și informatică teoretică, de la Universitatea din Auckland, Noua Zeelandă (Centre for Discrete Mathematics and Theoretical Computer Science - CDMTCS). Care a fost motivul pentru care ați înființat un astfel de Centru?*

Cristian Calude: Informatica la Universitatea din Auckland a început prin a fi foarte aplicativă. Am simțit nevoia de a dezvolta și informatica teoretică, de altfel intim legată de matematica discretă. Centrul la care vă referiți, unic în emisfera sudică, va împlini anul viitor 30 de ani.

Cătălin Mosoia: *În România, un concurs de matematică pentru elevii claselor IV-XII vă poartă numele. „Concursul Interjudețean de Matematică Cristian S. Calude” a ajuns anul acesta (2024) la ediția a XXIII-a. Dumneavoastră ați inițiat acest concurs de matematică?*

Cristian Calude: Nu am inițiat acest concurs. Inițiatorul și organizatorul concursului a fost și este prof. Romeo Zamfir. Acum aproape 25 de ani, Catedra de matematică a Colegiul Național „Vasile Alecsandri” din Galați a decis să inițieze un concurs interjudețean de matematică. Mi-au propus să numescă concursul cu numele meu. Am fost surprins, bucuros și am acceptat. De ce m-au ales? Poate a contat faptul că trei generații din familia Calude au absolvit colegiul gălățean: la Centenarul liceului din 1967 au participat Ștefan (bunicul), Constantin (tatăl) și eu, proaspăt elev în clasa a 9-a.

Cătălin Mosoia: *Domnule profesor Cristian Calude, cum de ați îndrăgit matematica?*

Cristian Calude: Când eram elev în clasa a 6-a am început să citesc cărți de popularizarea matematicii, traduceri excelente publicate de Editura Științifică. Printre acestea s-a numărat cartea lui Rozsa Peter, „Jocul cu infinitul” (1959). Infinitul m-a atras ca un magnet! De asemenea, cartea academicianului Grigore Moisil amintită mai înainte („Elemente de logică matematică și de teoria mulțimilor”) împreună cu cartea profesorului Solomon Marcus, „Noțiuni de analiză matematică – originea, evoluția și semnificația lor” (1967) mi-au mărit interesul pentru infinit, și prin el, pentru matematică.

Cătălin Mosoia: *În prezent, se vorbește peste tot de inteligența artificială (IA). Faptele demonstrează că mai mult se abordează aplicațiile IA în viața de zi cu zi, în defavoarea definirii acesteia. Cu toate acestea, ce reprezintă IA pentru dumneavoastră? Cum definiți dumneavoastră inteligența artificială?*

Cristian Calude: Nu cred că există o definiție satisfăcătoare a inteligenței artificiale. Așa cum ați menționat, inteligența artificială este o tehnică modernă cu multiple aplicații interesante și utile, dar și cu riscuri mari. Aplicațiile IA în tehnica militară sunt ne-stopabile.

Sunt interesat de limitele diverselor metode din IA. Un exemplu simplu este următorul:

„Pulsul lui Mable la ora 9 dimineța a fost de 75 bpm (bătăi pe minut), iar tensiunea arterială la ora 19:00 a fost 120/80. Ea a murit la ora 23:00. Era în viață la prânz?” Un copil poate da răspunsul afirmativ. GPT-4 însă a răspuns: „Pe baza informațiilor furnizate, este imposibil să spunem definitiv dacă Mable era în viață la prânz.” (*When robots can't riddle: What puzzles reveal about the depths of our own minds*, <https://tinyurl.com/28wj6nfs>). Dificultatea întrebării este dată de caracterul său „temporal”. Un comentariu simplist ar observa doar o limită a lui GPT-4, dar studii recente care compară tehnicile de IA și comportamentul creierului uman au produs rezultate foarte interesante.

Cătălin Mosoia: *Cum se vede Academia Română de la Universitatea din Auckland, Noua Zeelandă?*

Cristian Calude: Academia Română este prezentă prin revistele pe care le editează și conferințele pe care le organizează și la care participă periodic cercetători din Noua Zeelandă. Există colaborări între membrii Academiei și cercetători de la Universitatea din Auckland în filosofie, matematică și informatică, iar printre aceștia mă număr și eu.

Cătălin Mosoia: *Ce reprezintă Academia Română pentru dumneavoastră?*

Cristian Calude: Privesc Academia Română cu admirație și nostalgie. Cu admirație, pentru că este cea mai prestigioasă instituție culturală și științifică a României. Cu nostalgie, deoarece în 1973, ca student, am prezentat prima lucrare de cercetare matematică la o conferință organizată de Academia Română.

30 septembrie 2024

Note

1 Matematicianul Solomon Marcus (1 martie 1925, Bacău-17 martie 2016, București) a fost ales membru titular al Academiei Române în 2001 (membru corespondent în 1993).

2 Matematicianul Grigore C. Moisil (10 ianuarie 1906, Tulcea-21 mai 1973, Ottawa, Canada) a fost ales membru titular al Academiei Române în 1948.

Opinii

ACADEMICA 2024

Academia Română în presa din perioada Marii Uniri

Mihaela Racovițeanu*

Perioada de după Primul Război Mondial și unificarea țării este și începutul modernității României, când s-au luat măsuri politice, economice și sociale de mare impact asupra țării, cu scopul de a consolida unirea și ceea ce s-a câștigat prin ea; prin urmare, perioada 1918-1921 se poate numi *perioada Marii Uniri*. Tematica lucrării s-a stabilit având în vedere domeniul biblioteconomiei iar obiectivul constă în cercetarea unor documente seriale prin explorarea publicității în presa din perioada Marii Uniri pentru *Academia Română*.

Popularizarea culturii, artei și științei s-a făcut și prin intermediul produselor editoriale, un rol covârșitor avându-l cartea, însă este important de aflat dacă și periodicele au avut un rol în proces, dacă exista o promovare a activității prestigioasei instituții în presă și cum se făcea promovarea. Studiul infodocumentar s-a efectuat pentru a identifica, analiza și explica modul de reflectare a activității Academiei Române în anunțurile/reclamele cu caracter bibliografic din paginile unuia dintre cele mai reprezentative ziare din perioada 1918-1921, *Universul*, cel mai răspândit și citit cotidian de informație, și, prin comparație, anunțurile/reclamele cu caracter bibliografic din paginile unei reviste cu o apariție relativ sporadică. *Ilustrația* este sistată în perioada 1918 – aprilie 1921, dar este o revistă considerată „mai populară”, ce publică, pe lângă literatură, artă și articole științifice. Modul în care era reflectată în presă activitatea Academiei Române, în urmă cu 100 de ani, oferă

informații privind procesul de popularizare a culturii și o anumită perspectivă a epocii, din punct de vedere socio-cultural.

Contextul istoric și social-politic

Marea Unire de la 1918, un eveniment crucial în istoria românilor, ce se identifică din punct de vedere istoric cu actul de naștere al României Mari, cuprinde, în desfășurarea sa, două etape bine conturate: perioada de dinainte, marcată de cucerirea independenței și începerea modernizării, și perioada de după război, cu importante reforme înfăptuite pe plan economico-social, modificări în planul fizico-geografic al teritoriului și schimbarea mentalului colectiv.

România anilor 1918–1921 este caracterizată de un avânt al societății pe plan economic, socio-politic și cultural, favorizat de sfârșitul războiului, destrămarea marilor imperii austro-ungar, german, otoman și rus, afirmarea identității naționale și a principiului autodeterminării pe plan internațional.

Potrivit istoricilor vremii¹, un rol determinant în unirea tuturor românilor au avut o serie de factori mai degrabă de natură morală, începând de la sentimentul național până la factorul etnografic, având în vedere existența unor valori comune ce țin de spațiul geografic comun, religie, tradiții, cutume. România întregită în anul 1918 se înfăptuiește datorită voinței populare exprimate în adunările cu caracter plebiscitar, precizându-se astfel sensul evoluției democratice a societății către unitate națională. Pe lângă unitatea națională,

*Doctor în filologie, manager cultural, coordonator de proiect, Centrul Național al Cărții, Institutul Cultural Român

datorită vocației constructive și dornice de progres a românilor, se realizează reforma agrară, se instituie votul universal și se câștigă egalitatea în drepturi a tuturor cetățenilor din teritoriile alipite. Având în vedere particularitățile ce țin de viața economică, socială, culturală și confesională a minorităților conlocuitoare, după unire, poporul român acordă drepturi acestora, indiferent de etnie, limbă sau religie. „*Actele de unire au fost străine de șovinism, poporul român făcând dovada unei remarcabile maturități politice, în concordanță cu spiritul de înțelegere și toleranță care l-a animat întotdeauna*”²² afirmă specialiștii în *Istoria Românilor*, editată recent de Academia Română.

Știința și învățământul

Intensificarea vieții economice și industrializarea producției determină progrese și în domeniile științei și învățământului. Necesitatea dezvoltării și modernizării țării este percepută de cei mai de seamă reprezentanți ai științelor românești prin integrarea într-un circuit al valorilor științifice europene. Descoperirile științifice îmbunătățesc viața oamenilor și contribuie major la procesul de învățământ, la „*formarea gândirii, la edificarea corectă a viziunii despre lume, la înțelegerea dreaptă a problemelor vieții*.”²³ Progrese notabile se înregistrează în domeniile științei prin creații originale, un exemplu în acest sens fiind situația brevetelor de invenție din perioada 1916-1921 care arată că România era pe primul loc în lume, cu un număr de 560 de brevete, devansând țări ca Franța, America, Germania, Italia etc.

Intellectualitatea organizează asociații științifice și culturale, se tipăresc cărți, ziare și reviste, se promovează și se difuzează știința, artele. Academia Română acordă premii celor mai valoroase lucrări iar colecțiile Bibliotecii Academiei cresc an de an, cu titluri noi și valoroase de cărți din domeniile literaturii, istoriei sau științelor, și progresează întru alcătuirea unui fond eminent științific.

Presa. „Universul și Ilustrația”

Universul, cel mai răspândit și citit cotidian de informație, declarat apolitic, apare la 10 august

1884 la București, fiind fondat și condus de Luigi Cazzavillan, ziarist și profesor italian stabilit în România. Între 22 octombrie/5 noiembrie 1916 și 13/30 noiembrie 1918 cotidianul nu apare, fiind interzis de comandatura germană de ocupație. Primul număr al *Universului* din anul 1918 apare în ziua când armatele germane încep să se retragă din București și reintră glorioase cele române.

Directorii ziarului din perioada Marii Uniri sunt Stelian Popescu și Virgil N. Dăărăscu, cei care hotărăsc ca pe frontispiciul *Universul* să se găsească următoarea sintagmă: „Cele din urmă știri din lumea întreagă telegrafice și telefonice – ediția de capitală.” În ziarul generalist se găsesc pe lângă știrile și articolele de politică internă și externă, articole de medicină, astronomie sau de călătorie, rubrici de modă, jocuri de inteligență dar și cronici literare și artistice, recenzii, note bibliografice, foiletoane, poezii.

Universul este recunoscut a fi primul ziar care a introdus *publicitatea* sub forma unei rubrici cu anunțuri scurte intitulată inițial *micul anunțator*, devenită ulterior *mica publicitate* care se regăsește și astăzi în presă.

Frontispiciul cotidianului *Universul*; sursa: *Universul*, an 29, nr. 102, 7 mai 1921, colecție proprie

Ilustrația, revistă ilustrată, artistică, literară și științifică, fondată de Christea Simionescu, apare la 1 mai 1911 apoi, cu întreruperi și chiar sub titlul *Ilustrațiunea Națională*, până în 1916. În perioada de referință se regăsește în peisajul editorial românesc abia în aprilie 1921, cu rol în popularizare a culturii. Nefiind o revistă literară de prim rang, ci o revistă ilustrată cu caracter enciclopedic de largă răspândire în rândul maselor largi, *Ilustrația* publică literatură, artă, articole științifice sau fapte de război.

Frontispiciul revistei *Ilustrația*; sursa: *Ilustrația*, an 10, seria 2, nr. 1, aprilie 1921, colecție proprie

Academia Română în anunțurile din Universul și Ilustrația

Studiul ziarului *Universul* pentru perioada de referință 1918-1921 relevă existența a numeroase rubrici specializate ce anunță apariția unor publicații, prin oferirea informațiilor bibliografice. În funcție de datele conținute, în cadrul rubricilor se identifică anunțuri bibliografice de tip *semnal*, mai „sărace” în informații, anunțuri bibliografice de tip *analitic*, mai „bogate” în date și *reclame*, care în text pot avea una dintre cele două forme de anunț dar pot conține și semne grafice, desene etc. Rubricile care conțin anunțuri bibliografice sau reclame sunt permanente (*Informațiuni* din secțiunea *Bibliografii*) sau ocazionale (*A apărut*, *Ecouri*, *Cărți și reviste*). Se remarcă o anumită consecvență, în sensul că rubricile cotidianului nu își modifică titlul ci doar frecvența apariției și prezența zilnică cel puțin a uneia în paginile ziarului.

Transpunerea în realitate a dorinței românilor de a avea o universitate românească în Transilvania se materializează la 1 noiembrie 1919, odată cu deschiderea Universității din Cluj. Condușă de Sextil Pușcariu în calitate de rector și având alături personalități ale vieții științifice și culturale, academicienii Nicolae Iorga, Vasile Pârvan, Dimitrie Gusti, Petru Poni, Gheorghe Țițeica, prestigioasa instituție de învățământ superior editează un anuar, document oficial al universității. În ziarul *Universul* este identificat un simplu anunț, fără a fi încadrat într-o rubrică anume: „*A apărut Anuarul Universității din Cluj pe anul 1919-1920, însoțit de un luminos raport al d-lui rector Sextil Pușcariu asupra activității universității de la înființarea*

ei și citit cu ocazia ședinței inaugurale din 10 octombrie 1920.”⁴

Cel mai înalt for științific român, cu rol de propulsor al energiilor creatoare, Academia Română, sub conducerea lui Petru Poni (1918-1920) și a lui Dimitrie Onciul (1920-1923), „*a continuat să consacre opere științifice de valoare deosebită prin decernarea anuală de premii*”⁵ și publicarea rezultatelor muncii de cercetare a savanților români.

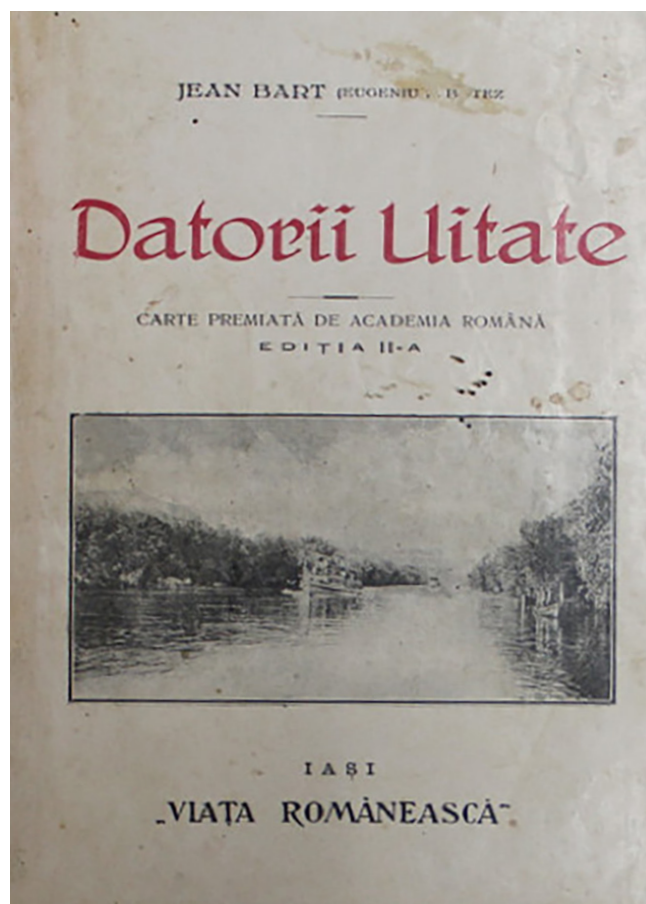
Premiile literare sunt de asemenea importante prin valoarea operelor și consistența în bani. Spre exemplu, *Premiul Constantinide* al Academiei Române, cu o valoare totală de 4.000 lei oferit în anul 1920⁶, se acordă pentru operele a trei scriitori: volumul de poezie *Din tara zimbrului* de Vasile Voiculescu, primește premiul de 2000 lei; volumul de nuvele și schițe *Un dor împlinit* de Ion. A. Bassarabescu, premiul de 1000 lei; volumul de poezie *Grădina între ziduri* de Ion Pillat, premiul de 1000 lei.

Evenimentele istorice sunt sărbătorite cu fast de Academia Română iar presa relatează în rubricile de profil apariția unor periodice tematice. Astfel, la împlinirea a 100 de ani de la Revoluția din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu, la Academia Română se organizează în ziua de 5 iunie 1921 o ceremonie dedicată evenimentului istoric la care participă Regele Ferdinand și „istoriograful”⁷ Nicolae Iorga. Cititorii ziarului *Universul* mai află află din secțiunea *Bibliografii* că întreg numărul 9 al revistei de literatură, artă și știință *Lamura* este „*consacrat comemorării lui Tudor Vladimirescu.*”⁸

Rubrica *Informațiuni* din secțiunea *Bibliografii* a ziarului *Universul* din 4 august 1921 conține informații despre volumul *Zile senine (Icoane de la țară)* de Mihail Lungianu, scriitor și folclorist, „*lucrare premiată de Academia Română, Premiul Adamache 1915.*”⁹ Prețul volumului în ediție adăugită și revizuită, apărut la *Cartea Românească* este de 15 lei, conform anunțului.

Aceeași rubrică semnalează în data de 12 octombrie 1921, printre alte apariții de cărți, reviste, manuale, volumul de nuvele *Datorii uitate*, de Jean Bart. Cartea, intitulată după prima din cele

patru nuvele conținute este „*premiată de Academia Română*”¹⁰, fiind alăturat în anunț și numele real al scriitorului, E. D. Botez.

Datorii uitate de Jean Bart, premiat de Academia Română, apare în ediția a II-a la editura *Viața Românească* Iași, în anul 1921 și se bucură de promovare în presă. La nici o lună după semnalarea din *Universul*, rubrica *Recenzii* a revistei *Ilustrația* din luna noiembrie 1921 relevă: „Câteși patru [nuvele] se citesc cu plăcere și emoțiile estetice ce le simți, sunt din cele mai delicate. [...] Aci putem spune că autorul parcă a fost predestinat pentru locul ce-l ocupă de conducător al asistenței sociale. Premiind cartea, Academia a dovedit că atunci când vrea, poate răsplăti o adevărată operă literară.”¹¹

Academia Română și folclorul

Efervescența vieții culturale românești din perioada Marii Uniri a cuprins și etnografia și folclorul. Abundența izvoarelor folcloristice au determinat apariția multor cărți, reviste sau articole în

reviste culturale în toată România. Dintre revistele literare care promovează folclorul se remarcă *Viața nouă*, *Semănătorul*, *Luceafărul*, *Lamura*, specializate pe folclor fiind *Izvorașul* și *Ion Creangă*.

Revista *Izvorașul* apare lunar în satul Bistrița, județul Mehedinți, **începând cu iunie 1919**, fiind specializată pe muzica și dansurile populare din zonă. Din anul 1921 i se adaugă subtitlul *revistă de muzică, artă națională și folclor*¹², atragând colaborarea unor personalități științifice, academicieni: Simion Mehedinți, Tiberiu Brediceanu, George Breazu, Constantin Rădulescu-Motru, scriitorii: Mihail Sadoveanu, Gala Galaction.

Folclorul constituie subiectul unei dezbateri de la Academia Română. Participă academicienii Sextil Pușcariu, Ion Bianu, „*director și bibliotecar al Academiei Române*”¹³ cum îl numește revista *Ilustrația* în Comitetul de Direcție, și Ioan Caragiani în calitate de președinte de ședință.

Necesitatea așezării pe baze științifice a materialelor publicate de forul suprem al României reiese din cuvântarea lui Ovid Densusianu ținută la ședința din 27 mai 1920, în care se discută alcătuirea unei arhive de folclor. Reputatul lingvist și folclorist susține introducerea nu numai a folclorului tradițional ci și a celui de actualitate, izvorât din realitățile trăite în război și viața de zi cu zi. Pe lângă poeziile și povestirile populare „*se vor aduna motivele folclorice noi – cântece, legende ș.a. – care sunt puse în circulație în diferitele regiuni, pentru că nu trebuie să uităm că imaginația poporului nu rămâne inactivă, e stimulată mereu de ce se întâmplă în anumite împrejurări; să ne gândim la răsunetul pe care l-a avut războiul în sufletul țăranilor și care oferă folcloristului elemente noi de cercetare.*”¹⁴

Prin urmare, constituirea României Mari constituie o nouă provocare pentru specialiștii Academiei, care trebuie să efectueze cercetări de etnografie și folclor în zone ca Maramureșul, nordul Transilvaniei, Basarabia, Dobrogea și ținuturile cu aromâni, care „*nu au fost decât întâmplător sau de loc explorate.*”¹⁵, și să adune într-un *corpus* tot materialul tipărit în ziare și reviste. În urma ședinței, Ovid Densusianu este

desemnat coordonator al lucrărilor inițiate de Academia Română.

Revista de folclor *Ion Creangă* apare în august 1908 la Bârlad fiind întemeiată de cărturarul Gheorghe Teodorescu Kirileanu cel care s-a ocupat îndeaproape de editarea operei marelui scriitor Ion Creangă. În luna noiembrie 1921, conducătorul revistei *Ion Creangă*, Tudor Pamfile, un om cu o contribuție majoră în etnografia și folclorul românesc se stinge din viață la Chișinău, în plină activitate creatoare. *Ilustrația* alcătuiește un necrolog intitulat *Tudor Pamfile*, semnat *Cronicar*: „Scriitor fecund, muncitor pe ogorul folcloristicii noastre, la care a adăugat o pagină mai mult, a scris și povestiri originale și poezii cu inspirații din viața și sufletul poporului nostru din mijlocul căruia ieșise.”¹⁶ Articolul amintește volumul publicat în septembrie 1921, *Noaptea Sfântului Andrei*, editat de editura *Viața Românească*, volumele de basme, descântece, culegerea de jocuri pentru copii editate de Academia Română cât și colaborările la marile reviste.

Concluzii

Analiza combinată, cantitativă și calitativă, a informațiilor din rubricile de anunțuri ale cotidianului *Universul* și ale revistei lunare *Ilustrația*, din perioada de referință 1918-1921, a constatat în studierea textului și decodificarea informațiilor. Analiza calitativă a textului a fost făcută din perspectivă biblioteconomică și s-a efectuat cu privire la aspectul *cultural* al documentelor ce relevă activitatea Academiei Române. Analiza cantitativă, pentru determinarea frecvenței anunțurilor, relevă patru apariții în ziarul *Universul* și trei în revista *Ilustrația*. Din punct de vedere cultural, caracterul informativ și instructiv-educativ al acestor publicații este incontestabil însă interpretarea rezultatelor permite formularea concluziei că activitatea Academiei Române, o instituție a elitelor științifice și culturale, și rolul său în popularizarea culturii în rândul maselor largi pot fi percepute și din rubricile de anunțuri ale celor două periodice, cotidianul *Universul* și revista cu caracter enciclopedic *Ilustrația*, din perioada Marii Uniri.

Bibliografie

1. ACADEMIA ROMÂNĂ (coord. Gheorghe Platon). *Istoria Românilor. Volumul VII, tomul II: De la Independență la Marea Unire*. București: Editura Enciclopedică, 2003, 692 p.
2. UNIVERSUL, an 39, nr. 102, sâmbătă, 7 mai 1921.
3. MICU, Dumitru; SCURTU, Ioan; AGRIGOROAIEI, Ion. *Cultura, învățământul, științele și tehnica, literatura și artele*. În: Academia Română (coord. Ioan Scurtu). *Istoria Românilor. Volumul VIII. România întregită (1918-1940)*. București: Editura Enciclopedică, 2003, p. 639-660.
4. ACADEMIA ROMÂNĂ. *Analele Academiei Române. Partea administrativă și Desbaterile. Seria 2. Tomul 40: 1919-1920*. [online] [Accesat 3 decembrie 2018] Disponibil pe Internet: <http://digibuc.ro/proxy/?px=aHR0cDovL2RpZ210b29sLmRjLmJtbX-Mucm86ODg4MS9SLzZNVetEuk5CQk1YR1U4VIJMI-VOVjhBNU5RRUIHTEhFU0VFR1ZIUzJBTdHGMkc2SUhELTA1NjEyP2Z1bmM9cmVzdWx0cy1q-dW1wLWZ1bGwmYW1wO3NldF9lbnRyeT0wMDAwN-DgmYW1wO3NldF9udW1iZXI9MDEwODI5JmFtc-DtiYXNIPUDFTjAx>
5. UNIVERSUL, an 39, nr. 152, sâmbătă, 9 iulie 1921.
6. UNIVERSUL, an 39, nr. 174, joi, 4 august 1921.
7. ILUSTRAȚIA, an 10, seria 2, nr. 8, noiembrie 1921.
8. HANGIU, Ion. *Dicționarul presei literare românești (1790-2000), ediția a 3-a*. București: Editura Institutului Cultural Român, 2004, 920 p.
9. ILUSTRAȚIA, an 10, seria 2, nr. 7, octombrie 1921.
10. ILUSTRAȚIA, an 10, seria 2, nr. 8, noiembrie 1921.

Note

- 1 IORGA, Nicolae, în *Dezvoltarea ideii unității politice a românilor* din 1915; Ioan Lupaș în *deschiderea cursului de Istorie a Transilvaniei* din 11 noiembrie 1919; Gheorghe I. Brătianu în *Introducere la Originile și formarea unității românești* din 1943. *Apud*. Academia Română (coord. Gh. Platon). *Istoria Românilor, vol. VII, tom II. De la Independență la Marea Unire*. București: Editura Enciclopedică, 2003, p. 529 și urm
- 2 *Ibidem*, p. 530.
- 3 *Ibidem*, p. 543.
- 4 UNIVERSUL, an 39, nr. 102, sâmbătă, 7 mai 1921, p. 3.
- 5 MICU, Dumitru; SCURTU, Ioan; AGRIGOROAIEI, Ion. *Cultura, învățământul, științele și tehnica, literatura și artele*. În: Academia Română (coord. Ioan Scurtu). *Istoria Românilor, vol. VIII. România întregită (1918-1940)*. București: Editura Enciclopedică, 2003, p. 643.
- 6 ACADEMIA ROMÂNĂ. *Analele Academiei Române. Partea administrativă și Desbaterile. Seria 2. Tomul 40: 1919-1920*. p. 155. [online] [Accesat 3 decembrie 2018] [Disponibil pe Internet]: <http://digibuc.ro/proxy/?px=aHR0cDovL2RpZ210b29sLmRjLmJtbX-Mucm86ODg4MS9SLzZNVetEuk5CQk1YR1U4VIJMI-VOVjhBNU5RRUIHTEhFU0VFR1ZIUzJBTdHGMkc2SUhELTA1NjEyP2Z1bmM9cmVzdWx0cy1q-dW1wLWZ1bGwmYW1wO3NldF9lbnRyeT0wMDAwN-DgmYW1wO3NldF9udW1iZXI9MDEwODI5JmFtc-DtiYXNIPUDFTjAx>

Mucm86ODg4MS9SLzZNVEtEuk5CQk1YR1U4VIJM-
lVOVjhBNU5RRU1HTEhFU0VFR1ZIUzJBTDhG-
Mkc2SUhELTA1NjEyP2Z1bmM9cmVzdWx0cy1q-
dW1wLWZ1bGwmYW1wO3NldF9lbnRyeT0wMDAwN-
DgmYW1wO3NldF9udW1iZXI9MDEwODI5JmFtc-
DtYXNIPUdFTjAx.

7 *UNIVERSUL*, an 39, nr. 152, sâmbătă, 9 iulie
1921, p. 3.

8 *Ibidem*.

9 *UNIVERSUL*, an 39, nr. 174, joi, 4 august 1921, p.
3.

10 *UNIVERSUL*, an 39, nr. 233, miercuri, 12 octom-
brie 1921, p. 5.

11 *ILUSTRATIA*, an 10, seria 2, nr. 8, noiembrie
1921, p. 11.

12 HANGIU, Ion. *Dicționarul presei litera-
re românești (1790-2000)*, ediția a 3-a. București:
Editura Institutului Cultural Român, 2004, p. 377.

13 *ILUSTRATIA*, an 10, seria 2, nr. 7, octombrie
1921, coperta 1.

14 ACADEMIA ROMÂNĂ. Op. Cit. p. 154.

15 *Ibidem*, p. 155.

16 *ILUSTRATIA*, an 10, seria 2, nr. 8, noiembrie
1921, p. 11.

Aniversări

Academicianul Mugur Isărescu la a 75-a aniversare

Nicolae Bud*

Trei „C” integrați și integratori: Cunoaștere, Competență, Conștiință profesionalo-civică

Fără îndoială, aniversările – mai ales cele „rotunde” – sunt un foarte bun prilej de depănare a amintirilor, de readucere în memorie a unor personalități și evenimente relevante pentru cele mai diverse perioade din istoria națională și universală. Inevitabil, astfel de momente au nota lor festivă (nu de „festivism”), deoarece generează bucurii, satisfacții, sentimentul împlinirii personale, familiale, de echipă, de națiune, de apartenență la universalitate. De data aceasta, doresc să mă refer la academicianul Mugur Isărescu, guvernatorul Băncii Naționale a României, nu în siajul clasic al marcării unor aniversări importante, ci din perspectiva mea de om simplu, interesat să identifice în contemporaneitate repere care fac cinste țării în care ne-am născut, am crescut și pe care o dorim, inclusiv prin propriile noastre forțe, să progreseze, să prospere, să atingă cote cât mai înalte de civilizație.

Nu-mi propun o prezentare exhaustivă a activității, a operei științifice și manageriale a guvernatorului BNR. Pentru un astfel de demers se impune elaborarea unei monografii ample, rod al muncii în echipă. Mă rezum la ceea ce numim „frânturi de viață”, convins că, astfel, rigoarea abordărilor științifice se poate îmbina armonios cu exprimarea sinceră a unor profunde trăiri omenești. Mă simt onorat pentru atenția pe care mi-a acordat-o, inclusiv prin scrierea prefeței la cartea mea *La hotarul dintre milenii. Mineritul, încotro?* și – îndrăznesc să spun – față de toți cei care au învățat din lecțiile sale de viață.

Audaces fortuna juvat (Pe cei îndrăzneți îi ajută soarta)

Biografia academicianului Mugur Isărescu este bine cunoscută și, prin urmare, nu intenționez să o evoc. Puțini concetățeni și-au înscris și își înscriu în CV-ul lor realizări de anvergura și importanța celor pe care le întruchipează guvernatorul BNR. Așa că voi recurge – cum am mai precizat – în special la propriile amintiri.

Am în vedere, în primul rând, un fapt istoric de necontestat: începând din toamna anului 1990, de când acad. Mugur Isărescu conduce Banca Centrală a țării, elemente esențiale ale vieții fiecărui concetățean au fost legate – în cele mai diferite forme – de activitatea sa, fiind vorba despre bani, despre inflație, despre puterea de cumpărare, despre efectele practice ale raporturilor cu organismele financiare internaționale, despre apariția și utilizarea „leului greu”, despre cursul de schimb ș.a.m.d.

Aș vrea să fiu bine înțeles: deciziile conducerii BNR au fost și sunt rezultanta implicării membrilor Consiliului de Administrație, însă, ca și în cazul dirijorului unei orchestre, cunoștințele, determinarea, viziunea guvernatorului au avut și au ponderile lor deosebit de importante, inclusiv pentru publicul larg. De-a lungul a aproape trei decenii și jumătate, n-a fost totul „lin”, n-a fost totul lipsit de tensiuni, de controverse, de reveniri, de corecții, dar ceea ce numim *firul Ariadnei* este vizibil pentru noi toți cei care știm să apreciem, în mod obiectiv, rolul personalităților autentice, asemenea acad. Mugur Isărescu, în derularea istoriei până la componentele ei la nivelul vieții cotidiene.

*Dr. ing., dr. ec., membru corespondent al Academiei de Științe Tehnice din România

Mă bazez în ceea ce mărturisesc în aceste însemnări pe tot ce am constatat direct și personal. Bunăoară, în primul meu mandat de deputat am avut prilejul să constat că guvernatorul BNR este deschis la dezbateri corecte, la propuneri și la critici, fapt dovedit prin însușirea unor sugestii pe care le-am expus la o reuniune a Comisiei parlamentare din care făceam parte. După aceea ședință, guvernatorul BNR a dorit să cunoască cât mai multe detalii referitoare la activitatea din minerit pe care o evocasem în cuvântul meu. A fost o discuție la obiect, desfășurată într-un climat de încredere și, aș îndrăzni să spun, de un început de prietenie. De atunci, viața m-a pus în numeroase situații în care să cunosc tot mai bine modul în care gândește și acționează guvernatorul BNR. Tot în calitate de parlamentar am asistat la scene în care guvernatorul BNR era „*chemat să dea seama*” despre activitatea Băncii Centrale. În câteva rânduri, a fost supus unui tir puternic de focuri încrucișate, de acuzații aberante ale unor parlamentari habarniști, populiști și demagogi notorii, ceea ce confirma și imaturitatea democrației noastre postdecembriste.

Guvernatorul Mugur Isărescu a avut totdeauna calmul, răbdarea, priceperea pedagogică de a explica, așa încât să priceapă până și cei mai reprezentativi exponenți ai unor derapaje chiar și de la regulile bunei cuviințe.

Pe o arie largă, la diverse manifestări, unde am participat, guvernatorul BNR ne-a explicat cum stau lucrurile, în realitate, cu sistemul bancar, ce înseamnă tranziția spre economia de piață, care sunt interdependențele în condițiile globalizării. Acestea au fost, în definitiv, adevărate lecții de economie, de finanțe, de organizare și desfășurare a activităților bancare în context național, european și global, toate prezentate printr-un comportament elegant, respectuos față de toți, dar, în același timp, drept, credincios până la capăt principiilor pe care le-a promovat și le promovează. Astfel, deseori, s-au confruntat competența cu impostura, confruntare din care, totdeauna, guvernatorul a ieșit învingător, inclusiv sub aspect etic.

Cu diferite prilejuri, am fost implicat în dezbaterile și elaborarea unor soluții strâns legate de profesiunea mea de bază, care au interferat cu preocupările științifice ale guvernatorului BNR strâns legate de valorificarea resurselor naturale, a

minereurilor – cu precădere a celor aurifere –, cu bine cunoscutul lor rol în conceperea și aplicarea politicii monetare.

Vita sine litteris mors est (Viața fără scrieri este moartă)

La începutul bulevardului „*Dacia*” din București, la intrarea în Biblioteca Academiei Române, se află o placă de marmură pe care este înscris numele academicianului Mugur Isărescu, guvernatorul BNR. Este un mesaj pentru generațiile actuale și viitoare, care reliefează contribuția sa decisivă la realizarea impresionantului ansamblului de clădiri al noului corp modern al uneia dintre cele mai mari și prestigioase biblioteci, nu numai din țara noastră. De câte ori trec prin fața acestei inscripții, îmi vin în minte și momentele cu mare încărcătură ideatică și emoțională de la lansările de carte din Sala „*Mitiță Constantinescu*”, situată în aripa nouă a Băncii Naționale, reuniuni patronate de guvernatorul Mugur Isărescu. Este vorba despre zeci de volume, care au tratat teme esențiale, fundamentale nu numai din domeniul economico-financiar, ci și din alte sfere ale cunoașterii de la beletristică până la medicină, de la istorie până la psihologie. Astfel de manifestări s-au constituit, de fiecare dată, în elocvente pledoarii în susținerea lecturii de calitate, în condițiile în care, din păcate, România se află pe ultimul loc în Uniunea Europeană și în ceea ce privește „*consumul*” de carte.

În această ordine de idei este de reamintit și inițiativa guvernatorului de a se edita *Biblioteca BNR* atât în seria veche, cât și în cea nouă, fiind incluse lucrări de referință cu precădere din domeniul financiar-bancar. Este un adevărat tezaur de cunoștințe, de înțelepciune, de modele demne de urmat. În ceea ce mă privește, m-am considerat un privilegiat, deoarece la astfel de manifestări am putut să cunosc oameni de anvergură internațională, români și străini, care au lăsat ceva trainic și frumos în urma lor. Nevoia de modele și-a găsit răspunsuri și în prezența unor asemenea personalități la lansările de carte găzduite de BNR.

Non multa, sed multum (Nu multe, ci mult)

Dictonul latin sintetizează o altă latură a personalității guvernatorului BNR. Bogata sa experiență se reflectă și în refuzul supraexpunerii mediatice.

Spre deosebire de mulți dintre cei care populează scena publică, evită să fie prezent mai tot timpul pe ecranele televizoarelor. Supraexpunerea mediatică duce, inevitabil, la demonetizarea (ca să folosesc un termen în temă) celor care se doresc vedete ale talkshow-urilor și ale altor emisiuni cu „virtuți” discutabile. Greutatea declarațiilor publice ale academicianului Mugur Isărescu este conferită și de apariția sa rară, dar totdeauna justificată în fața publicului larg, de necesitatea de a comunica decizii, puncte de vedere, replici care prezintă un mare interes în rândurile cetățenilor țării și cu evidente ecouri puternice în plan internațional. De aceea, foarte importantă a fost fiecare apariție în momente-cheie ale procesului de tranziție, inclusiv în calitate de prim-ministru, pentru o perioadă în care a pus bazele revenirii la creșterea economică, la încheierea unor acorduri cu organizații financiare internaționale.

Elementul de ordin calitativ relevat de dictonul latin se concretizează și în opera sa științifică. „*Nu multe, ci mult*”; este suficient să citez câteva dintre studiile sale, dintre lucrările fundamentale, pentru a ne da seama că are contribuții remarcabile la îmbogățirea teoriei și practicii economico-financiare.

Astfel, încă de la începutul activității sale de cercetător științific a elaborat și a publicat lucrări, precum: *Metodologia prognozzării cursurilor de schimb*, *Aurul, mit și realitate*, *Managementul în comerțul internațional*, *Balanța de plăți și indicatorii macroeconomici*; după decembrie 1989, lucrări consacrate sistemului bancar din România în condiții de piață liberă, convergență și sustenabilitate în probleme financiar-bancare. Menționez și în acest sens câteva titluri: *Raport privind regimul valutar din România și măsurile necesare pentru stabilizarea cursului leului* (1992), *Politica monetară. Stabilitatea macroeconomică*

și reforma bancară în România (1995), *România, o previziune pe termen lung* (1999). Departe de a epuiza opera științifică a academicianului Mugur Isărescu, lucrările menționate, fiecare în parte și toate laolaltă, conturează profilul unui autentic savant, care nu-și desfășoară activitatea într-un „*turn de fildeș*”, ci este permanent cu picioarele pe pământ în miezul realităților interne și externe, care influențează, deseori decisiv, destinele generației noastre și ale celor ce ne vor urma. Este acel model de gândire și acțiune, care integrează organic cunoașterea, competența și conștiința profesionalo-civică.

P.S. *Aceste rânduri au fost scrise înainte de data la care Parlamentul României l-a reînvestit pe academicianul Mugur Isărescu în funcția de guvernator al Băncii Naționale a României. Am citit și am auzit la unele posturi de radio și televiziune tot felul de comentarii în legătură cu această reînvestire care a reprezentat și reprezintă, înainte de toate, dovada conștientizării faptului că țara, economia românească, noi, toți, avem nevoie, în continuare, de un guvernator al BNR de statura științifică, managerială și – o spun cu toată convingerea – caracterizată de un profund umanism, toate personalizate de academicianul Mugur Isărescu. Calomniile, invidiile, răutățile care s-au debitat, pe ici-pe colo, și cu acest prilej, sunt mostre ale micimii intelectuale, etice. Ele nu îl ating în niciun fel pe academicianul Mugur Isărescu, iar acest fapt mă îndeamnă să recurg, în încheiere, tot la un dicton latin: *Labor omnia vincit improbus* (Munca asiduă învinge totul).*

Bogdan C. Simionescu

(16 martie 1948–24 octombrie 2024)

In memoriam

Academia Română anunță cu profundă tristețe stingerea din viață, joi, 24 octombrie 2024, a profesorului academician Bogdan C. Simionescu, personalitate marcantă a chimiei românești și internaționale, mentor al multor generații de chimiști și director al celui mai performant institut român de chimie macromoleculară.

Născut la 16 martie 1948, ca fiu al unui alt mare chimist român, Cristofor Simionescu, de care a fost foarte atașat spiritual și profesional, i-a continuat misiunea, pe care a împlinit-o la nivel de excelență. Absolvent meritoriu al Facultății de Chimie Industrială din Institutul Politehnic Iași, în anul 1971, a rămas la Catedră încă din anul absolvirii. La scurtă vreme, în 1975, a obținut doctoratul la Universitatea Catolică din Louvain, Belgia.

Cu evidentă vocație pedagogică, apreciat și iubit de studenți, a fost timp de câteva decenii profesor de Știința polimerilor, în Departamentul Polimeri naturali și sintetici din cadrul Universității Tehnice „Gheorghe Asachi” din Iași. A fost șeful Catedrei de macromolecule, la aceeași universitate (1996-2003) și profesor asociat al Universității „Politehnica” din București (1994-2006). Conducător de doctorat la Universitatea Tehnică „Gheorghe Asachi” din Iași și la Institutul de Chimie Macromoleculară „Petru Poni” din Iași, a îndrumat peste 45 doctori în chimie.

A predat ca profesor invitat la reputele universități din lume: Kyoto, Mulhouse, Montpellier 2, Angers, Rouen, Școala Națională Superioară de Mine din Paris, CEMEF – Sophia Antipolis, Dunkerque, Freiburg, Centrul de Cercetări în Chimia Polimerilor, Zabrze, Polonia.

Domeniile predilecte de activitate și de cercetare au fost chimia compușilor macromoleculari; fizica polimerilor; tehnologia compușilor macromoleculari; tiopolimeri; bazele fizico chimice ale polimerilor naturali și sintetici; biopolimeri și materiale inteligente; polimeri biologic activi. În 1985 Academia Română îi acordă un prestigios premiu pentru seria de lucrări în domeniul polimerizării induse în plasmă și soluțiilor de polimeri cu mase moleculare foarte mari.

Academicianul Bogdan C. Simionescu a fost cercetător științific în cadrul Institutului de Chimie Macromoleculară „Petru Poni” din Iași, pe care l-a condus în calitate de director în perioada 2000-2014. Sub conducerea sa institutul a dezvoltat o efervescentă colaboare științifică cu instituții și personalități ale chimiei din întreaga lume, obținând titlu de excelență în cercetare la nivel european.

Activitatea sa științifică se reflectă în cele peste 400 lucrări, dintre care peste 350 publicate în reviste internaționale, în cărți și capitole tipărite la prestigioase edituri din străinătate, brevete, precum și în cele peste 300 conferințe invitate susținute în Europa, SUA, Canada, Japonia.

Pentru performanța științifică și pedagogică, precum și pentru implicarea în viața socială, academician Bogdan C. Simionescu a primit o serie de medalii și distincții: Medalia „Nihil sine Deo a Casei Regale a României”, Medalia „Dimitrie Cantemir” a Academiei de Științe a Moldovei, Medalia de onoare „Prieten al Comunităților Evreiești din România”. A fost *Doctor Honoris Causa* al universităților „Politehnica” din București, „Vasile Goldiș” din Arad, „Dunărea

de Jos“ din Galați și Cetățean de onoare al municipiului Iași și al comunei Dumbrăveni din județul Suceava.

În anul 2015 a fost decorat de Președinția României cu Ordinul Național „Steaua României“ în grad de Cavaler.

În anul 2000 a fost ales membru corespondent al Academiei, iar în anul 2009, membru titular. Profund atașat Academiei Române,

a fost vicepreședinte al instituției două mandate (2014–2022), președinte al Filialei Iași a Academiei Române (2012–2014), președinte al Școlii doctorale a Academiei Române (2014–2022).

Odată cu plecarea dintre noi a academicianului Bogdan C. Simionescu, membrii Academiei Române regretă pierderea unui coleg, a unui specialist și a unui mentor.

Dumnezeu să-l odihnească în pace!

Fructul cade lângă copacul care l-a născut

Jean-Jacques Askenasy

Membru de onoare al Academiei Române

Bogdan Simionescu s-a născut la Iași, la 16 martie 1948, într-o familie de învățători și profesori care l-au educat în spiritul valorilor autentice. Curiozitatea a fost calitatea principală care l-a impulsionat să devină cel mai tânăr doctor în științe din România anilor 1975, la vârsta de 27 de ani. În cercul tatălui său Cristofor, președinte al Academiei Române, a cunoscut personalități și savanți, ca Otilia Cazimir, Ștefan Procopiu, Grigore Moisil, Paul Flory și Ephraim Katzir, care i-au fost repere profesionale și morale.

A continuat studiile postuniversitare însușindu-și literatura națională și universală. Devenit profesor la Universitatea Tehnică „Gh. Asachi” din Iași, și-a continuat cu asiduitate studiile în domeniul chimiei macromoleculare. Ca director al Institutului de Chimie Macromoleculară „Petrutru Poni”, a devenit o autoritate în studiul polimerilor. În această calitate, a prezentat un proiect foarte minuțios profesorului Eugen Simion, căruia i-a câștigat încrederea și sprijinul. A devenit unul dintre animatorii principali ai Filialei Academiei Române din Iași și cu o tenacitate constantă a urcat pe treptele cercetării științei chimiei macromoleculare, căreia i-a devenit ambasador până în ultima clipă a vieții sale.

Ca academician, profesorul Bogdan Simionescu a fost ales vicepreședinte al Academiei. Și-a închinat întreaga activitate celor patruzeci de serii de studenți care i-au urmat cursurile, sfaturile și sprijinul. Mulți dintre ei și-au elaborat lucrarea de licență, dizertație sau doctorat sub caldă și autori-

tara sa coordonare. A fost președintele Școlii Doctorale a Academiei Române (SCOSAAR) și al Comitetului Român de Istorie și Filosofie a Științei și Tehnicii (CRIFST).

În paralel, a devenit un luptător neobosit pentru Limba Română, în țară și în afara ei, în provinciile istorice din afara granițelor, uitate de statul român. A militat în Parlamentul Republicii Moldova și în cadrul întrevederilor cu diverși miniștri pentru invalidarea sintagmei de „limbă moldovenească”. A ajutat comunitatea românească din Ucraina prin cunoașterea problemelor arzătoare și implicarea sa activă la Chișinău. A susținut o colaborare permanentă cu Academia de Științe a Moldovei, sprijinind demersurile președintelui instituției, Ion Tighineanu. A obținut sprijinul Academiei Române pentru continuarea publicării unor reviste culturale în limba română la Chișinău.

A stabilit legături cu autorii colecției „Emblematic Romania” publicată de Editura Paideia și a promovat-o. În vastele sale relații internaționale, Bogdan Simionescu s-a luptat pentru o Academie Română mai puternică și mai vizibilă, considerând că datoria elitelor este să se implice activ în viața societății, coborând din turnul de fildeș. A spus: „Mai ales astăzi, când suntem sufocați de subcultură și de pseudomodele, lupta pentru îmbunătățirea constantă a nivelului cercetării științifice este extrem de importantă în institutele Academiei Române. Doar astfel se pot realiza proiecte ca Dicționarul Limbii Române sau Istoria Românilor și multe alte opere fundamentale pentru națiunea noastră”.

Distins promotor al gândirii interdisciplinare în cercetare și educație, a asigurat legătura cercetării românești cu Consiliul Științific Internațional și a luptat pentru menținerea cercetării științifice din România la nivel european.

Preocupările domniei-sale în investigarea vastului domeniu al chimiei au condus la rezultate de excepție. În anul 2000 a câștigat concursul de director al Institutului de Chimie Macromoleculară „Petru Poni” din Iași. Felul în care a asigurat conducerea Institutului a dus faima valorilor românești peste hotare.

În perioada dintre 21 și 27 ianuarie 2020, academicianul Bogdan Simionescu a fost invitat de Universitatea Tel-Aviv pentru a participa la Seminarul Binațional „Nicolae Cajal”. Seminarul s-a bucurat de prezența Excelenței Sale ambasadorul Israelului în România, David Saranga, și a avut loc în mod simbolic în ziua comemorării eliberării lagărului morții „Auschwitz”. După citirea mesajului adresat de președintele Academiei, profesorul Ioan-Aurel Pop, domnia-sa a prezentat memorabila sa conferință: „Impactul membrilor evrei asupra activității Academiei Române”. Acest studiu amănunțit și captivant despre contribuția

erudiției fiecăruia dintre cei 50 de academicieni evrei, în decursul celor 150 de ani de existență a Academiei Române, a trezit un deosebit interes din partea universitarilor din Tel-Aviv.

În perioada petrecută în Israel a vizitat și Institutul Weizman de la Rehovot și a purtat discuții profesionale cu diferiți specialiști israelieni în macromolecule.

Om modest și de o deosebită sensibilitate, după fiecare atac mai sever în timpul războiului pe care-l purtăm, știind că am fiul și nepotul angajați în lupte, mi-a dat telefon, pentru a se asigura că eu și familia mea suntem sănătoși.

Profesionist desăvârșit, coleg sincer și constructiv, acad. Bogdan C. Simionescu a fost un exemplu de om de știință. El a lăsat ca moștenire Academiei Române, căreia i-a dăruit întreaga sa viață, următorul testament: „Respectarea unui nivel ridicat de dezvoltare a infrastructurii de cercetare. Susținerea și consolidarea programelor de cercetare prin atragerea celor mai talentați tineri în această activitate. Păstrarea unui potențial înalt de operare științifică, multidisciplinară, printr-un efort permanent de finanțare.”

Stingerea sa din viață nu va reuși să stingă dragostea și respectul pe care i-l purtăm în suflete și creierele noastre.

Fie-i memoria binecuvântată!

Cronica vieții academice

30 august–6 septembrie

Filiala Cluj-Napoca a Academiei Române prin Institutul de Lingvistică și Istorie Literară „Sextil Pușcariu” a dedicat celebrării Zilei Limbii Române o serie de activități culturale, academice și educaționale, înscrise sub egida „Săptămâna Limbii Române – Cuvinte care ne leagă”, un proiect ce s-a desfășurat în perioada 30 august–6 septembrie 2024.

9 septembrie

Academia Română și Muzeul Național al Literaturii Române au organizat un eveniment în cadrul căruia prof. Marco Lucchesi, prestigios scriitor brazilian de origine italiană, poet, eseist, bibliograf, traducător și erudit umanist, membru al Academiei Braziliene de Litere și președinte al Bibliotecii Naționale a Braziliei, a susținut Conferința „Elogiu limbii române”. La manifestarea moderată de prof. univ. Ioan Cristescu, directorul Muzeului Național al Literaturii Române, au avut intervenții: acad. Mircea Dumitru, vicepreședinte al Academiei Române, Mihai Zamfir, membru de onoare al Academiei Române, și Dinu Flămând, scriitor și traducător. Conferința din Aula Academiei Române a fost prezentată în limba română și a fost urmată de lansarea volumului de eseuri *Dor și saudade*. Cartea cuprinde scrieri literare ale profesorului Lucchesi, dintre care unele dedicate și poezilor români a căror operă a aprofundat-o: Mihai Eminescu, Ion Barbu, George Bacovia, Marin Sorescu, Gherasim Luca, Dinu Flămând.

11 septembrie

Academia Română împreună cu Academia de Științe a Moldovei și Institutul Astronomic al Academiei Române – AIRA au organizat Simpozionul științific aniversar „Nicolae Donici și astronomia pe meleaguri moldovene”, dedicat omagierii personalității astronomului Nicolae

Donici (1874–1960), de la a cărei naștere se împlinesc anul acesta 150 de ani. Manifestarea s-a desfășurat simultan în Aula Academiei Române și în Sala Azurie a Academiei de Științe a Moldovei și a fost onorată de cuvintele de deschidere rostite de acad. Ioan-Aurel Pop, președintele Academiei Române, și de acad. Ion Tighineanu, președintele Academiei de Științe a Moldovei, membru de onoare al Academiei Române. Cu ocazia acestui simpozion a fost lansat volumul omagial intitulat *Cerul văzut de pe meleaguri moldovene*, de Magda Stavinschi.

17 septembrie

La Clubul Academicienilor a avut loc semnarea unui acord care prelungește parteneriatul științific și cultural între Academia Română și Academia Bulgară de Științe. Documentul a fost semnat de acad. Ioan-Aurel Pop, președintele

Academiei Române, și acad. Julian Revalski, președintele Academiei Bulgare de Științe. Evenimentul a fost onorat de prezența ES Radko Vlaiko, ambasadorul Bulgariei la București.

17 septembrie

Biblioteca Centrală a Academiei Bulgare de Științe, în parteneriat cu Biblioteca Academiei Române, a organizat expoziția „Petăr Beron. 200 de ani de la prima ediție a *Abecedarului cu pești*”, primul abecedar în limba bulgară, lucrare tipărită la Brașov, în anul 1824. Vernisajul a avut loc în Cupola de Sticlă a Bibliotecii Academiei Române, în prezența președintelui Academiei Bulgare de Științe, Julian Revalski, însoțit de o delegație de peste 20 de academicieni, oameni de știință și cultură din Bulgaria, aflați în vizită oficială la Academia Română. Din partea Academiei Române a luat cuvântul acad. Mircea Dumitru, vicepreședinte, care a evocat tradiția bunelor relații de colaborare culturală și științifică dintre cele două națiuni.

26 septembrie

În cadrul Conferințelor Dalles ale Academiei Române, prof. univ. Mariana Carmen Chifiriuc, membru corespondent al Academiei Române, a susținut Conferința „Omul și microbiomul. Între alianțe vechi și lupta pentru supraviețuire”. Aceasta a adus în atenția publicului relația complexă dintre om, microbiom și mediu, de echilibrul căreia depinde supraviețuirea umană.

3-4 octombrie 2024

În Aula Academiei Române a avut loc Seminarul academic internațional „Penser l'Europe”, ediția a XXI-a, organizat de Fundația Națională pentru Știință și Artă a Academiei Române, Academia Română, Institutul Franței, prin Academia de Științe Morale și Politice, Institutul Francez de Relații Internaționale, Academia Regală de Științe Economice și Financiare din Spania – Institutul Spaniei, în parteneriat cu Primăria Generală a Municipiului București și Muzeul Național al Literaturii Române. Seminarul, dedicat academicianului Eugen Simion, fondatorul seriei de conferințe ale Academiei Române „Penser l'Europe”, a avut ca temă „Până unde se poate extinde Uniunea Europeană fără a-și pierde identitatea și, prin urmare, unitatea?”.

La manifestare au susținut alocuțiuni personalități culturale din țară și din străinătate.

Din țară:

- acad. Ioan-Aurel Pop, președintele Academiei Române
- acad. Mircea Dumitru, vicepreședinte al Academiei Române
- acad. Marius Andruh, vicepreședinte al Academiei Române
- prof. univ. Wilhelm Dancă, membru corespondent al Academiei Române
- Petre Roman, prim-ministru al României 1989–1991
- Eugen Dijmărescu, ex-ministru în domenii economice, ex-viceguvernator al Băncii Naționale din România
- Varujan Vosganian, scriitor, președintele Uniunii Scriitorilor din România
- acad. Daniel Dăianu, membru în Consiliul de administrație al Băncii Naționale, ex-ministru al Economiei
- Ioan Mircea Pascu, ex-ministru al Apărării și europarlamentar
- Sorin Antohi, istoric al ideilor, eseist și editor
- prof. univ. Valeriu Ioan Franc, membru corespondent al Academiei Române, director general adjunct al Institutului Național de Cercetări Economice

- acad. Maya Simionescu, președinta Fundației Naționale pentru Știință și Artă

Din străinătate:

- prof. univ. Thierry de Montbrial, Franța, membru de onoare al Academiei Române, director general, fondator – Institutul Francez de Relații Internaționale

- Serge Fauchereau, Franța, membru de onoare al Academiei Române, scriitor

- Virgil Tănase, Franța, scriitor

- prof. univ. Jaime Gil Aluja, Spania, membru de onoare al Academiei Române, președinte al Academiei Regale de Științe Economice și Financiare din Spania

- dr. Joaquim Gironella Coll, Spania, Academia Regală a Medicilor, Barcelona

- prof. univ. Jean-Jacques Askenasy, Israel, membru de onoare al Academiei Române

- ES Mohamed Laichoubi, Algeria, fost ambasador al Algeriei în România

- Gisele Vanhese, Italia, profesor de literatură română, Departamentul de Studii Umaniste, Universitatea din Calabria

- Lorenzo Somigli, Italia, jurnalist

- prof. univ. Michael Metzeltin, Austria, membru de onoare al Academiei Române, lingvist

- drd. Margit Thir, Austria, lingvist

- ES Simeon Anguelov, Bulgaria, ex-ambasador al Bulgariei în Franța.

8 octombrie

În Aula Academiei Române, Biblioteca Academiei Române și Curtea de Conturi au organizat o dezbatere și lansarea de carte *Palatul Înaltei Curți de Conturi și ctitorul său, George I. Lahovari – 125 de ani*.

La manifestare, au susținut alocuțiuni: acad. Ioan-Aurel Pop, președintele Academiei Române, Mihai Busuioc, președintele Curții de Conturi, Silvia Colfescu, director Editura Vremea, prof. ing. Nicolae Noica, membru de onoare al Academiei Române, director general al Bibliotecii Academiei Române. Lansarea volumului scris de prof. ing. Nicolae Noica și dezbateră de la Academia Română marchează 125 de ani de la inaugurarea sediului Palatului Înaltei Curți de Conturi și împlinirea a 160 de ani de la înființarea Curții de Conturi, prin Decretul Domnesc 18/1864 semnat de domnitorul Alexandru Ioan Cuza.

9 octombrie

În Aula Academiei Române, acad. Marius Porumb a susținut Discursul de recepție intitulat „Artă și istorie. Patrimoniul cultural-artistic și istoria românilor”. Cuvântul de răspuns a fost dat de acad. Ioan-Aurel Pop, președintele Academiei Române.

10 octombrie

Secția de științe tehnice a Academiei Române a organizat un eveniment cu participare internațională (aflat la a XIV-a ediție) – deschiderea lucrărilor Conferinței internaționale „Constructal Law. Design in Nature and Evolution – Design în natură și evoluție”. În cadrul evenimentului, au susținut alocuțiuni: acad. Ioan-Aurel Pop, președintele Academiei Române, acad. Nicolae-Victor Zamfir și acad. Mircea Dumitru, vicepreședinți ai Academiei Române, prof. Adrian Bejan, membru de onoare al Academiei Române, prof. Alexandru M. Morega, membru corespondent al Academiei Române.

15 octombrie

Biblioteca Academiei Române a lansat cel de-al treilea volum din ampla lucrare consacrată parcursului său cultural și istoric, *Istoria Bibliotecii Academiei Române*, volumul al III-lea, perioada 1919–1947. La manifestarea ce a avut loc în Aula Academiei Române, au luat cuvântul: acad. Ioan-Aurel Pop, președintele Academiei Române, Preafericitul Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, și prof. ing. Nicolae Noica, membru de onoare al Academiei Române, directorul Bibliotecii Academiei Române.

16 octombrie

Academia Română a organizat o manifestare în cadrul căreia prof. univ. Baudouin Decharneux, filosof și istoric al religiilor, membru al Academiei Regale din Belgia, a susținut Conferința „O ipoteză privind originea ideii de religie” – „Hypothèse sur l'origine de l'idée de religion”. Acad. Mircea Dumitru, vicepreședinte al Academiei Române, a susținut o alocuțiune.

17 octombrie

Secția de științe chimice a Academiei Române, Comisia de Inginerie Chimică și Biochimică, a organizat simpozionul „Omagiu academicianului

Emilian Bratu, fondatorul școlii de inginerie chimică din România – 120 de ani de la naștere”. La manifestare, care a avut loc în Aula Academiei Române, au susținut alocuțiuni:

- acad. Marius Andruh, vicepreședinte al Academiei Române, președintele Secției de științe chimice: *Cuvânt de deschidere*;

- prof. dr. ing. Gheorghe Maria, membru corespondent al Academiei Române, președintele Comisiei de Inginerie Chimică și Biochimică a Academiei Române: *Academicianul Emilian Bratu – Fondatorul școlii de inginerie chimică din România*;

- prof. dr. ing. Alexandru Woinaroschy, Departamentul de Inginerie Chimică, Universitatea Națională de Știință și Tehnologie Politehnica din București, membru al Academiei de Științe Tehnice din România: *Evoluția ingineriei chimice bazate pe paradigme*;

- prof. dr. ing. Tănase Dobre, Departamentul de Inginerie Chimică, Universitatea Națională de Știință și Tehnologie Politehnica din București, membru al Academiei de Științe Tehnice din România: *Prof. Emilian Bratu – promotorul fundamentelor ingineriei chimice în învățământul românesc*;

- prof. dr. ing. Mircea Cristea, director al Departamentului de Inginerie Chimică, Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca: *De la operațiile unitare la dezvoltarea durabilă și inteligența artificială: un parcurs evolutiv al ingineriei chimice inițiate de academicianul Emilian Bratu*;

- prof. dr. ing. Ioan Mămăligă, ex-director al Departamentului de Inginerie Chimică, Universitatea Tehnică „Gheorghe Asachi” din Iași: *Manualele academicianului Emilian Bratu – far călăuzitor în pregătirea inginerilor chimiști*.

17 octombrie

La Filiala Iași a Academiei Române a avut loc festivitatea consacrată celei de-a 39-a ediții a Zilelor Academice Ieșene, eveniment ce reunește

manifestări științifice organizate de cele 11 institute și centre și de comisiile care își desfășoară activitatea în cadrul Filialei. La festivitate au susținut conferințe:

- prof. univ. Wilhelm Dancă, membru corespondent al Academiei Române, „Educația și provocările competențelor digitale”;

- cercetător dr. Gabriela Haja, Institutul de Filologie Română „Alexandru Philippide”, „Din avatarurile Dicționarului Academiei Române”.

23 octombrie

Secția de științe matematice a Academiei Române a organizat Conferința „170 de ani de la nașterea lui David Emmanuel”, dedicată inițiatorului școlii matematice moderne bucureștene, membru de onoare al Academiei Române. La evenimentul desfășurat în Aula Academiei Române, au rostit alocuțiuni: dr. Dan Timotin, membru corespondent al Academiei Române, dr. Daniel Belțiță, Institutul de Matematică „Simion Stoilow” al Academiei Române, dr. Aurelian Gheondea, Institutul de Matematică „Simion Stoilow” al Academiei Române.

24 octombrie

În cadrul Conferințelor Dalles ale Academiei Române, dr. ing. Dumitru-Dorin Prunariu, membru de onoare al Academiei Române, general-locotenent (ret.) al Forțelor Aeriene, a susținut Conferința „Expansiunea umană în spațiul extraterestru. Habitat și condiții de viață”.

29 octombrie

În Aula Academiei Române a avut loc Conferința „Stres și burnout în România zilelor noastre”, susținută de prof. univ. Dragoș Iliescu de la Facultatea de Psihologie și Științele Educației, Universitatea București, director al școlii doctorale. Moderată de acad. Marius Andruh, vicepreședinte al Academiei Române, manifestarea s-a desfășurat în cadrul Conferințelor „Ora de știință”.

Apariții la Editura Academiei

LASĂ CÂTEVA FRUCTE ȘI PĂSĂRILOR CERULUI

Ne aflăm în fața unui volum dedicat academicianului Horia-Nicolai Teodorescu nu la împlinirea vreunei vârste, așa cum s-ar aștepta cititorul, ci la împlinirea unei nobile și dificile misiuni: înființarea și consolidarea Institutului de Informatică Teoretică al Academiei Române prin redirectionarea fostei filiale Iași a Institutului de Tehnică de Calcul, un organism la a cărui creare a avut un rol important.

Aceste file reflectă vocația de Cercetător și Profesor a academicianului Horia-Nicolai Teodorescu. Înzestrat cu o putere deosebită de înțelegere a fenomenelor din lumea înconjurătoare, rămâne un căutător și descoperitor de noi direcții de cercetare și de tineri cu care reușește admirabil să aprofundeze cercetările. Acestui fapt i se datorează și multitudinea domeniilor în care a adus contribuții importante. A introdus conceptul – dezvoltat în prezent la nivel de sub-ramură de cercetare – de sistem fuzzy logic haotic și a demonstrat funcționarea acestor sisteme la nivel de circuite fuzzy specifice. A dezvoltat teoria și numeroase aplicații ale acestor sisteme și a depus, în Japonia, prima cerere de brevet din lume pe acest domeniu. A creat o serie de concepte și metode noi și a dezvoltat teoria corespunzătoare, precum conceptul de senzor haotic, metoda de minimizare prin activare selectivă a regulilor în procesoarele fuzzy, conceptele de filtrare și control orientate spre caracteristici (*features*) și patternuri etc.; a dezvoltat cu doctoranzii săi teoriile respective și numeroase aplicații. A inițiat – și a publicat alături de alți colegi de peste hotare și din țară – primele volume, din literatura mondială, de sisteme fuzzy și neuro-fuzzy în aplicații medicale, precum și de *soft-computing* în științe ale omului (*human-related sciences* – denumire pe care a creat-o în 1996).

GHID PENTRU AUTORI

Propunerile de articole se predau la redacție în format electronic (CD, stick) sau se trimit prin e-mail, ca fișiere atașate.

Sunt returnate autorilor propunerile de articole care nu corespund indicațiilor din prezentul ghid, care nu sunt culese cu toate semnele diacritice pentru limba română sau franceză și care nu sunt corect scrise în limba română sau străină.

Sunt respinse propunerile de articole care au fost publicate (parțial sau integral), care nu au conținut științific pertinent, elemente originale, resurse bibliografice relevante și de actualitate.

Consiliul editorial decide acceptarea sau respingerea manuscrisului. Autorii sunt singurii responsabili asupra opiniilor și ideilor exprimate.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază!

Din cauza volumului mare de lucru, nu se primesc materiale dactilografiate sau scrise de mână care necesită culegere.

Pentru a scurta timpul de pregătire editorială, lucrările trebuie redactate, după cum urmează:

- Redactarea manuscriselor va respecta standardele precizate de Dicționarul explicativ al limbii române – DEX (ediția 2007, Editura Univers Enciclopedic sau <http://dexonline.ro/>), Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române – DOOM (ediția 2005, Editura Univers Enciclopedic), Hotărârea Adunării generale a Academiei Române din 17.02.1993 privind revenirea la grafia cu „â”, și „sunt”, în grafia limbii române (www.acad.ro/alteInfo/pag_norme_orto.htm).

- Cuvintele străine inserate în textul în limba română se vor culege italic.

- Se menționează referințele despre autori: titlul științific, prenumele și numele de familie ale autorilor, funcția, locul de muncă, localitatea, țara și datele de contact (telefon, e-mail etc.).

- Referințele bibliografice se scriu la sfârșitul articolului, în ordinea citării în text, numerotându-se cu cifre arabe, urmate de punct.

- Citările se scriu cu caractere italice. Fiecare citare trebuie să fie însoțită de sursa bibliografică, obligatoriu, menționată în lista de referințe bibliografice.

- Materialul ilustrativ se va prezenta separat de textul articolului, scanat cu rezoluția de 300 dpi, alb-negru cu extensia TIFF sau se vor prezenta originalele ilustrațiilor, care vor fi scanate și prelucrate la redacție, după care se vor înapoia sub semnătură, autorului.

- În cuprinsul articolului se va menționa locul unde se va plasa figura sau tabelul, precum și legenda figurilor sau titlul tabelului.

- Tabelele trebuie să fie alb-negru fără coloane evidențiate cu alte culori. De asemenea, dacă există scheme nu trebuie să aibă evidențieri în alte culori.

Dimensiunile unui articol trebuie să fie 5–6 pagini calculator, corp 12 și 3–4 ilustrații.

Redacția revistei „Academica”
Casa Academiei – Calea 13 Septembrie nr. 13, sector 5, București,
tel.: 021.318.81.06/2712, 2713

Abonamentele la revista „Academica” se pot face prin mandat poștal pe adresa
revistei „Academica”, serviciul difuzare (Ioana Tălpeanu)
sau cu ordin de plată în contul RO64TREZ7055005XXX006462,
Trezoreria sector 5, București.
Prețul unui abonament pentru 12 luni este 36 lei.

ISSN 1220-5737 110 pagini

PREȚUL 6 LEI